

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 7

ANDRA KAMMAREN

1966

11—16 februari

Debatter m. m.

Tisdagen den 15 februari

	Sid.
Interpellation av herr Persson i Heden ang. lokaliseringspolitiken för orter utanför norra stödområdet.....	4
Meddelande om enkel fråga av herr Westberg ang. förstärkning av den svenska isbrytarberedskapen.....	7

Onsdagen den 16 februari

Meddelande ang. arbetsplenium.....	7
Svar på interpellation av herr Fridolfsson i Rödeby ang. förläggning till Karlskrona av en fabrik för tillverkning av elementhus.....	7
Riksdagens revisorers verksamhet.....	9
Ändrad lydelse av 14 § landstingslagen.....	10
Rösträtt för utlandssvenskar.....	14
Dag för allmänna val.....	21
Sänkning av rösträttsåldern m. m.....	24
Bemyndigande att inrätta vissa tjänster i statsdepartementen.....	36
Granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning.....	41
Granskning av militieombudsmannens ämbetsförvaltning.....	42
Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa.....	42
Interpellationer av:	
herr Andersson i Storfors ang. årlig hälsokontroll av ålderspensionärer.....	64
herr Larsson i Luttra ang. statsbidragen till vinterunderhåll av enskilda vägar.....	65
Meddelande om enkla frågor av:	
herr Westberg ang. förläggningen av värnpliktiga i tält under vintern	66

	Sid.
herr Hamrin i Kalmar ang. stationering i Kalmar av en helikopter för ambulans- och räddningsflyg.....	66
herr Gustafsson i Borås ang. förfarandet vid utlämnande av ortopediska hjälpmedel.....	66
herr Lorentzon ang. viss ändring av namnlagen.....	66
herr Börjesson i Falköping ang. undantagande av vissa transporter från bestämmelserna om yrkesmässig automobiltrafik.....	66
herr Holmberg ang. återbetalningen av stödlån till jordbrukare....	66
herr Fridolfsson i Stockholm ang. grunderna för anställande av viss postpersonal.....	66

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 16 februari

<i>Konstitutionsutskottets</i> utlåtande nr 1, ang. riksdagens revisorers verksamhet.....	9
— nr 2, om ändrad lydelse av 14 § landstingslagen.....	10
— nr 3, ang. rösträtt för utlandssvenskar.....	14
— nr 4, om dag för allmänna val.....	21
— nr 5, om sänkning av rösträttsåldern m. m.	24
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 26, ang. livränta till vissa personer.....	36
— nr 27, ang. ett Kungl. Maj:t lämnat bemyndigande att inrätta vissa tjänster i statsdepartementen.....	36
— nr 28, ang. anslag på tilläggsstat II till Lokaliseringsbidrag och Lokaliseringslån.....	41
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 2, ang. det promilletal, varmed skogsvårdsavgiften för år 1966 skall utgå.....	41
<i>Bankoutskottets</i> memorial nr 7, med överlämnande av kommitténs för firande av representationsreformens 100-årsjubileum till fullmäktige i riksgäldskontoret avgivna berättelse över kommitténs verksamhet under år 1965.....	41
<i>Första lagutskottets</i> utlåtande nr 1, i anledning av verkställd granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning.....	41
— nr 2, i anledning av verkställd granskning av militieombudsmannens ämbetsförvaltning.....	42
<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 1, ang. ändring i lagen om statlig krigsförsäkring, m. m.....	42
— nr 2, ang. ändring i lagen om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden (krigssjukvårdslag), m. m.....	42
<i>Jordbruksutskottets</i> utlåtande nr 2, ang. utgifter på tilläggsstat II (jordbruksärenden).....	42
— nr 3, ang. avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa	42

Fredagen den 11 februari

Kl. 14.00

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes av herr andre vice talmanen.

§ 1

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 27, angående bemyndigande att försälja viss staten tillhörig fast egendom, m. m.

§ 2

Föredrogs var för sig följande, vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda men då bordlagda interpellationsframställningar, nämligen av:

herr *Börjesson* i Falköping, till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet angående begränsning av vissa möjligheter att undgå påföljd enligt skatetrafflagen,

herr *Gustavsson* i Alvesta, till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående prövningen av de förslag som kommer att framläggas av 1963 års arbetstidskommitté, och

herr *Lorentzon*, till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående anläggande av en storhamn i Ådalen.

Kammaren biföll dessa framställningar.

§ 3

Till bordläggning anmäldes

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av motion angående riksdagens revisorers verksamhet,

nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad

lydelse av 14 § landstingslagen jämte motioner,

nr 3, i anledning av motioner angående rösträtt för utlandssvenskar,

nr 4, i anledning av motion om dag för allmänna val, och

nr 5, i anledning av motioner om sänkning av rösträttsåldern m. m.;

statsutskottets utlåtanden:

nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående livränta till vissa personer,

nr 27, i anledning av väckta motioner angående ett Kungl. Maj:t lämnat bemyndigande att inrätta vissa tjänster i statsdepartementen, och

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1965/66 till Lokaliseringsbidrag och Lokaliseringslån jämte i ämnet väckta motioner;

bevillningsutskottets betänkande nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 1, såvitt propositionen angår det promilletal, varmed skogsvårdsavgiften för år 1966 skall utgå;

bankoutskottets memorial nr 7, med överlämnande av kommitténs för firande av representationsreformens 100-årsjubileum till fullmäktige i riksgäldskontoret avgivna berättelse över kommitténs verksamhet under år 1965;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av verkställd granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning, och

nr 2, i anledning av verkställd granskning av militieombudsmannens ämbetsförvaltning;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående

ändring i lagen den 26 februari 1960 (nr 22) om statlig krigsförsäkring, m. m., och

nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 27 november 1953 (nr 688) om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden (krigssjukvårdslag), m. m.; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1965/66, såvitt propositionen avser jordbruksärenden, och

nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa jämte i ämnet väckta motioner.

§ 4

Tillkännagavs, att Kungl. Maj:ts proposition nr 28, angående omorganisation av utrikes- och utredningsavdelningen vid kommerskollegium, överlämnats till kammaren.

Denna proposition bordlades.

§ 5

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 14.01.

In fidem

Sune K. Johansson

Tisdagen den 15 februari

Kl. 16.00

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes av herr förste vice talman-
nen.

§ 1

Justerades protokollen för den 8 och den 9 innevarande februari.

§ 2

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 28, angående omorganisation av utrikes- och utredningsavdelningen vid kommerskollegium.

§ 3

Föredrogs, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtanden nr 1—5, statsutskottets utlåtanden nr 26—28, bevillningsutskottets betänkande nr 2, bankoutskottets memorial nr 7, första lag-

utskottets utlåtanden nr 1 och 2, andra lagutskottets utlåtanden nr 1 och 2 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 2 och 3.

§ 4

Interpellation ang. lokaliseringspolitiken för orter utanför norra stödområdet

Ordet lämnades på begäran till

Herr PERSSON i Heden (cp), som yttrade:

Herr talman! Den nya lokaliseringspolitik, som på grundval av riksdagsbeslutet 1964 nu varit i kraft i drygt ett halvår, har redan visat sig vara av stor betydelse för näringslivet inom det s. k. norra stödområdet, där den mera aktiva lokaliseringspolitiken tillämpas. Det är emellertid uppenbart, att särskild

Interpellation ang. lokaliseringpolitiken för orter utanför norra stödområdet

uppmärksamhet nu måste ägnas åt vissa orter och regioner som lämnats utanför stödområdet. Den geografiska avgränsningen för den nya aktiva lokaliseringpolitiken var en stridsfråga vid riksdagsavgörandet 1964. Det beslut som då fattades innebar att vissa områden, som enligt kommittén för näringslivets lokalisering var i behov av stöd, ställdes utanför.

I den proposition som låg till grund för riksdagsbeslutet 1964 framhöll inrikesministern, att lokaliseringpolitiskt stöd skulle kunna lämnas i särskilda fall även i de delar av landet som ligger utanför norra stödområdet. Framst borde då ekonomiskt stöd kunna utgå för att stimulera till etablering av ny företagsamhet i orter, där goda industriella förutsättningar föreligger och där omställningsproblem aktualiseras på grund av industrinedläggelse i samband med omfattande branschrationalisering eller av liknande mera krisartade orsaker. Både sociala och samhällseconomiska skäl talade, framhöll inrikesministern, för att staten genom stödåtgärder i dylika fall bidrog till att orter med redan utbyggd samhällsservice m. m. kunde fortbestå. Det kunde, hette det vidare, vara befogat att i särskilda fall även utanför det norra stödområdet medverka till att komplettera ensidiga industriorter med annan industri för att skapa en mera differentierad arbetsmarknad. Inrikesministern underströk emellertid, att frågan om stödåtgärder i dessa fall borde bedömas med största försiktighet.

Enligt riksdagsbeslutet skall sålunda vissa punktåtgärder kunna vidtas i de områden som ligger utanför norra stödområdet. Hittills har emellertid en lokaliseringpolitik enligt dessa förutsättningar knappast tillämpats. Den försiktighet, som aviserades i propositionen, torde få sägas ha varit anmärkningsvärt stor.

Struktur- och branschrationaliseringen inom näringslivet medför betydande

ändringar i fråga om sysselsättningstillfällena för vissa orter och områden. Särskilt gäller detta när vikande näringsgrenar är koncentrerade till vissa regioner, som därmed fått ett ensidigt näringsliv. Som exempel kan nämnas textil- och konfektionsindustrien samt skoindustrien. Dessa näringsgrenar har haft en gynnsam produktivitetsutveckling. De arbetar emellertid under tryckta ekonomiska förhållanden i konkurrens med en utlandsindustri, som i allmänhet har väsentligt lägre arbetskraftskostnader. Sysselsättningen inom de nämnda näringsgrenarna har minskats väsentligt under senare tid. Långtidsutredningen har inte givit någon mera preciserad bild av den sannolika framtidsutvecklingen, men man torde dock få tolka dess bedömning så, att de nämnda näringsgrenarna kommer att få friställa ytterligare arbetskraft. I Sjuhärad-regionen, till vilken textil- och konfektionsindustrien i särskilt hög grad koncentrerats, har åtskilliga företag nedlagts. Sådana exempel finns också på andra håll, t. ex. i Skaraborgs län. Man måste räkna med att denna utveckling blir ytterligare accentuerad i framtiden och att därmed orter och hela regioner kommer att få ökade sysselsättningssvårigheter. Textil- och konfektionsindustrien liksom skoindustrien har jag här givetvis anfört endast som exempel på den pågående utveckling som kan medföra mycket betydande förändringar i sysselsättningsläget.

I propositionen år 1964 framhölls såsom nämnts att både sociala och samhällseconomiska skäl talar för att man söker upprätthålla orter med redan utbyggd samhällsservice. Kommittén för näringslivets lokalisering ägnade stor uppmärksamhet åt detta problem. Komplettering och differentiering av näringslivet i orter och områden där detta var ensidigt borde enligt kommittén göra det möjligt att på ett mera effektivt sätt utnyttja lokalt bunden arbetskraft och därigenom höja produktionen

Interpellation ang. lokaliseringpolitiken för orter utanför norra stödområdet

i landet. En sådan lokalisering kunde också, sade kommittén, leda till totalt lägre investeringskostnader än vid utbyggnad av industrier i expansiva områden, där behovet av arbetskraft i betydande grad måste tillgodoses genom inflyttning från andra delar av landet. Kommittén för näringslivets lokalisering fäste stor vikt vid ett lokaliseringpolitiskt kreditstöd för orter och områden med ensidigt näringsliv.

Det är enligt min mening angeläget, att lokaliseringpolitiken får en sådan utformning, att ett effektivt stöd kan sättas in i orter och områden med ensidigt näringsliv även utanför det s. k. norra stödområdet. Härför talar de angivna sociala och samhällsekonomiska skälen. Av mycket stor betydelse i sammanhanget är emellertid också den framtida arbetskraftssituationen. Såsom bl. a. långtidsutredningen påvisat kan arbetskraftsbehovet i framtiden inte tillgodoses på tillfredsställande sätt, om inte de gifta kvinnorna i väsentligt ökad utsträckning inträder på arbetsmarknaden. En förutsättning härför är otvivelaktigt, att orter och områden med ensidigt näringsliv genom en aktiv lokaliseringpolitik tillföres möjligheter till en mera differentierad arbetsmarknad.

De åtgärder i undantagsfall som riksdagsbeslutet 1964 synes medge är enligt min mening otillräckliga för det behov av en aktiv lokaliseringpolitik som föreligger i orter och regioner utanför det norra stödområdet. Med den tillämpning som föreskrevs i propositionen 1964 torde man få räkna med att erforderliga åtgärder i många fall inte kommer till stånd eller att de sätts in på ett alltför sent stadium. En omprövning av lokaliseringpolitiken för de delar av landet som nu ligger utanför norra stödområdet synes därför nödvändig. Härvid bör man överväga att låta de bestämmelser som avser norra stödområdet gälla även för andra regioner. Ett östra stödområde har vid olika tillfällen diskuterats. Med den utveckling som

jag här har redovisat kan det ifrågasättas om inte också t. ex. Sjuhäradsregionen borde få utgöra ett allmänt stödområde. För stora delar av landet torde man även i fortsättningen få lita till punktåtgärder. Men dessa bör då inte baseras på den restriktiva hållning som kännetecknade propositionen 1964, om man i tid skall kunna trygga sysselsättningen och tillvarata produktionsförutsättningarna i de orter som kan drabbas av svårigheter på grund av ensidigt näringsliv.

Med anledning av vad jag här har anfört anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet ställa följande fråga:

Överväger herr statsrådet att vidta åtgärder för en mera aktiv lokaliseringpolitik för orter och områden med ensidigt näringsliv utanför norra stödområdet?

Denna anhållan bordlades.

§ 5

Anmäldes, att följande motioner under sammanträdet avlämnats till herr förste vice talmannen:

nr 792, av herr *Magnusson* i Tumhult, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 23, med förslag till lag om företagsinteckning m. m., och

nr 793, av herr *Eriksson* i Bäckmora m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 26, angående anslag till markförvärv för övningsfält m. m. för budgetåret 1966/67 m. m.

Dessa motioner bordlades.

§ 6

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökan:

Till Riksdagens andra kammare

Undertecknad anhåller härmed om ledighet från riksdagsarbetet under tiden

20—27 februari 1966 på grund av resa till Egypten.

Stockholm den 15 februari 1966

Tage Erlander

Kammaren biföll denna ansökan.

§ 7

Meddelande om enkel fråga

Meddelades, att herr talmannen tillställts en enkel fråga av herr *Westberg* till herr statsrådet och chefen för kom-

munikationsdepartementet angående förstärkning av den svenska isbrytarberedskapen.

§ 8

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledmöter åtskildes härfter kl. 16.04.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 16 februari

Kl. 14.00

§ 1

Justerades protokollet för den 10 innevarande februari.

§ 2

Herr talmannen meddelade, att herr *Johansson* i Dockered, som vid kammarens sammanträde den 26 nästlidne januari med läkarintyg styrkt sig från och med samma dag tills vidare vara hindrad att delta i riksdagsgöromålen, denna dag åter intagit sin plats i kammaren.

§ 3

Meddelande ang. arbetsplenum

Herr **TALMANNEN** yttrade:

Kammarens arbetsplenum onsdagen den 23 februari, som i den preliminära planen utsatts till kl. 10.00 eller 14.00, kommer att börja kl. 10.00.

§ 4

Svar på interpellation ang. förläggning till Karlskrona av en fabrik för tillverkning av elementhus

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet **LANGE**, som yttrade:

Herr talman! Herr *Fridolfsson* i Rödeby har i en interpellation frågat om det från handelsdepartementets sida gjorts några överväganden beträffande en eventuell fabrik för tillverkning av de vid Karlskronavarvet utexperimenterade elementhusen, som kan tänkas ligga till grund för tidningsuppgifter om placeringen av fabrik i Småland. Han frågar vidare om det är att påräkna att före ett avgörande om en eventuell fabrik möjligheten att placera fabriken i Karlskrona tas upp till allvarlig diskussion med beaktande av bl. a. dels sysselsättningsläget i Karlskrona, dels tillgången på arbetskraft och industri- mark i Karlskrona.

Jag vill svara följande.

På mitt initiativ håller Karlskronavarvet på att i samarbete med andra statliga företag utveckla ett system för industriell tillverkning av hus. Utvecklingsarbetet har lett till en provserie om 12 enfamiljsvillor.

Frågan om att anlägga en fabrik för serietillverkning i större skala är för tidigt väckt. Fortsatt utredning får ge svar på den frågan.

Svar på interpellation ang. förläggning till Karlskrona av en fabrik för tillverkning av elementhus

Därest en tillverkning skulle visa sig lönsam kommer frågan om var en fabrik skall läggas att bli beroende på olika ekonomiska överväganden, produktionens storlek och lämplighet ur transportsynpunkt. Därvid kommer självklart även förutsättningarna för en förläggning av tillverkningen till Karlskrona att prövas.

Vidare anförde:

Herr FRIDOLFSSON i Rödeby (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet och chefen för handelsdepartementet för svaret på min interpellation. Jag kan vara överens med statsrådet om att frågan är tidigt väckt, dock ej för tidigt. Med kännedom om hur svårt det är att ändra de uppgjorda planerna efter det utredningsarbetet kommit i gång och vederbörande tagit ställning för en viss plats har jag ansett att vi i tid bör erinra om arbetsituationen i Karlskrona.

Sedan år 1945 — alltså under en tid av tjugo år — har inom den statliga sektorn antalet tjänster i Karlskrona minskat med omkring 4 700. Den utbyggnad som ägt rum inom det privata näringslivet har ej kunnat kompensera bortfallet inom den statliga sektorn. När det gäller att finna ersättning för det bortfall av arbetstillfällen, som de statliga åtgärderna medfört, vill jag inte bara hänvisa till de insatser staten måste göra som samhällsplanerare och som ekonomiskt stöd för de orter som drabbats av arbetslöshet, utan staten måste också uppträda med det ansvar man har rätt att fordra av en arbetsgivare, som bör vara ett gott föredöme när det gäller att ta hand om den arbetskraft som blir överflödigt genom nedläggning eller omläggning av arbetsplatser.

Det har överflyttats arbetsuppgifter från Karlskrona till andra orter i landet, där det rått stor brist på såväl

arbetskraft som bostäder. Dessa arbetsuppgifter anser jag ha mycket väl kunnat bibehållas i Karlskrona. Att det skett en minskning på det militära området är det väl inte mycket att säga om. Men staten borde då ha skapat nya arbetstillfällen och inte bara överlåtit åt de kommunala myndigheterna, länsorganen och arbetsmarknadsstyrelsen att tillsammans med den privata industrien skapa ersättning för de arbetstillfällen som bygden gått miste om genom de statliga åtgärderna.

Det är på dessa synpunkter vi nere i Blekinge vill fästa statsrådets uppmärksamhet, så att den nya statliga industri, som eventuellt kommer att starta, förläggs till Karlskrona som kompensation för allt det som under de senaste åren tagits ifrån oss.

Jag vill än en gång tacka statsrådet för det mycket positiva uttalandet, att det är självklart att förutsättningarna även för en förläggning till Karlskrona kommer att prövas. Jag tolkar detta så att Karlskrona bör ligga bra till vid fastställandet av plats för en eventuell fabrik för industriell tillverkning av bostadshus.

Herr NYBERG (fp):

Herr talman! Jag kan instämma i vad herr Fridolfsson i Rödeby sagt.

Jag vill sedan framhålla, att uppgiften om att denna produktion eventuellt skulle förläggas till Småland har kommit som en överraskning även för varvets styrelse. Det har, såvitt jag kan minnas, inte diskuterats någon bestämd ort för denna produktion, och Småland har inte nämnts i sammanhanget. Liksom herr Fridolfsson vill jag understryka betydelsen av att denna produktion, om den kan utbyggas vidare, förläggs till Karlskrona. Jag finner det tacknämligt att handelsministern säger att Karlskrona i det sammanhanget självklart skall komma med i bedömningen.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet **LANGE**:

Herr talman! Det utredningsinitiativ som tagits från handelsdepartementets sida har inte haft det primära syftet att skapa arbetstillfällen i Karlskrona, hur angeläget detta än kan te sig, utan det ingår som ett led i försöken att föra en aktiv politik inom byggnadsbranschen. Vi kommer, som jag säger i interpellationssvaret, givetvis att pröva Karlskrona, därest fabriksmässig tillverkning visar sig lämplig, men det vet vi ingenting om ännu. För det första måste det pågående projektet med de tolv villorna slutföras. Vi har bara en villa uppsatt ännu. För det andra kommer vi ändå inte, därest den ekonomiska kalkylen då visar sig gynnsam, att ha svaret på frågan var fabriken lämpligen bör ligga; det blir beroende av produktionens omfattning, transportkostnader m. m.

Den uppgift som återfinns i pressen beträffande förläggning till Småland är såvitt jag kan förstå helt gripen ur luften. Det pågår för närvarande särskilda undersökningar av olika alternativ beträffande ur ekonomisk synpunkt lämplig förläggningsplats. Det är självklart att om vi hade Karlskrona i åtanke för provtillverkning, så lär väl varvets och stadens intressen också i fortsättningen komma att beaktas.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5

Föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

till lagutskott motionen nr 792; och till statsutskottet motionen nr 793.

§ 6

Föredrogs den av herr *Persson* i Heden vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda

Riksdagens revisorers verksamhet

anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet angående lokaliseringspolitiken för orter utanför norra stödområdet.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 7

Riksdagens revisorers verksamhet

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 1, i anledning av motion angående riksdagens revisorers verksamhet.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Herr **LUNDBERG** (s):

Herr talman! Först kanske jag skall framföra ett tack till utskottet för den grundliga och positiva behandling som motionen har fått och för det yrkande som har ställts. Jag vill bara understryka att jag hoppas, att den utredning som skall tillsättas kommer att försöka att se till att statsrevisorerna arbetar ungefärligen som riksdagens utskott i övrigt och att man får till stånd en effektivisering av arbetet.

Men, herr talman, det var inte bara för att framföra ett tack till utskottet som jag begärde ordet utan därför att jag ville påpeka att ett litet fel insmugit sig i utskottets utlåtande. Längst ned på sidan 1 sägs: »De angivna bestämmelserna innebär att till revisor kan väljas även annan än riksdagsledamot. Denna möjlighet begagnas emellertid regelmässigt inte.»

Beträffande detta vill jag säga att under de tre senaste åren har tre icke-riksdagsmän fungerat som statsrevisorer. Jag vill alltså här rätta till denna uppgift i utskottsutlåtandet och påpeka att sådant förekommer.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 8

Ändrad lydelse av 14 § landstingslagen

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 14 § landstingslagen jämte motioner.

I proposition nr 18 föreslogs sådan ändring av 14 § landstingslagen den 14 maj 1954, att den senaste tidpunkt, då valkretsindelningen och antalet landstingsmän kunde jämkas inför ett allmänt landstingsmannaval, framflyttades från utgången av april månad valåret till utgången av maj månad samma år.

I anledning av propositionen hade väckts de likalydande motionerna nr 255 i första kammaren av herr *Harald Pettersson m. fl.* och nr 324 i andra kammaren av herr *Gustafsson i Kårby m. fl.*, vari hemställdes om avslag på propositionen.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med avslag på motionerna I: 255 och II: 324, bifalla propositionen nr 18.

Reservation hade avgivits av herrar *Hernelius, Sörenson, Harald Pettersson, Tistad, Svenungsson, Magnusson* i Tumhult, *Hamrin* i Jönköping, *Keijer, Boo* och *Gustafsson* i Stenkyrka, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 255 och II: 324 avslå propositionen nr 18.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr BOO (cp):

Herr talman! I proposition nr 18, som kammaren nu har att behandla, föreslås den ändringen av landstingslagen att senaste tidpunkt, då jämkning av valkretsindelning kan ske, framflyttas en månad från nuvarande sista april till och med maj månads utgång det år då val sker.

Detta förslag till ändring har tillkommit på initiativ av kammarkollegium.

Skälen uppges vara att en del sammanläggningsärenden inte hinner avgöras i så god tid, att jämkning av valkretsarna i berörda avseenden hinner ske inom nu i landstingslagen angiven tid. Även om man kan förstå att tidsnöd kan uppstå då det gäller sammanläggningsärenden beträffande kommunala enheter, är det väl ändå vissa saker som inte får förbises i detta avseende. Det gäller längden av det rådrom som de olika politiska partierna behöver för att på ett rimligt sätt kunna klara valförberedelser, såsom kandidatnominering, fastställande av vallistor m. m., samt för att ge de nominerade kandidaterna tillfälle att för väljarkåren redovisa något av vad hon eller han vill verka för om de blir valda. Dessa angelägenheter är så livsviktiga i en demokratisk stat, att man inte genom lagstiftning får beskära eller försvåra förutsättningarna för dem. Det gäller således att se till att folkmeningen inom respektive partier får komma till uttryck vid nomineringarna av kandidater och att man därmed också får de lämpligaste kandidaterna, m. a. o. lägger grunden för ett personval. De politiska partiernas stora betydelse i en demokratisk stat är vi alla överens om. Detta underströks också på ett mycket markant sätt av förra årets riksdag, då vi hade att i andra avseenden ta ställning till åtgärder som skulle underlätta och skapa bättre förutsättningar för partierna att verka.

Den föreslagna ändringen av landstingslagen kan kanske ur rent administrativ synpunkt på ett nöjaktigt sätt motiveras. Detta har säkert också varit avgörande för olika remissinstansers ställningstaganden, men dessa kortsiktiga, administrativa fördelar kan aldrig uppväga synpunkten att man inte får försvåra de politiska partiernas verksamhet. Redan i nuvarande lagstiftning är rådrommet för valförberedelser kort, och att ytterligare minska detta rådrom med en månad måste vara synnerligen olyckligt både praktiskt och principiellt.

Med det anförda, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr HAMRIN i Jönköping (fp):

Herr talman! I väsentliga punkter skulle jag mycket väl kunna instämma i vad herr Boo anført, och jag ansluter mig till samma yrkande. Herr Boo angav i ett nötskal vad kontroversen här rör sig om mellan å ena sidan utskottsmajoriteten och å andra sidan reservanterna.

Låt mig emellertid bara understryka ytterligare ett sakförhållande, nämligen att med den senareläggning av jämningsbeslutet vad beträffar valkretsindelningen, som Kungl. Maj:ts och utskottets förslag innebär, kan det komma att uppstå högst betydande problem och olägenheter för våra under ett valår ansträngda politiska organ ute i bygderna. Detta kan inte bortresoneras. Den som har skon på vet bäst var den klämmer, heter det, och det har försäkrats mig också ifrån de arbetande krafterna inom den meningsriktning som jag tillhör att den snävare tidsmarginal, som uppstår genom en framflyttning av jämningsbeslutet från april månads utgång till maj månads utgång, kan visa sig bli till mycket stort hinder för en ur allmän demokratisk synpunkt betryggande beredning av vissa med valet sammanhängande frågor, precis som herr Boo nyss utvecklat här.

Att just dessa olägenheter inte blivit särskilt framhävda från kammarkollegiets och remissinstansernas sida har väl sin förklaring däri att vederbörande aldrig angripit frågan eller yttrat sig i egenskap av politiska valorganisationer, vilket uppenbarligen drar med sig helt andra aspekter. Vi tillämpar ju som bekant inte något remissförfarande när det gäller de politiska organisationerna.

Det kan naturligtvis, herr talman, ligga en frestelse i att se denna fråga som en relativt liten sak som man kan låta slinka förbi, men det tror jag att man

Ändrad lydelse av 14 § landstingslagen

skall akta sig för, just därför att den griper in i själva arbetsförutsättningarna för de politiska partierna i ett mycket viktigt hänseende. Just av den anledningen är det faktiskt en stor fråga. I varje fall den reservation som är fogad till utskottsutlåtandet avser att markera att frågan är av icke ringa vikt, och jag vill alltså med vad jag här sagt be att få yrka bifall till reservationen.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Herr Boo har redan berättat för kammaren att upprinnelsen till det förslag som kammaren nu har att ta ställning till är en framställning från kammarkollegiet, på grund av att man där visste att det skulle dra ut på tiden i vår med behandlingen av vissa kommunsammanläggningsärenden.

Detta förslag möttes av mycket välvilliga remissinstanser. Samtliga har tillstyrkt kammarkollegiets förslag. En del av remissinstanserna önskar att man skall sätta en sista tidpunkt för möjligheterna att sammanjämka landstingsvalkretsarna. I det förvaltningsutskott, som två av kammarens ledamöter — däribland jag — tillhör, har vi framfört önskemålet att denna tidpunkt skall bestämmas till den 1 juli. Andra remissinstanser, däribland Svenska landstingsförbundets styrelse, har föreslagit den 1 juni. Det bör särskilt understrykas att Svenska landstingsförbundets styrelse enhälligt stod bakom detta yttrande. Under sådana förhållanden var det naturligt att propositionen lades fram. För min del hade jag aldrig väntat mig att den skulle föranleda några kontroverser här i kammaren.

Så väcktes emellertid från centerpartihåll en motion som gick ut på att man skulle bibehålla den gamla bestämmelsen. Då fick vi inom utskottet uppleva att det uppstod en borgerlig samling kring denna motion. Som skäl anför nu herr Boo och herr Hamrin i Jönköping de svårigheter som skulle uppstå för de politiska partierna vid nomineringarna.

Ändrad lydelse av 14 § landstingslagen

Jag vill gärna stryka under att jag har mycket stor respekt för nomineringsförfarandet och anser att partierna skall ha god tid härtill. Ju längre tid de har till sitt förfogande, desto bättre är det naturligtvis. Men när herr Boo går så långt att han säger att det i och med denna förändring skulle bli omöjligt för de kandidater som föres fram att lägga fram sin syn för väljarna, kan jag inte följa med längre. Bestämmandet av valkretsarna, jämkningen, måste ändå göras före den 1 juni, och från den 1 juni fram till valdagen lär det ändå bli många tillfällen för en landstingskandidat att föra fram sina åsikter.

Det finns också möjligheter att påbörja nomineringsförfarandet innan landstingsmötet beslutat jämkningsförfarande. En del valkretsar beröres inte av detta förfarande. Kanhända finns det hela landstingsområden som inte påverkas av beslutet. Skulle man vara tveksam om utgången finns ju möjligheter att göra upp alternativa förslag. Partiorganisationerna har säkerligen också i betydande utsträckning anpassat sig till den nya ordning som man väntar sig. Som ett exempel kan jag nämna att inom Angereds kommun och Bergums församling i Stora Lundby kommun i Älvsborgs län har de socialdemokratiska partiorganisationerna från den 1 januari i år anslutit sig till arbetarkommunen i Göteborg. Detsamma har skett på bohussidan inom de kommuner som där kommer att gå över till Göteborgs stad.

Vad är det då som talar för att tidpunkten för jämkningen skall flyttas fram? Jo, det är helt enkelt den omständigheten att man i vissa fall inte blir färdig tidigare, och då bör man ge landstingen möjligheter att kunna åstadkomma jämkningar. Det är inte nödvändigt att ett landsting jämkar valkretsarna — det har endast fått rätten att göra det. Skulle man inom ett landsting av olika skäl anse det olämpligt att åstadkomma jämkning, t. ex. på

grund av att beslutet måste ske vid en sen tidpunkt, kan man avstå härifrån. Följer man den reservation som herr Boo nyss har talat för, innebär det emellertid att även ett landsting, som önskar åstadkomma en jämkning, inte beredes den möjligheten. Man stänger den möjligheten för detta landsting. Förvaltningsutskottet kan enhälligt önska åstadkomma en jämkning, ett landstingsmöte kan enhälligt önska detta, men det går inte att genomföra. Det betyder sålunda att man minskar landstingens möjligheter att besluta i detta fall.

Det talas så ofta om betydelsen av den kommunala självstyrelsen. Inte minst gör man det från det partis sida som herr Boo företräder här i kammaren. Men när vi nu lämnar proklamationerna och försöker genomföra en vidgad självbestämmanderätt för landstingen, följer man inte med. Då ryggar man tillbaka.

Jag kommer alltså till det resultatet, att om man vill ge landstingen möjlighet att själva bestämma i denna fråga, så bör man biträda utskottets förslag och anta propositionen.

Med anledning av att herr Hamrin i Jönköping talade om att de politiska instanserna inte har fått göra sin röst hörd, vill jag framhålla att den möjligheten finns ju här i kammaren. Men jag vill också erinra om att landstingen inte är helt opolitiska. Förvaltningsutskottet som har yttrat sig består ju av politiskt anslutna personer. De har antagligen tagit kontakt med sina distriktsorganisationer, när det gäller valkretsärenden. Även om jag håller med om att kammarkollegiet inte kan betraktas som ett politiskt organ måste jag ändå ge landstingens förvaltningsutskott beteckningen politiska organ.

Skulle man inom ett landsting anse att nomineringstiden är för kort, så låter man bli att genomföra jämkningen, självfallet efter kontakter med de politiska organisationerna. Om dessa skulle

önska, att man skall genomföra en jämkning, blir detta inte möjligt att göra, om reservationen bifalles.

Hänsynstagandet till de politiska organisationerna, vilket har åberopats som det egentliga skälet mot propositionen, duger inte som argument, därför att de politiska organisationerna får möjlighet att verka på landstingsplanet. Deras opinion behöver inte ta omvägen över Stockholm. Man kan inom respektive län föra fram denna opinion.

Jag tror att det är onödigt att vidare utveckla dessa tankegångar. De framstår nog som klara för de flesta.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr BOO (cp):

Herr talman! Den redovisning som herr Johansson i Trollhättan här har gjort bevisar, att majoriteten och reservanterna har olika syn på dessa frågor.

Det är väl, som jag sade förut, självklart att man rent administrativt kan finna detta förslag nöjaktigt. Men riksdagen har inte att ta ställning ur enbart administrativa synpunkter då riksdagen går att lagstifta. Vi bör också bedöma dessa problem från andra utgångspunkter. Då kommer, såsom herr Hamrin i Jönköping och jag har understrukit, in i bilden, att de politiska partierna måste ges det rådrum som kan anses rimligt för att de skall kunna fylla sin viktiga funktion när det gäller att göra vår demokrati levande och innehållsmässigt så riktig som möjligt. För den nominering som skall ske och den valverksamhet, presentation och dylikt som sedan skall äga rum behövs enligt min mening en längre tidrymd än fallet blir enligt föreliggande förslag.

Med anledning av att herr Johansson tillade att efter den 1 juni har alla nominerade landstingsmän en tillräcklig tidrymd för att presentera vad de vill verka för inom landstinget vill jag säga, att efter den 1 juni skall ju nomine-

ringens ske och först därefter blir det tillfälle för de nominerade att redovisa sitt ställningstagande till olika frågor.

Jag är också medveten om att då remissorganen har haft att yttra sig har de gjort det ur rent administrativa synpunkter, och detta har också kommit till uttryck i deras remissvar. Jag tycker det är litet långsökt av herr Johansson att göra gällande att vi i riksdagen inte har någon anledning att klara ut de politiska ställningstaganden som mycket väl kan klaras i landstingssammanhang. Jag tror att vi skall slå fast att riksdagen är den instans som i kanske allra högsta grad har anledning att se till att möjligheterna för fria demokratiska partier att på ett effektivt sätt verka inte minskas.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Herr Boo går förbi det centrala i detta sammanhang, nämligen landstingens rätt att själva bestämma. Denna rätt begränsar herr Boo utan att motivera det på något sätt. Han talar om att en rad administrativa instanser har tagit ställning. Jag har redan tidigare framhållit, att jag har svårt att uppfatta förvaltningsutskotten samt Svenska landstingsförbundets och Svenska kommunförbundets styrelser som instanser som står utanför det politiska livet — vi brukar i varje fall inte hänföra dem till denna kategori.

Varför skall man inte låta varje landsting få avgöra detta självt? Varför skall vi sitta här på Helgeandsholmen och diktera för landstingsledamöterna och bestämma om de skall få möjlighet att jämka valkretsindelningen, om det nu kommer ett beslut från Kungl. Maj:t vid en sådan tidpunkt, att det inte är möjligt att genomföra jämkningen före den 1 maj, utan det måste ske under maj månad. Jag kanske kan få nämna en passant att ett grannlandsting till mitt eget har kallat till ett landstingsmöte sista maj och första juni. Närmast har väl tidpunkten satts med tanke på att

Rösträtt för utlandssvenskar

man så sent som möjligt skall kunna behandla frågan om mentalsjukvårdens övertagande, men man räknar också med att genomföra jämningsbeslut den sista maj.

Herr BOO (cp):

Herr talman! Herr Johansson i Trollhättan bortser från det primära i detta sammanhang, nämligen att det är riksdagen som är den lagstiftande församlingen. Det är väl självklart att om man skulle dra de konsekvenser som herr Johansson i Trollhättan nu vill göra, skulle man över huvud taget inte behöva diskutera några bestämmelser med avseende på tiden; men så långt har herr Johansson i Trollhättan inte varit beredd att gå. Rent principiellt är det väl ändå så, att riksdagen har att besluta om lagstiftning. Sedan har självklart de olika instanserna rätt att inom ramen för denna lagstiftning verka på det sätt som de finner naturligast.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Självfallet är riksdagen den lagstiftande myndigheten i detta fall — så mycket har jag inte tappat bort av den statskunskap jag har läst. Men man kan väl ändå vara litet generös och låta landstingen inom ramen för denna lagstiftning få utöva en vidsträckt bestämmanderätt. Så mycket förtroende har jag för landstingsledamöter från olika partier.

Herr BOO (cp):

Herr talman! Det är just detta jag önskar, nämligen att landstingen inom ramen för den gällande lagstiftningen skall få bestämma fritt.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja

besvarad. Herr Boo begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 2, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Hernelius m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Boo begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 108 ja och 96 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 9

Rösträtt för utlandssvenskar

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 3, i anledning av motioner angående rösträtt för utlandssvenskar.

I de likalydande motionerna nr 359 i första kammaren av herr *Hilding m. fl.* och nr 429 i andra kammaren av herr *Björkman m. fl.* hemställdes, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anholder om förslag till sådana lagändringar, genom vilka utlandssvenskar erhåller möjlighet att utöva rösträtt vid val till andra kammaren, landsting och fullmäktige i städer utanför landsting, med tillämpning redan vid 1968 års andrakammarval».

Rösträtt för utlandssvenskar

Utskottet hemställde, att motionerna I: 359 och II: 429 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Hernelius, Sörenson, Harald Pettersson, Tistad, Svenungsson, Magnusson* i Tumhult, *Hamrin* i Jönköping, *Keijer, Boo* och *Gustafsson* i Stenkyrka, vilka ansett, att utskottet hort hemställa,

att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 359 och II: 429, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till sådana lagändringar, genom vilka utlandssvenskar erhöles möjlighet att utöva rösträtt vid val till andra kammaren, landsting och fullmäktige i städer utanför landsting, med tillämpning redan vid 1968 års andrakammarval.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **HAMRIN** i Jönköping (fp):

Herr talman! Vi nalkas nu på nytt en tyvärr åtskilligt infekterad fråga, nämligen när våra utlandssvenskar i praktiken skall tillerkännas sin i grundlagen uttryckligen medgivna rätt att delta i de allmänna politiska valen. En minoritet i utskottet — som lika väl hade kunnat representera majoriteten, eftersom det är lotten som fällt utslaget — har reserverat sig för bifall till ett motionsyrkande av den innebörden, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om förslag till sådana lagändringar, genom vilka utlandssvenskar erhåller möjlighet att utöva rösträtt vid val till andra kammaren, landsting och fullmäktige i städer utanför landsting, med tillämpning redan vid 1968 års andrakammarval».

Jag ber kammarens ledamöter observera att yrkandet, när det gäller den kommunala rösträtten, begränsar sig till att omfatta en möjlighet att påverka första kammarens sammansättning, vilket får anses var helt i sin ordning, så länge vi ännu dras med vårt nuvarande, starkt föråldrade tvåkammerssystem.

Utskottets majoritet, d. v. s. den socialdemokratiska utskottshalvan, även denna gång märkligt passiv i attityden, hänvisar till vissa förslag som för närvarande är ute på remiss och som framlagts av utredningen om utlandssvenskarnas folkbokföring. Man menar alltså att någon som helst aktivitet från riksdagens sida i detta läge inte skulle vara påkallad.

Men, herr talman, detta är nog ändå att anlägga ett alltför sangviniskt betraktelsesätt. Jag anser att det påståendet har full täckning i de tidigare utomordentligt dåliga erfarenheterna från handläggningen av detta ärende, som aktualiserades här i riksdagen — det är närmast genant att säga det — redan för 37 år sedan, alltså 1929, och som sedan stötts och blötts i det oändliga. Resultatet har hittills blivit, att den grupp svenska medborgare det här gäller, ständigt på nytt fått se sina förhoppningar gäckade. Hur länge, har man anledning fråga, skall egentligen detta gäckeri fortsätta? Motionärerna och reservanterna hävdar bestämt att en definitiv lösning måste komma till stånd och att den måste komma att gälla vid 1968 års andrakammarval. Det har i sanning varit alltför många väntans år redan för att ett ytterligare förhållande rimligen skulle kunna försvaras eller tolereras — ett förhållande som för en stor och aktad grupp av medborgare innebär varken mer eller mindre än en förolämpning.

Men det skall också öppet sägas att man trots detta har sina onda aningar, som i sin tur går tillbaka på den nyssnämnda för ett par månader sedan slutförda utredningen, vilken arbetat i nära tre års tid utan att till sist kunnat ge någonting annat på hand än att en grundlagsändring kanske måste till för att frågan skall knäckas! Detta skulle innebära att definitivt beslut skulle kunna fattas först 1969 och att utlandssvenskarna inte som andra fullmyndiga svenska medborgare skulle få utöva sin

Rösträtt för utlandssvenskar

rösträtt förrän vid 1972 års andrakammarval.

Låt mig här få understryka att grundlagshindret i fråga över huvud taget inte upptäckts vare sig av konstitutionsutskottet 1958 och 1960 eller av justitieministern 1960 och 1961 eller ens av 1955 års valutredning under dess långa och mödosamma arbete med detta ärende. Först då frågan ånyo behandlades av konstitutionsutskottet våren 1964 gjordes plötsligt av utskottets socialdemokratiska ledamöter en märklig upptäckt, just grundlagsaspekten, som utredningsmannen sedan varit angelägen att ta upp som ett huvudnummer i sitt betänkande.

Ärade kammarledamöter! Kom sedan och säg att det inte gått troll i den fråga vi nu diskuterar! Den misstanken smyger sig faktiskt på, att om detta får fortsätta, om det ena hindret skall staplas på det andra, förvandlas frågan kanske definitivt till någonting helt olösligt, långt svårare än att ordna ett rendezvous i rymden eller företa en mjuklandning på månen. Men det är, herr talman, just den attityden av resignation som enligt vad vi reserveranter menar, omgående måste avlösas av en vilja att äntligen komma till ett slut på den tröstlösa debatten om utlandssvenskarnas rösträtt och bringa frågan till en rimlig och riktig lösning.

Att det finns ett samband mellan rösträtt och valbarhet, som det påpekats, är ostridigt. Men det bör då också erinras om att vissa kategorier, exempelvis sjömän och missionärer, redan nu lyckligtvis har rösträtt, trots lång utlandsvistelse. Säkerligen går det, om man bara vill, att finna en lösning som gäller för alla utlandssvenskar. Men jag har en känsla av att det är skäl för riksdagen att göra en ny påstötning, inte minst i det läge som uppkommit genom de ominösa antydningarna om att vissa grundlagsskäl nu skulle stå i vägen för en omedelbar lösning. Det förhåller sig enligt mitt sätt att se faktiskt allde-

les tvärtom: grundlagen ger ju redan nu utlandssvenskarna rösträtt.

Jag skall inte säga mera utan nöjer mig med att avslutningsvis yrka bifall till reservationen.

I detta anförande, under vilket herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna, instämde herrar *Wiklund, Keijer* och *Rimmerfors* (samtliga fp).

Herr **BJÖRKMAN** (h):

Herr talman! Som herr Hamrin i Jönköping erinrade om är det inte första gången vi diskuterar utlandssvenskarnas rösträtt. Det är bara något mer än tre månader sedan vi här i kammaren debatterade frågan — det skedde då i anledning av motioner som väckts redan vid vårriksdagens början men som uppskjutits till höstsessionen. Det skulle alltså kunna förefalla som om det i dag inte vore mycket att tillägga till den debatt som vi hade i början på november. Men det har, som herr Hamrin i Jönköping också sade, tillkommit en viktig omständighet: den senaste i raden av utredningar — tillsatt i januari 1963 — redovisade i slutet av december resultatet av sina tankemödor.

Och detta är inte bara en viktig omständighet. Utredningen har också funnit ett högst väsentligt hinder för rösträttens utövande, nämligen sambandet mellan rösträtt och valbarhet till riksdagen. Här finns alltså obestriddligen ett samband som redan är inskrivet i grundlagen, till skillnad från det kommunala samband som alla erkänner och visste fanns men som ändå »upptäcktes» i kanslihuset och som regeringspartiet vill ha inskrivet i grundlagen.

För att komma förbi det nämnda hindret erfordras enligt utredningsmannen en grundlagsändring. Blir den uppfattningen avgörande, skulle definitivt beslut kunna fattas först vid 1969 års riksdag, såvida det inte blir en riksdagsupplösning och nyval dessförinnan. Detta är ju teoretiskt tänkbart men

Rösträtt för utlandssvenskar

kanske inte med anledning av denna fråga. Utlandssvenskarna skulle sålunda inte kunna utöva sin rösträtt förrän vid 1972 års andrakammarval eller, om de erhåller rösträtt vid val till landsting och stadsfullmäktige i städer utanför landsting, vid kommunalvalet 1970.

Det är märkligt att detta allvarliga grundlagshinder som nu åberopas inte upptäckts tidigare, när så många grundlags- och valexperter i så många år inom och utom konstitutionsutskottet penetrerat frågan om utlandssvenskarnas rösträtt. Efter 36 års grundlig belysning i utredningar, i utskott och i riksdagsdebatter har vi sålunda i dag inte kommit längre än att man konstaterar att grundlagen lägger hinder i vägen för utlandssvenskarna att utöva den rösträtt som tillförsäkras dem i samma grundlag!

Om vi nödgas avvakta två beslut om grundlagsändring, med mellanliggande andrakammarval, kommer utlandssvenskarna 1969 att kunna högtidlighålla 40-årsminnet av denna frågas väckande i riksdagen. Jag använder avsiktligt inte uttrycket fira jubileum, ty något sådant kan ju knappast komma i fråga när det gäller denna sorgliga historia. Men kanske kommer utlandssvenskarna att på något annat sätt högtidlighålla 40-årsminnet för den händelse ett definitivt beslut fattas vid 1969 års riksdag.

Ett sådant ytterligare långt uppskov kan vi motionärer inte godtaga, framför allt inte mot bakgrund av de uttalanden som tidigare gjorts om att frågan stode inför sin snara lösning. Sådana uttalanden har gjorts av både justitieministern och konstitutionsutskottet. Enligt den senaste utredningen — ja, herr talman, jag hoppas verkligen att det är den sista — finns det vissa möjligheter att komma förbi det nu åberopade grundlagshindret genom att tillämpa de regler om undantag från bostättning för vissa medborgare, som redan nu föreligger.

Herr justitieministern är inte närva-

rande just nu, men jag skulle ändå vilja ge honom några ord på vägen. Jag hoppas att han inte förlorat intresset för frågan om utlandssvenskarnas rösträtt, utan att han tar fasta på den av mig nämnda undantagsmöjligheten och att han, sedan remisstiden för betänkandet utgått den 1 juni, inte tar sommarferier förrän han uppdragit åt någon av sina experter i departementet att ta itu med denna fråga, så att vi äntligen kan få ett förslag till årets höstriksdag.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen av herr Hernelius m. fl.

I detta anförande instämde herrar *Wennerfors*, *Magnusson* i Tumhult, *Lothigius* och *Söderström* (samtliga h).

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Det glädde mig verkligen att herr Björkman hade gjort sig så mycket möda att han tagit reda på att remisstiden för utredningsmannens förslag utgår den 1 juni och att följaktligen justitieministern inte före denna tidpunkt kan ta ställning till utredningsmannens förslag.

Jag tycker att det är något genant att behöva höra herr Hamrin i egenskap av ledamot av konstitutionsutskottet uttala sig så som han gör i en fråga, där utredning pågår. Ärendet är dessutom föremål för remissbehandling, på grundval av vilken det förmodligen också kommer att framläggas ett förslag till riksdagen inom en ganska näraliggande framtid. Herr Hamrin vet mycket väl att det inte är vanligt att under den tid då ett ärende är på remiss göra några uttalanden och definitiva ställningstaganden.

Jag vill framhålla att herr Hamrins uttalande att utlandssvenskarnas rösträtt uttryckligen är medgiven i grundlagen nog var något ensidigt. En utredningsman har ändå kommit fram till att man kan ha delade meningar om denna fråga. Jag vill inte uttala mig om utredningsmannens ställningstagande.

Rösträtt för utlandssvenskar

Jag vill först se vad remissinstanserna har att säga på denna punkt.

Vi var redan år 1964 överens om angelägenheten av att lösa denna fråga. Det har emellertid mycket riktigt påpekats att man på oppositionshåll är missfänsam och har onda aningar beträffande denna frågas handläggning.

När vi senast diskuterade denna fråga för tre månader sedan ifrågasatte nämligen herr Björkman, om jag inte missminner mig, huruvida man verkligen före årets slut kunde få utredningen på bordet. Vi hade gjort oss underrättade om detta, och denna utredning framlades också under året.

Det är inte möjligt för utredningsmannen att här försvara sitt förslag, och jag skall inte ingå på det. Konstitutionsutskottet har när det denna gång skulle ta ställning till motionerna givetvis haft att beakta frågans läge. Det är detta som är anledningen till att vi föreslår att det inte just nu behöver göras något på denna punkt. Frågan är under utredning, den är för närvarande ute på remiss och är föremål för justitieministerns överväganden.

Herr talman! Jag tror inte att jag behöver säga mera i denna fråga än att jag har känslan av att anledningen till att den föreliggande motionen väcktes är det förhållandet, att vi har val i höst. Vi finner att man från oppositionens sida nu menar att några närmare överväganden och utredningar egentligen inte behöver göras.

Det gäller inte bara denna fråga, herr talman, utan en rad andra. Om jag har fattat det riktigt, synes det som om man från detta håll hade den meningen att bara en enda fråga skulle behöva utredas innan ställningstagandet görs, nämligen frågan om partistödet. Det är emellertid en annan sak.

Herr HAMRIN i Jönköping (fp) kort genmäle:

Herr talman! Utskottets talesman försökte sig på att ge mig en liten lektion i

parlamentarisk och konstitutionell praxis. Jag tror att denna lektion var alldeles onödig. Om utskottets anseende skulle löpa någon risk, beror det helt enkelt på att denna fråga har försumrats så grundligt under så många år att man snarare i detta avseende kan tala om en uppenbar risk.

Jag gör bestämt gällande att riksdagen är alldeles suverän att i dag avge en opinionsyttring av den innebörd som vi reseranter har föreslagit. Jag vill tillägga att jag rent av ser det som en förpliktelse att riksdagen så gör.

Ytterst, herr Adamsson, rör det sig här om olika värderingar. För den socialdemokratiska utskottsmajoriteten är detta uppenbarligen inte någon fråga av särskilt hög angelägenhetsgrad. Vi reseranter ser den på ett helt annat sätt. För oss är detta en fråga av, minst sagt, central betydelse.

Herr BJÖRKMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Det är möjligt att jag missförstått herr Adamsson, men jag tyckte att han yttrade att det enligt utredningsmannens uppfattning råder delade meningar om huruvida utlandssvenskarna verkligen skulle ha rösträtt. Jag har inte fått det intrycket av utredningens betänkande. Det är ganska klart — eller hur, herr Adamsson? — eftersom det står i grundlagen att valrätt tillkommer envar man och kvinna som är svensk undersåte. Utlandssvenskarna är obestridligen svenska medborgare, d. v. s. svenska undersåtar.

Vad det kan finnas delade meningar om, herr Adamsson, är hur det skall gå till när de skall utöva denna rösträtt. Det är alltså de tekniska komplikationerna som det råder viss tveksamhet om. Detta vill jag inte heller bestrida. Jag har sagt många gånger tidigare i debatten och även i motionen i år att vi inte alls förnekar att om man skall hålla på ett absolut vattentätt säkert system, kan man inte komma förbi detta. Jag är inte den — det vet herr Adamsson — som är

Rösträtt för utlandssvenskar

beredd att hoppa bock över grundlagarna; tvärtom, jag anser att de skall hållas i helgd. Emellertid är det egendomligt att man inte förrän nu har upptäckt att grundlagen skulle lägga hinder i vägen för utlandssvenskarna att utöva sin rösträtt.

Det är tråkigt, herr Adamsson, att jag skall behöva rätta till ett missförstånd så långt efteråt. Herr Adamsson sade att jag i debatten i november skulle ha ifrågasatt om denna utredning verkligen skulle bli klar till årsskiftet. Jag ber att få läsa upp den lilla meningen; jag sade så här:

»Jag tar emellertid fasta på herr Adamssons bestämda löfte att vi kan lita på vad som står i utskottets utlåtande, nämligen att utredningen verkligen blir klar före årsskiftet. Det är ju inte mer än två månader dit.»

Jag konstaterar att herr Adamsson är att lita på; utredningen kom före årsskiftet.

Jag fäste mig också vid en annan sak, och den är en viss parallell till vad som förekom i november. Jag skall också i dag ta fasta på herr Adamssons uttalande att det förmodligen kommer ett förslag till riksdagen inom en »ganska nära» eller möjligen »nära» framtid. Det är ett något guttaperkaartat yttrande, herr Adamsson. »Inom en ganska nära framtid» kan vara ett vitt begrepp, men jag skall i alla fall ta fasta på det. Jag hoppas att herr Adamsson med de kontakter han har med justitiedepartementet skall blåsa på, så att vi verkligen får ett förslag »inom en nära framtid», vilket jag menar betyder hösten 1966.

Herr ADAMSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Hamrin i Jönköping säger att denna fråga grundligt har försumrats. Det sade man i debatten för några månader sedan också. Då påpekade man att det var 36 år sedan vi började diskutera frågan. I en replik erinrade jag om att det på den tiden satt borgerliga regeringar. När man från

de borgerliga partierna senare var ute och talade i bygderna om denna fråga, reducerade man de där 36 åren till 30 år för att det skulle passa litet bättre samman med den tid som socialdemokratien ensam suttit i regeringsställning eller haft ett avgörande inflytande på regeringen. Jag medger därför att frågan, med en sådan debatteknik, är infekterad.

Jag vill påminna kammaren om att riksdagen 1964 uttalade önskvärdheten av att frågan bragtes till en lösning.

Jag uttryckte mig, herr talman, kanhända något oklart, förstår jag av herr Björkmans uttalande rörande grundlagarna. Det han säger är i och för sig alldeles riktigt, men jag vill understryka att vad utredningsmannen kommit fram till är att det fordras en grundlagsändring om man skall kunna genomföra denna reform.

Vidare ställde herr Björkman på nytt en fråga av ungefär samma retoriska karaktär som senast, nämligen när det här förslaget kan framläggas. På det skall jag svara, att det i varje fall inte kommer före den 1 juni, eftersom remisstiden går ut först då.

Herr BJÖRKMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Därom, herr Adamsson, är jag fullt medveten.

Herr WERNER (h):

Herr talman! Efter åtskilliga år utomlands känner jag den grupp ganska väl, som denna fråga berör. Jag tycker att det alltid är angeläget att titta litet grand på de människor som frågorna angår. Vill man möta verkliga patrioter och sanna fosterlandsvänner, skall man söka upp utlandssvenskarna. Många av dem har en stor kärlek till gamla Sverige. Jag tänker i synnerhet på dem som varit ute i många år, och man ser hur de följer Sverige i den svenska litteraturen, i pressen, i radions kortvågssändningar och hur de slår vakt om svensk sed och tradition. Man skulle kunna

Rösträtt för utlandssvenskar

säga att många av dessa människor hyser en olycklig kärlek till Sverige, olycklig därför att de båda, den gamle utlandssvensken och det gamla landet, mänskligt att döma aldrig kommer att få varandra.

Men de hyser en odödlig längtan hem, och det vore verkligen rimligt att denna längtan snart fick gensvar, så att man hörde rösten över haven och tog emot den på hemmaplan. Många utlandssvenskar idealiserar Sverige och svenska förhållanden på ett nästan rörande sätt. Ja, herr talman, det finns t. o. m. de som idealiserar den svenska regeringen, och det får man ju säga är ett utslag av stor generositet.

Därför är det kanske inte så oklokt att skynda på med frågan i alla fall, herr Adamsson, och inte komplicera den i onödan med grundlagsargument. Det är säkert inte taktik när de borgerliga partierna gång efter gång aktualiserar denna fråga. Det kanske helt enkelt kan bero på att det finns rättspatos också i borgerliga partier.

Vi vet att många av våra utlandssvenskar är sannskyldiga ambassadörer. Vi som tillfälligtvis har fått tjänstgöra utomlands vet hur många gånger de stått oss bi på olika sätt vare sig vi varit tjänstemän eller präster. De stöttar också ekonomiskt svenska sjömanskyrkor, församlingskyrkor, skolor, ålderdomshem och humanitära institutioner av olika slag.

Om man skall se litet mer krasst på denna fråga — nog så populärt i detta sällskap — har vi väl rätt stor anledning att sätta vårt hopp till åtskilliga utlandssvenskar när det gäller att hela vår haltande handelsbalans. Tecknaren Anders Steen i Sydsvenska Dagbladet har på ett briljant sätt åskådliggjort detta i gårdagens tidning. Den teckningen är väl värd att titta på. Många tusen utlandssvenskar är engagerade på den svenska exportmarknaden.

Herr talman! Med dessa ord vill jag yrka bifall till reservationen.

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Jag missförstod kanske herr Werner när han drog in tjänstemännen och prästerna i denna diskussion. Det finns väl egentligen ingen anledning att erinra om att en rad utlandssvenskar redan nu har rösträtt. Bland dem befinner sig de i utlandet anställda tjänstemän och präster med familjer, vilka inte tagit ut utvandringscertifikat. Det är ju inte dem denna fråga gäller.

Jag vill en gång för alla ha sagt — jag har framhållit det i tidigare diskussioner — att det på socialdemokratiskt håll inte råder någon tvekan om att vi vill införa rösträtt för utlandssvenskarna. Men vi måste lösa frågan på ett riktigt sätt. Framför allt får vi inte behandla grundlagarna på ett så lättvindigt sätt som herr Werner tycks vilja. Han säger, att vi inte bör komplicera denna fråga genom att sammankoppla den med grundlagsfrågorna. Vi kommer inte ifrån vår grundlag, utan vi måste naturligtvis ordna upp saker och ting på ett riktigt sätt.

Jag är medveten om, herr Werner, att det finns patrioter och sanna fosterlandsvänner bland utlandssvenskarna. Men det finns också andra grupper av utlandssvenskar, t. ex. sådana som av olycklig kärlek till Sverige flyttar till Schweiz av någon anledning, och därför är jag inte beredd att skära alla utlandssvenskar över en kam.

Herr WERNER (h):

Herr talman! Jag har glädjen att kunna korrigeras min vän herr Adamsson litet grand när det gäller präster och tjänstemän. Jag känner många sådana, och jag vet att de har rösträtt. Men, herr Adamsson, de skulle fräntas sin rösträtt om grundlagen tillämpades i deras fall. Det står inte i grundlagen att de har rösträtt, utan det står i vallagarna.

Det var emellertid inte alls det jag åsyftade. Jag sade att präster och tjänstemän fått stöd av våra utlandssvenskar,

Dag för allmänna val

vilka ofta, som jag framhöll, fungerar som ambassadörer privatim på många olika sätt. Frågan gäller inte några få präster och tjänstemän, utan den gäller 70 000 utlandssvenskar.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Björkman begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 3, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Hernelius m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 106 ja och 102 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 10

Dag för allmänna val

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 4, i anledning av motion om dag för allmänna val.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr HAMRIN i Jönköping (fp):

Herr talman! Jag har till detta ärende fogat en blank reservation, närmast för att skaffa mig en möjlighet att, utöver det ställningstagande som markeras av min anslutning till utskottets hemställan, göra några korta randanmärkingar. Jag anser nämligen att ämnet som sådant faktiskt är mycket intressant och att det väl förtjänar att något belysas också här i kammaren.

Utskottet hänvisar, som framgår av utlåtandet, till att en sittande utredning, 1965 års valtekniska utredning, enligt sina direktiv har att överväga bl. a. frågan, i vad mån valdeltagandet skulle kunna främjas och bättre möjligheter skapas för en preliminär röstsammanräkning som även omfattar poströsterna — ett önskemål som ju är rätt framträdande — ifall tiden för de allmänna valen utsträcktes till att omfatta två dagar. Ja, just det!

Jag håller nämligen före att det är en synnerligen klok och rationell åtgärd att verkligen företa en sådan omprövning; det saknas ju för övrigt inte exempel från utlandet, där man, tydligen med goda erfarenheter, praktiserar metoden med två valdagar. Varför skulle vi vara så konservativa här i landet, att vi inte kan resonera om en ändring i det hänseendet? Den s. k. bestående ordningen kan nog en och annan gång behöva ruckas på.

Min syn på valhandlingen — låt mig säga det — och därmed också på valdagen är kort och gott den, att det är en dag, då flaggan bör gå i topp över hela landet, eftersom det är en så stor sak att vi som fria medborgare i ett fritt land har denna möjlighet att i kraft av den lika och allmänna rösträtten få vara med och bestämma, hur landet skall styras och administreras i de mindre enheterna, kommunerna, i de större enheterna, landstingen, och naturligtvis när det gäller riket i stort.

Vi har således alla skäl att se och uppleva valdagen som en sannskyldig

Dag för allmänna val

högtidsdag, då det rent av bör ligga någonting av feststämning i luften. I och för sig funnes det mot den bakgrunden mycket som talar för att man t. ex. toge en vanlig veckodag i september månad och förvandlade denna till en arbetsfri dag, då valhandlingen helt kunde stå i centrum. Man sluppe då ifrån bl. a. de olägenheter, som kan vara förknippade med söndagen som valdag. I det fallet har jag full förståelse för motionärernas synpunkter och tankegångar. Även om det här bara skulle röra sig om minoriteter som hyser principiella betänkligheter mot söndagen som valdag och som hellre skulle se att en vanlig veckodag gjordes till valdag, tycker jag nog att det är god demokratisk ordning att i detta fall ta hänsyn även till dem. Det kan förvisso också vara rent praktiska olägenheter förknippade med söndagen som valdag; jag föreställer mig t. ex. att kommunikationerna på en söndag inte fungerar lika effektivt som under en vanlig veckodag.

Ett sätt att lösa denna knut vore, som sagt, att avskilja två dagar för valet, såsom fallet är i Norge och Finland och jag tror också i Italien, d. v. s. en söndag och en måndag. Det skulle rent av vara att tillämpa valfrihet även i detta stycke, och vi lever ju, som bekant, i valfrihetens samhälle.

Herr talman! Jag har bara velat göra dessa allmänna påpekanden. För dagen har jag intet annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan, då ju, som utskottet påpekar, en utredning redan är inkopplad på dessa problem.

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Jag har inte för avsikt att ta upp någon debatt med herr Hamrin i Jönköping i denna fråga. Det är som han påpekade alldeles riktigt att 1965 års valtekniska utredning har i uppdrag att undersöka huruvida vi skall förrätta val på en eller två dagar. Först sedan utredningen avgivit sitt förslag har vi att pröva frågan vilken lösning

som i det föreliggande läget kan vara den bästa.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr WERNER (h):

Herr talman! Det är nu femton år sedan denna fråga aktualiserades, och den gången vann söndagen burskap som valdag. Men situationen torde i dag vara en helt annan. Därför är det tacknämligt att den valtekniska utredningen också skall ta upp frågan om alternativ till söndagen som valdag och söka komma fram till en eventuell utökning till två dagar.

Men man har anledning att inte bara anlägga valtekniska synpunkter på denna fråga. Det finns mycket annat som också kommer in i bilden. Såsom herr Hamrin i Jönköping erinrade om finns det fortfarande ett betydande antal kristna grupper, som på goda grunder reagerar mot de uttryck en modern valkampanj tar sig och som finner ett söndagsval om inte direkt vanhelgande så dock synnerligen vantrivsamt. Så torde det bli för många just i år när man skall samlysa högmässorna i våra kyrkor runt om i landet.

Mycket har, som sagts, skett sedan 1951 då frågan senast var uppe. Många har numera fria lördagar och tillbringar helgen och fritiden på avlägsna orter. Vi har nog alla träffat människor som inför valet har sagt: Valet får nog vara för mig i år, ty man spiller inte en hel söndag på att resa in till staden för att där köa utanför en vallokal. Man stannar därför i stugan i stället.

Det är faktiskt så att femtedelen av väljarkåren inte infinner sig till valurnorna, och säkert skulle åtskilliga av dessa utnyttja sin rösträtt om t. ex. också måndagen gjordes till valdag. I den tidigare debatten har någon anfört att man inte skulle gå den mänskliga lättjan till mötes, men det torde väl också tillhöra de demokratiska friheterna att få vara lat och politiskt ointresserad.

Dag för allmänna val

Men det måste ligga oss varmt om hjärtat att på alla sätt stimulera människornas politiska intressen. Vi har alla valfriheten i samhället som ideal, och då är det väl också rimligt med valfrihet när det gäller val av valdag, herr talman!

Herr NYBERG (fp):

Herr talman! Jag anser mig ha anledning bestyrka att valtekniska utredningen sysslar med denna fråga, och det är också den som för närvarande är mest aktuell inom utredningen. Utredningen har besökt Norge för att studera vilka erfarenheter man där har gjort av tvådagarsval och kommer också, såsom framgått av tidningsuppgifter, att besöka Finland för att se vilka erfarenheter man har av val under två dagar där. Utredningen räknar också med att kunna avge förslag relativt snabbt.

Frågan är i viss mån komplicerad, därför att den har samband med poströstningen; man vill förenkla poströstningen så att man får fram resultaten snabbare än vad som nu är fallet. Utredningen kommer att göra vad den kan för att snarast möjligt få fram ett förslag även på den punkten. När man i Norge gick in för att ha val under söndag och måndag, vilket var fallet vid det senaste stortingsvalet, hade man ett dispensförfarande, så att den som önskade ha val endast på måndagen, d. v. s. den traditionella valdagen i Norge, skulle få detta. Det visade sig att rätt många av valnämnderna begärde att få ha val endast på måndag.

Vi får alltså räkna med att man är ganska traditionsbunden på detta område. Skulle vi i Sverige utsträcka valet till två dagar, skulle det troligen i vida kretsar anses, att eftersom vi har haft val under söndagar i så många år att det blivit tradition så skulle också i fortsättningen söndagen betraktas som den egentliga valdagen.

Jag har med detta naturligtvis inte tagit ställning till frågan om val under

en eller två dagar, och jag vill ännu en gång understryka att denna fråga behandlas med skyndsamhet inom den valtekniska utredningen.

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Det var närmast herr Werner som uppkallade mig. Låt mig gärna understryka att jag har samma uppfattning som herr Nyberg gjorde sig till tolk för, dvs. att allmänheten är ganska traditionsbunden på denna punkt. Det är väl ändå ett ganska omöjligt förslag som herr Werner ställer när han säger att vi skall ha valfrihet beträffande valdag, ty då torde önskemålen komma att sträcka sig över hela veckan — och det var väl ändå inte avsikten.

Sedan tycker jag att man handskas lite vårdslöst med den rättighet och skyldighet som medborgarna har att utöva sin rösträtt, då man säger att man väl inte spiller bort en söndag.

Jag trodde inte att en riksdagsman ville uttrycka sig på det sättet beträffande valhandlingen. När frågan var föremål för diskussion i utskottet hade i varje fall en prästman en helt annan uppfattning om valdagen än den som herr Werner gav uttryck för, nämligen herr Sörenson i första kammaren, som starkt underströk vilket värde och vilken betydelse det hade för svenska folket att just på en söndag kunna utöva sin rösträtt. Jag tycker att man skall handskas mera varsamt med dessa frågor än vad herr Werner synes vilja göra. De kristna grupper som anser det vanhelgande att rösta på söndagen är nog ganska små och de blir förmodligen mindre allteftersom utvecklingen går framåt — om jag får uttrycka det så.

Herr WERNER (h):

Herr talman! Herr Adamsson hör dåligt på vad jag säger, och det må förlåtas honom. Jag tycker inte att det är vanhelgande att rösta på en söndag,

Sänkning av rösträttsåldern m. m.

men jag talade för andra grupper. Det är inte jag som säger att »man spiller väl inte tid på att fara till staden och rösta». Men det är tyvärr ganska många som säger så. Genom att ge dem möjlighet att välja inte vilken som helst av veckans dagar men endera söndagen eller måndagen menar jag att vi kan fånga upp dem. Jag tror att det skulle aktivera flera av dem som nu gömmer sig bland de 20 procenten av hemmasittarna.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 11

Sänkning av rösträttsåldern m. m.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 5, i anledning av motioner om sänkning av rösträttsåldern m. m.

Konstitutionsutskottet hade till gemensam behandling förehåft

1) motionen nr 47 i andra kammaren av herr *Jansson m. fl.*;

2) de likalydande motionerna nr 151 i första kammaren av herrar *Wirtén* och *Karl-Erik Eriksson* och nr 201 i andra kammaren av herr *Mundebo m. fl.*; samt

3) de likalydande motionerna nr 253 i första kammaren av fru *Elvy Olsson* och herr *Svanström* och nr 437 i andra kammaren av herr *Larsson* i Borrby m. fl.

I motionen vid 1) ovan hemställdes, »att riksdagen måtte besluta

1. att som vilande grundlagsförslag antaga följande lydelse av 16 § första stycket riksdagsordningen: 'Valrätt tillkommer envar man och kvinna, som är svensk undersåte och senast under nästföregående kalenderår uppnått aderton års ålder';

2. att uppdraga åt konstitutionsutskottet att framlägga förslag till sådan grundlagsändring, som skulle medföra motsvarande sänkning av valbarhetsåldern till riksdagens kamrar; samt

3. att hos Kungl. Maj:t hemställa om förslag till sådana ändringar i kommu-

nallagarna, som medför motsvarande sänkning av den kommunala rösträtts- och valbarhetsåldern, vid samma tidpunkt som förslagen under 1. och 2. slutgiltigt prövas».

I motionerna vid 2) ovan hemställdes,

»A. att riksdagen måtte (1) besluta såsom vilande grundlagsändring, att rösträttsåldern vid val till riksdagens andra kammare sänkes från nuvarande året efter uppnådda 20 år till året efter uppnådda 18 år; och (2) besluta att rösträttsåldern vid kommunala val sänkes på samma sätt; samt

B. att utskottet måtte utarbeta förslag till erforderliga grundlags- och lagändringar».

I motionerna vid 3) ovan hemställdes, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att frågan om sänkning av rösträttsåldern till 18 år i enlighet med vad i motionen anförts måtte upptagas till prövning i anslutning till övervägandena rörande ny författning».

Utskottet hemställde,

att motionerna

1) II: 47,

2) I: 151 och II: 201 samt

3) I: 253 och II: 437

inte måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Sörenson*, *Harald Pettersson*, *Tistad*, *Wahlund*, *Hamrin* i Jönköping, *Keijer* och *Boo*, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 151 och II: 201 samt I: 253 och II: 437, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag före 1968 års andrakammarval till grundlagsändring rörande sänkning av rösträttsåldern med två år.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **HAMRIN** i Jönköping (fp):

Herr talman! I denna fråga, som allt-

Sänkning av rösträttsåldern m. m.

så gäller rösträttsåldern, har, som framgår av handlingarna, skiljaktiga meningar antecknats i utskottets utlåtande i så måtto att vi från den riktning som jag företräder — och detsamma är förhållandet med det andra mittenpartiet — vidhåller kravet på en ytterligare sänkning utöver den som beslöts vid fjolårets riksdag. Vi förordar alltså en sänkning från 20 år till 18 år.

Det kan invändas att då riksdagen så nyligen antagit nu gällande bestämmelser, som för övrigt kommer att tillämpas första gången vid höstens kommunalval, finns ingen anledning att på nytt aktualisera frågan. Men, herr talman, jag kan för min del inte se det så. Har man en principiell uppfattning i en viss fråga och tillmäter den uppfattningen en central vikt, vore det närmast absurt att inte konsekvent driva den linjen. Vad som däremot kan tyckas en smula märkligt är att man från regeringspartiets och högerns sida funnit anledning att etablera något slags motståndsfrent mot tanken på en längre gående sänkning av rösträttsåldern. Jag kan omöjligen tänka mig att *detta* är att vara i takt med tiden.

Man behöver i detta sammanhang bara erinra om att genom de väsentligt vidgade utbildningsmöjligheter, som i våra dagar står ungdomen till buds, har den allmänna kapaciteten, samhällsorienteringen, den faktiska kunskapen om de frågor som det i ett politiskt val gäller att ta ställning till, avsevärt ökat. Bara detta är skäl nog, tycker jag, att ompröva frågan om rösträttsåldern. Därtill kommer sedan raden av välbekanta, tidigare ofta redovisade och framförda argument — främst detta att 18-årsåldern ju markerar en gräns, då flera avgörande förändringar inträffar i de svenska ungdomarnas både rättigheter och skyldigheter gentemot samhället. Värnplikten, som onekligen är ett djupt ingripande i en ung människas liv och som medför en omfattande förpliktelse, inträffar, som bekant, före

20-årsåldern; detta för att endast i korthet anföra ett par synpunkter.

En invändning mot att röra vid rösträttsåldern går ut på att det råder ett visst samband mellan å ena sidan rösträttsåldern och å andra sidan regleringen av myndighetsåldern och förmynderskapsfrågorna och att dessa sistnämnda frågor befinner sig under utredning. Detta är visserligen sant, men något oavvisligt samband kan uppenbarligen här inte föreligga, eftersom man redan i och med nu gällande ordning beträffande rösträttsåldern brutit mot principerna om ett sådant samband. Ett faktum är att vid kommunalvalet i höst kommer en del unga som ännu inte uppnått myndighetsåldern, 21 år, att kunna rösta. Så ligger det faktiskt till och principen i det avseendet är, som sagt, redan brutet.

Herr talman! Då jag tror att det är angeläget att hålla kravet på en ytterligare sänkning av rösträttsåldern levande — reformen kommer säkerligen en dag som ett brev på posten — ber jag med det anförda att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr BOO (cp):

Herr talman! När svenska folket i höst går till val, finns det ett inslag i valet som är nytt och av stort allmänt intresse. För första gången får de årsgrupper som under ett valår fyller 21 år rösta. När sålunda 1965 års riksdagsbeslut om en ändring av grundlagen, innebärande en sänkning av rösträttsåldern med ett år, träder i praktisk tillämpning måste detta hälsas med största tillfredsställelse. Vi inom centern betraktar dock denna sänkning bara som en etapp på vägen mot den lösning som vi menar är riktig, nämligen en sänkning av rösträttsåldern till 18 år. Detta krav har vi också energiskt framfört i motioner vid en rad riksdagar.

Sänkning av rösträttsåldern m. m.

Vad är det då som talar för en sänkning av rösträttsåldern? Ja, det finns en mängd skäl, och herr Hamrin i Jönköping har här redan redovisat några av dem. Jag vill för min del understryka vad han sagt om att i 18-årsåldern åläggs medborgarna åtskilliga skyldigheter, vilket gör det självklart, att man i samma ålder bör få den förmån och den rättighet som rätten att avge sin röst och därmed påverka samhällsutvecklingen innebär. Vad beträffar skyldigheterna är att märka att värnplikts-tjänstgöringen i allmänhet fullgörs i 19—20-årsåldern, och det finns väl starka skäl som talar för att de som skall medverka i rikets försvar också bör ha rätten och möjligheten att delta i de allmänna valen.

Naturligtvis måste man ta hänsyn till den allmänna mognaden hos medborgarna. För rösträtt bör således krävas att den som röstar skall kunna ta ställning i olika samhällsfrågor. Det torde väl förhålla sig så att en sådan mognad numera inträder tidigare än förr. En av orsakerna härtill är den förbättrade utbildningen. Den nya skolan ger ungdomarna en omfattande undervisning i samhällslära, och den politiska verksamheten bland ungdomen som bedrivs i de politiska ungdomsorganisationerna betyder också mycket för att ge ungdomar denna politiska och medborgerliga skolning. Debatten i politiskt avseende i ungdomsorganisationer har säkert fått den utbredning och fördjupning som inte har någon motsvarighet tidigare.

Ett bevis för ungdomens politiska intresse är väl också, att man nu kan redovisa en lägre genomsnittsålder för funktionärer just i de politiska ungdomsförbunden. Det moderna samhället kräver att ungdomen i dag tar en personlig ställning i många väsentliga frågor och detta på ett tidigare stadium än vad som kanske var fallet förr. På det praktiska området är detta markant med avseende på yrkesval och utbild-

ning. Det gäller också personliga ställningstaganden till de kulturyttringar och impulser av skilda slag som det moderna samhället är så rikt på.

Starka skäl talar således för en ytterligare sänkning av rösträttsåldern, och en sänkning till året efter fyllda aderton år måste anses väl motiverad. En synkronisering av rösträtts- och myndighetsåldern bör också om möjligt eftersträvas. Den senare frågan utreds ju för närvarande.

Med hänsyn till detta har vi inte funnit skäl att för närvarande föreslå riksdagen att anta ett vilande grundlagsförslag i överensstämmelse med våra syften. Vi finner det dock angeläget att den nu valda riksdagen antar ett sådant förslag, och frågan bör alltså behandlas av riksdagen före utgången av år 1968. Ett sådant förslag inryms också i den vid utskottets utlåtande fogade reservationen av herr Sörenson m. fl. och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till denna reservation.

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp):

Herr talman! Jag har flera gånger i denna kammare pläderat för de synpunkter som framhålles i den till utskottsutlåtandet fogade reservationen, och jag är livligt övertygad om att den fråga som här behandlas kommer att oroa riksdagen till dess att den får en tillfredsställande lösning.

Sänkningen av rösträttsåldern är berättigad och jag tycker att argumenten däremot blir svagare för varje år som går. Jag har ingen övertro på ungdomens lysande förmåga att allting förvandla till det bättre, men vill vi att ungdomen skall axla ansvar i skilda sammanhang — och det gör vi — går det inte att utestänga de unga från de tillfällen när vars och ens röst är av mycket avgörande betydelse.

Herr talman! Jag vill gärna erinra om en del av vad som faktiskt sker när en människa passerar 18-årsstrecket men jag skall inte tynga med några långa

Sänkning av rösträttsåldern m. m.

utläggningar. Faktum är emellertid att en människas liv på ett så markant sätt förändras när hon passerat 18-årsstrecket, att man nästan kan fråga sig, om hon är samma medborgare dagen efter. Inträdet i 18-årsåldern innebär en icke ringa emanciperings från föräldra- och målsmansmyndigheten. Ader-tonårningen erhåller vissa befogenheter, och hans samtycke krävs för en del personliga angelägenheter.

En kvinna som fyllt 18 år får träda i äktenskap med föräldrars samtycke. Den som är 18 år gammal har rätt att själv ta tjänst eller annat arbete. Föräldrarna kan motsätta sig detta endast om de får stöd av domstol. En omyndig kan driva näring när han fyllt 18 år — och litet tidigare för resten — och den enda som kan ingripa häremot är överförmyndaren. Namn, arvsrätt och underhåll är frågor som i hög grad hör samman med uppnåendet av 18-årsåldern, och barnvårdsmans förordnande upphör då den unge passerar detta åldersstreck — detta som regel.

En hel del förmåner som tillfaller barn och unga under uppväxtåren upphör då vederbörande överskrider 18-årsstrecket. Den som fyllt 18 år betraktas som vuxen av samhället, och speciella skydd för minderåriga gäller inte längre. Vid den åldern gäller sålunda samma regler som för vuxna i fråga om overtidsarbete eller eljest ansträngande och hälsovådligt arbete.

Den som fyllt 18 år kan inte längre omhändertagas för samhällsvård med stöd av barnvårdslagens §§ 25 och 31. Har omhändertagande tidigare skett, skall samhällsvården i regel upphöra i och med att den unge fyller 18 år.

Vid 18 års ålder inträder full straffmyndighet, och det är en ganska allvarlig sak. Då försvinner möjligheten till åtalseftergift, och det föreligger inte något principiellt förbud mot häktning. Efter fyllda 18 år kan alla former av straff utdömas för en lagöverträdare.

Det bör också påpekas att den som

fyllt 18 år själv kan göra anmälan om utträde ur svenska kyrkan. Som tidigare framhållits kan också värnplikten fullgöras fr. o. m. det kalenderår under vilket den unge fyller 18 år. Körkort för bil får utfärdas till den som uppnått 18 års ålder. Trafikkort — för vilket i regel kräves fyllda 21 år — kan den som fyllt 18 år erhålla, om det bara gäller t. ex. godstransport med lastbil.

För inträde vid åtskilliga offentliga undervisningsanstalter och för anställning i vissa offentliga befattningar gäller som villkor att den sökande skall ha uppnått 18 års ålder.

Att låta rösträttsåldern sänkas till 20 år må vara ett gott steg på vägen, men målsättningen bör vara att rösträtt både vid riksdagsval och kommunalval skall inträda då väljaren fyllt 18 år.

Herr talman! Jag skall inte fördjupa mig mer i detta ärende och anföra skäl som redan tidigare har anförts, utan jag nöjer mig med det sagda och yrkar bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen av herr Sörenson m. fl.

Herr JANSSON (k):

Herr talman! Det är inte något vanligt rutinärende vi nu skall avgöra. Det handlar om huruvida vi är beredda att vidga demokratien till att låta ytterligare två årskullar — som i nuläget omfattar cirka 130 000 människor vardera — få rätt att delta i allmänna val. Jag skall emellertid inte upprepa vad andra talare redan sagt — jag kan instämma i det mesta i redan gjorda inlägg. Låt mig därför anlägga några andra aspekter på frågan.

Det är mycket länge sedan som det i någon av riksdagens kamrar förekom en verkligt seriös debatt om ungdomsproblemen. Den fråga som nu behandlas kunde i och för sig utgöra fullgod anledning till en debatt om ungdomen som grupp, om ungdomens levnadsförhållanden, vanor, attityder, psykologiska anpassningsproblem i ett föränder-

Sänkning av rösträttsåldern m. m.

ligt samhälle, yrkesutbildning, känslöbindning till, respektive frigörelse från hemmet, ungdomens relationer till film, musik, teater och mycket annat. Med andra ord en debatt om hur det är att vara ung i det moderna samhället. Ty hur det än är så måste den fråga vi nu diskuterar bedömas mot bakgrunden av allt detta.

Sannolikt blir det ingen sådan debatt om ungdomen. Utskottsmajoritetens negativa inställning till frågan om sänkt rösträttsålder är nog bara den ett hinder. Men samtidigt tror jag inte att någon i denna kammare vill förneka att sänkt rösträttsålder innebär en vidgning av demokratin. Jag tror inte heller att någon förutsätter annat än att en sådan sänkning kommer förr eller senare, men somliga menar dock att det får bli senare.

Med viss rätt skrives det i pressen och talas i ungdomens organisationer ofta om riksdagsmännens höga ålder.

De äldre i riksdagen — det är mitt intryck — är som regel kloka personer. Många av dem var vid mycket unga år ledare för unga människor och spelade en stor roll i den politiska och ideologiska debatten. Varför inte minnas något av detta när man nu skall ta ställning till frågan om ungdomens rösträtt och valbarhet?

Får jag ta upp kammarens tid med att belysa framför allt följande aspekt. Vi konstaterar med stor tillfredsställelse att den genomsnittliga levnadsåldern stiger snabbt. Denna utveckling leder självfallet till en förändring av balansen mellan de äldre och yngre generationernas inflytande på samhälleliga avgöranden, om inga åtgärder vidtas för att ge de unga ett ökat inflytande. Ingen vill väl hävda att det är bra, om de mest produktiva åldersgrupperna får ett relativt mindre inflytande på de samhälleliga avgörandena. Men det är vad som nu sker.

I Sveriges Radio gick för något år sedan en programserie där Honorine Her-

melin-Grönbech myntade ett vackert ord för människor som uppnått hög ålder och hade stor livserfarenhet — de hade nått »visdomsåldern». Många blir numera också så gamla att de lämnar »visdomsåldern» bakom sig, men det finns självfallet ingen anledning att ifrågasätta rösträtten för sistnämnda grupp.

Samtidigt är all forskning enig om att ungdomens sociala och biologiska mognad kommer tidigare i det moderna samhället än i det samhälle som fanns för 50—60 år sedan. Samhället har självt bidragit till detta. Genom väsentligt förbättrad skolutbildning har man påskyndat mognaden, ökat intresset för och kunskapen om samhällsproblemen.

De ungas insats i arbetslivet är väsentligt större nu än förr. Det beräknas att de årskullar som nu är 18, 19 och 20 år har en inkomst på tillsammans 2 miljarder och erlägger skatt på cirka 300 miljoner. I en inspirerat skriven artikel i Aftonbladet erinrades nyligen om att vi låter 18-åringar flyga Draken, inköpt för 6 miljoner kronor, att 19-åringar reser ut som FN-soldater, att 20-åringar ibland sätts att sköta en läkarpraktik. Vi är inte rädda för att ge de unga i de här aktuella åldrarna både skyldigheter och rättigheter. Varför inte då ge dem rösträtt? Oron för att sänka rösträttsåldern förefaller mig helt omotiverad och inkonsekvent, och det är överraskande att partier som kungjort att de ställer »nya djärva mål» inte känner behov av ungdomens aktiva medverkan.

Jag har med intresse och sympati tagit del av SSU:s »Utmaningen», där det gäller att främja att unga kandidater sätts upp på listorna vid det förestående valet. Men det skulle vara intressant att höra — vi har ju den mest representativa företrädaren för SSU här i kammaren — om inte också en sänkning av rösträttsåldern måste betraktas som ett betydelsefullt steg för att nå det resultat som avsetts med »Utmaningen».

Sänkning av rösträttsåldern m. m.

Det skulle vidare vara intressant att få del av herr Krönmarks argument för att avstå från att sänka rösträttsåldern till 18 år. Det förefaller mig, som om högern är det enda parti som konsekvent och enhälligt slår vakt om den nuvarande rösträttsåldern.

Den kommunistiska motionen föreslår även att valbarhetsåldern skall sänkas till 18 år. Jag vet att många anser att detta förslag är för långtgående. Men tillåt mig göra den anmärkningen, att i detta avseende sker ju en ingående prövning av partierna själva. Den rådsla behöver inte finnas, som en riksdagsman privat uttalade för mig i går, när han menade att vi väl inte skall göra en kindergarten av riksdagen.

En sänkning av rösträttsåldern ger möjlighet att ta större hänsyn till individuell duglighet, utgångspunkten för min argumentation är att talangerna utvecklas först när de utnyttjas.

Den nuvarande myndighetsåldern är en av de krokarna på vilka utskottet hänger upp sitt avslagsyrkande. Låt mig därför erinra om att vi från kommunistiskt håll i en särskild motion i denna kammarer yrkar på att även myndighetsåldern skall sänkas till 18 år, eftersom vi tycker att besluten från 1721 och 1884 inte är riktigt up to date.

De sju reservanterna går förbi frågan om sänkt valbarhetsålder och förklarar sig inte kunna föreslå att riksdagen redan nu antar ett vilande grundlagsändringsförslag härutinnan. Reservanterna vill emellertid att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall anhålla om förslag före 1968 års andrakammarval till grundlagsändring rörande sänkning av rösträttsåldern med två år. Om reservanternas förslag bifalles, kan det tidsmässigt ge samma resultat som om den kommunistiska motionens första yrkande godkännts, och därmed skulle ett krav som vi med mycket stort nit företrott falla framåt.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Det har här lagts ned mycken möda på att skapa meningsmotsättningar mellan utskottsmajoriteten och reservanterna. Meningsmotsättningarna är emellertid, såvitt jag kan finna, mycket mindre än de framstår i denna debatt. Reservanterna anför ju bl. a. följande: »Med hänsyn till sambandet med myndighetsåldern finner vi oss inte kunna föreslå, att riksdagen redan nu antar ett vilande grundlagsändringsförslag i den av oss önskade riktningen.» Man kan då fråga sig vad reservanterna egentligen menar med sin reservation i dessa stycken. Jag kan inte komma till någon annan uppfattning än att om detta samband skall beaktas, måste hänsyn tagas till att en utredning pågår på området. Först efter det att denna utredning framlagt sitt förslag kan vi vara beredda att ta ställning till frågan om sänkning av rösträttsåldern.

Jag vill också upprepa vad jag sade till herr Jansson, när vi i höstas diskuterade denna fråga, att jag inte kan se annat än att frågan kommer att falla framåt och att rösträttsåldern måste sänkas. Jag tillhör i varje fall dem som anser en sådan sänkning angelägen. Men jag kan inte bortse från det samband med myndighetsåldern som också reservanterna tydligt och klart understryker.

Jag ber om ursäkt, herr talman, för att jag inte nu har vare sig lust eller förmåga att polemisera mot katalogen från Borås. Allt vad herr Gustafsson i Borås sade kan naturligtvis åberopas som argument för en sänkning av rösträttsåldern och även för en sänkning av myndighetsåldern. Men det är ju inte vanligt att riksdagen, om den begärt utredning av en fråga, tar ställning innan utredningsresultatet framlagts. Under senare tid har emellertid oppositionspartierna egendomligt nog gång efter annan gjort framstötningar i ärenden, där man är medveten om att ut-

Sänkning av rösträttsåldern m. m.

redningar pågår. Man menar tydligen att vi vid ställningstagandet i riksdagen kan bortse från utredningarnas arbete.

Jag tycker att det är ett utslag av samma inställning som möter oss på detta område.

Jag vill vidare säga till herr Jansson att det visst kunde vara meningsfullt att ha en ungdomsdebatt. För min del är jag inte mäktig att polemisera mot herr Jansson i dessa stycken, eftersom jag tror att vi i mycket har samma uppfattning om den utveckling som pågår bland ungdomen. Jag vill gärna hålla med om att skolunderbyggnaden och mognaden hos ungdomen är bättre i dag än för exempelvis 20—30 år sedan. Men å andra sidan har dagens ungdomar mindre erfarenhet från arbetslivet än vad som var fallet med min generation. Även om den kanhända stod i en situation, där man hade svårt att komma ut på arbetsmarknaden, kom de unga att brottas med de problem som människorna har att ta ställning till när det gäller försörjning, familj och sådana ting.

I debatten om tidpunkten för myndighets- och rösträttsens inträde skall självfallet en vägning av alla dessa faktorer göras. Eftersom utredningar nu pågår och eftersom väl ingenting kommer att hända på detta område förrän utredningen om myndighetsåldern avslutats, finner jag att motsättningarna är väsentligt mycket mindre än vad man vill göra gällande. I varje fall är inte jag för min del oroad inför tanken på en sänkning av rösträttsåldern. Men det är bara ett par, tre månader sedan vi beslutade om en sänkning och det återstår ännu några år till 1968. Under den tiden bör vi ha möjlighet att få fram den utredning som nu pågår om myndighetsåldern.

Herr talman! Jag skall ge herr Jansson det erkännandet att det skulle vara mycket att säga, om vi gick in på en diskussion av frågan i alla dess detaljer. Jag hoppas emellertid att det inte upp-

fattas såsom någon oartighet, om jag avstår från detta. Jag hänvisar till att vi har diskuterat frågan för mycket kort tid sedan, och att den, såvitt jag förstår, skall på nytt tas upp i riksdagen. Jag hoppas att vi då kommer att ha ett något bättre material till vårt förfogande för ett bedömande av frågan än vad som nu är fallet.

Jag vill ännu en gång understryka att reservanterna, enligt vad jag kan finna, inte har menat att man kan ta ställning till frågan om rösträttsåldern förrän sambandet med myndighetsåldern är klargjort och utredningarna på detta område är slutförda. Jag lade märke till att herr Jansson yrkade bifall till reservationen. Därmed avstod han från ett av sina krav i motionen, nämligen kravet på en till 18 år sänkt valbarhetsålder.

Herr HAMRIN i Jönköping (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag uppkallades att begära ordet för att i varje fall på en punkt göra ett tillrättaläggande.

Herr Adamsson har en speciell metod att citera reservanterna: han återger vissa delar av deras argumentering men förbigår andra delar. Vi reservanter uttalar uttryckligen att vi finner det vara av vikt, att frågan inte, till följd av pågående utredningsarbete, fördröjes över 1968 års andrakammarval. Riksdagen har ändå understundom i vissa avseenden haft rätt tråkiga erfarenheter av utredningsmaskineriets långsamhet och jag tror att det mot denna bakgrund är befogat med ett sådant påpekande.

Även härvidlag är det fråga om en opinionsyttring från riksdagens sida i ett speciellt hänseende och jag tycker att det, liksom i ett tidigare ärende på dagens föredragningslista, finns all anledning att göra just en sådan opinionsyttring.

Herr LARSSON i Borrby (cp):

Herr talman! Jag skulle kunna in-

Sänkning av rösträttsåldern m. m.

skränka mig till att instämna i det anförande som herr Boo hållit, men jag vill i korthet redovisa de principer vilka utgjort bakgrunden till motion nr 427 i denna kammar.

Jag anser det som en mycket väsentlig garanti för demokratiens framtid att vi har ett ungdomens engagemang i samhällsarbetet. Om vi skall kunna kräva samhällsintresse och samhällsansvar av ungdomen, måste vi emellertid också vara beredda att visa de unga förtroende, att ge dem rättigheter i sammanhanget.

Det har talats om en viss äventyrlighet, och många uttrycker oro för att ge ungdom denna vidgade fullmakt och detta ökade förtroende. Denna oro skall inte överdrivas. Detta vidgade förtroende kan ändå bara spegla opinionen inom de åldersgrupper det är fråga om, och det måste — såsom flera talare tidigare har framhållit — hela tiden motsvara rimliga krav på demokratisk hänsyn, inte minst mot bakgrunden av att våra politiska beslut har en räckvidd långt in i framtiden.

För min del är jag inte på något sätt ängslig för att ge 18-åringarna detta ökade förtroende. Ett sådant ställningstagande grundar jag helt enkelt på erfarenheter från arbete i en politisk ungdomsorganisation, där jag haft glädjen att finna en politisk mognad och ett samhällsansvar som mycket väl motiverar den i motion nr 427 föreslagna reformen.

Jag ber, herr talman, att få instämna i herr Boos yrkande om bifall till reservationen av herr Sörenson m. fl.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag har inte fattat denna fråga så att man är orolig för ungdomen eller att det råder så stor skillnad mellan utskottsmajoritetens mening och reservanternas. Jag har emellertid begärt ordet för att göra ett påpekande som jag tror är angeläget.

Riksdagen bör ha klart för sig, om

den liksom utskottet vill sammanlänka rösträttsåldern med myndighetsåldern, att ungdomen kan tas ut till militärtjänst vid lägre ålder. Och värnpliktsåldern bör enligt min mening tillmätas större betydelse än myndighetsåldern. En yngling som blir uttagen till militärtjänst bör jämväl ha möjligheter att påverka det politiska skeendet.

Även om reservationen kan sägas vara endast en opinionsyttring är den ett uttryck för åsikten att de unga av i dag har den mognad och känner det ansvar som man kan fordra av en sund och livskraftig ungdom. Trots alla fördömanden av ungdomen vid olika tillfällen har jag den uppfattningen att vi aldrig förr har haft en ungdom med sådan mognad, ansvarskänsla och kunnighet som dagens ungdom, låt vara att det förekommer besvärligheter i en del sammanhang.

Vi bör därför, herr talman, nu göra en opinionsyttring i denna fråga. Jag anser inte att sambandet med myndighetsåldern — som är under utredning — väger så tungt att vi skulle behöva skjuta på denna opinionsyttring.

Herr talman! Vår uppfattning bör komma till uttryck redan nu, och därför vill jag yrka bifall till reservationen.

Herr CARLSSON i Tyresö (s):

Herr talman! Herr Jansson berörde i sitt anförande det socialdemokratiska ungdomsförbundets kampanj Utmaningen. Det föranledde mig att begära ordet för att helt kort yttra mig även om denna fråga.

Jag har personligen i många sammanhang uttalat mig för att rösträttsåldern bör sänkas till 18 år, och det är också den ståndpunkt som socialdemokratiska ungdomsförbundet har intagit. Skälen till att vi är anhängare av en ytterligare sänkning av rösträttsåldern är framför allt att vi anser att ungdomen av i dag är mogen inte bara att på olika områden delta i det politiska arbetet utan också att på samma sätt som den övriga vuxna

Sänkning av rösträttsåldern m. m.

befolkningen ta ställning i samband med de politiska valen.

Jag kan inte med bästa vilja i världen påstå att reservationen är särskilt stark — jag hade velat se den mera kraftfull skriven — men jag uppfattar den som en opinionsyttring i rätt riktning och jag kommer därför att rösta för den.

Herr Janssons önskemål om en debatt om ungdomen här i kammaren kan jag ansluta mig till. Herr Jansson förmodade att avsaknaden av en sådan debatt berodde på utskottsmajoriteten. Jag tror inte att orsaken är att söka där, utan kanske på annat håll. Förutsättningen för att man skall få en debatt om ungdom, förd av ungdom, är kanske en annan ålderssammansättning än kammaren för närvarande har. Om debatten här skall föras av ungdom, måste det nog bli en föryngring också av riksdagens andra kammare och inte bara en sänkning av rösträttsåldern.

Herr KRÖNMARK (h):

Herr talman! Herr Jansson var även intresserad av min uppfattning i denna fråga. Låt mig då först meddela att Högers ungdomsförbund vid sin senaste förbundsstämma klart tog ställning för en sänkning av rösträttsåldern till 18 år. Därmed är den punkten avklarad.

Herr Jansson ville emellertid göra denna fråga till en fråga om demokrati och sade att det gällde att vidga demokratin. Det är inte från sådana utgångspunkter som Högers ungdomsförbund vill verka för lägre rösträtt. Om man ser på förhållandena i de västeuropeiska länderna — jag har just en lista över dem framför mig — kan man konstatera att Sverige jämte Österrike och Schweiz är de enda västeuropeiska länder som har rösträtt vid 20 år. I samtliga andra länder är rösträttsåldern 21 år. De enda stater som i dag har rösträtt vid 18 år är de östeuropeiska. Att man i dessa stater har rösträtt vid 18 år, herr Jansson, är sannerligen inte en

fråga om demokrati, ty rösträtten där har inte alls samma innebörd som här i Sverige; i varje fall uppfattas den inte av de borgerliga partierna som demokratisk. Därför tycker jag att herr Janssons argumentering i detta avseende rent ut sagt var litet osaklig.

Herr JANSSON (k) kort genmäle:

Herr talman! Utskottets talesman instämde i flera av de synpunkter jag framfört. Jag utgick nog redan från början från att de synpunkterna inte var kontroversiella.

Utskottets talesman har rätt när han säger, att jag i och med att jag stöder reservationsyrkandet övergivit yrkandet i den kommunistiska motionen om sänkning av valbarhetsåldern. Det skulle emellertid inte vara utslag av någon större realism att just nu yrka bifall till motion nr 47, och jag tvingas därför välja det bästa av de två återstående alternativen. Att yrkandet i den kommunistiska motionen därmed faller, är ingenting att göra åt, utan jag bara konstaterar att läget är sådant, att det inte skulle föra frågan framåt om jag yrkade bifall till den egna motionen.

Jag talade om de äldre och kloka, som befinner sig i visdomsåldern, och jag glädde mig åt att — jag vet inte för vilken gång i ordningen — kunna konstatera att herr Lundberg i verklig mening befinner sig i visdomsåldern. Han är kanske på sitt sätt en bekräftelse på uppfattningen, att även de som inte är riktigt purunga — jag säger detta trots att jag inte har några invändningar att anföra mot herr Carlssons i Tyresö synpunkter — kan göra vägande inlägg i en ungdomsdebatt här i riksdagen. Jag säger inte heller detta för att freda mig själv, eftersom jag ännu råkar vara under 50 år; genomsnittsåldern i kammaren är ju något högre.

Herr Krönmark framhåller att han inte tagit ställning till denna fråga med den utgångspunkten att det här gäller att vidga demokratin, och i det sam-

Sänkning av rösträttsåldern m. m.

manhanget talar han om förhållandena i andra länder, ett resonemang som jag inte skall ta upp, eftersom jag inte tycker att det hör hit. Men kvar står väl ändå, att om 18- och 19-åringar får rösträtt, vidgar man demokratien just till 18- och 19-åringarna. Det behöver vi väl inte tvista om, herr Krönmark, ty numera anser vi väl ändå att rätten att rösta är en demokratisk rätt. Därmed har jag inte sagt någonting om högerns förflutna, eftersom den saken inte heller har någonting med denna fråga att göra.

Herr MUNDEBO (fp):

Herr talman! Det har gjorts gällande att skillnaden i uppfattning mellan majoriteten och reservanterna är ganska liten. Jag kan emellertid inte finna annat än att det föreligger en klar skillnad. Reservanterna har ett bestämt yrkande om en beställning av ett förslag före 1968 års andrakammarval angående sänkning av rösträttsåldern. Majoriteten däremot hemställer, att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Detta måste innebära en klar skillnad mellan majoritetens och reservanternas yrkande.

Herr Adamsson ansåg sig behöva ett bättre underlag för att kunna ta ställning i frågan. Det är nog riktigt att han behöver något bättre argument för att kunna försvara avslagslinjen, och jag tror att han har svårt att finna de argumenten.

Jag noterade med tillfredsställelse att både herr Lundberg och herr Carlsson i Tyresö kommer att stödja reservationen. Jag hoppas att de får med sig åtskilliga andra inom sin grupp. Däremot har jag ännu inte blivit på det klara med vilken ställning herr Krönmark intar. Han nöjde sig med att göra ett allmänt uttalande om önskvärdenheten av en sänkning av rösträttsåldern, men han deklarerade inte hur han tänker rösta vid voteringen. Det är dock med tanke

på regeringens reformvilja och reformtakt då det gäller författningsfrågorna nödvändigt att redan nu påbörja utredningsarbetet, om vi vill ha en reform i fråga om rösträttsåldern genomförd snarast efter 1968.

Herr KRÖNMARK (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Jansson viftade alldeles bort mitt resonemang med argumentet att det är fråga om att vidga demokratien. Som vanligt menar man från kommunistiskt håll att uppgifter om hur det är i andra länder inte har relevans i detta sammanhang. Herr Jansson vill göra åldern till ett demokratibegrepp. Vi har en viss rösträttsålder i dag, men ingen kan väl därför påstå att vi inte har en fullödig demokrati. Det är ju ingen viss grupp som utestängs från inflytande, utan åldersstrecket drabbar alla, och alla människor får förr eller senare rösträtt. Jag anser att det är önskvärt att man får rösträtt redan vid 18 års ålder. Men skälet till det är inte att jag anser att det skulle vidga demokratien. Vill herr Jansson påstå att t. ex. Sovjetunionen, där rösträttsåldern är 18 år har demokrati? Det skulle vara mycket intressant att få ett klarläggande på den punkten.

Till slut ber jag, herr talman, att få meddela kammaren att jag kommer att rösta för reservationen.

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Herr Mundebo var djärv nog att säga att det förelåg en klar skillnad mellan reservanternas och utskottsmajoritetens ståndpunkt. Herr Hamrin var inne på ungefär samma resonemang. Att jag inte läste fortsättningen på reservationen var mest av hänsyn till reservanterna själva, men nu skall jag i ett sammanhang läsa upp vad där står. »Med hänsyn till sambandet med myndighetsåldern finner vi oss inte kunna föreslå, att riksdagen redan

Sänkning av rösträttsåldern m. m.

nu antar ett vilande grundlagsändringsförslag i den av oss önskade riktningen. Vi finner det emellertid vara av vikt, att frågan inte fördröjes över 1968 års andrakammarval till följd av pågående utredningsarbete.»

Menar reservanterna att man inte bör ta hänsyn till den utredning som pågår i fråga om myndighetsålder, eller vad menas med denna skrivning? Jag kan inte finna annat än att detta är, om jag får uttrycka mig så, en klar kullerbytta i resonemanget.

Jag fäster mig emellertid inte så mycket vid detta. Herr Hamrin i Jönköping sade att det här var fråga om en opinionsyttring; det var inte fråga om förslag som omedelbart skulle genomföras praktiskt, utan det var mest fråga om att vi skulle säga att vi i denna kammare är vänligt inställda till förslaget om en sänkning av rösträttsåldern, men när och hur en sådan sänkning skall genomföras vet vi ingenting om. Praktiskt taget så ligger ju frågan till.

Till min gode vän herr Lundberg vill jag säga att jag kan förstå hans uppfattning, men att jag inte med bästa vilja i världen kan anse att militärtjänstgöringen är ett skäl att sänka rösträttsåldern för den kvinnliga delen av landets befolkning. Det vore ju ändå ologiskt. Det måste för dem finnas något annat skäl än att man fullgör militärtjänst.

Herr talman! Denna debatt liknar debatterna 1964 och 1965 i dessa frågor. Jag vill emellertid erinra om att vi vid höstriktsdagen 1965 beslutade om en sänkning av rösträttsåldern, ett beslut som vi nu för första gången går att föra ut i verkliga livet i samband med årets val. Allt talar för att vi bör avvakta resultatet av detta beslut innan vi tar nästa steg. Därmed vill jag inte ha sagt att inte utskottsmajoriteten — i varje fall dess socialdemokratiska del — är positivt inställd till en sänkning av rösträttsåldern i framtiden.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag sade i mitt förra anförande, att skillnaden kanske inte var så stor mellan utskottets förslag och reservationens men att reservationen ändå utgjorde ett klart opinionsuttryck. Jag vill förtydliga detta med att säga, att om utredningen angående myndighetsåldern icke är klar till 1968, har jag den uppfattningen att frågan om en sänkt rösträttsålder då i alla fall bör tas upp och ett beslut fattas i frågan. Det är detta jag har velat ge uttryck åt.

Försök inte att blanda bort demokratiska principer genom att tala om östlig och västlig demokrati, herr Krönmark! Det är farligt, ty vi skall komma ihåg att om vi anammar demokratien i vårt land, får vi också lära oss att följa de regler som gäller för denna.

Herr HAMRIN i Jönköping (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Adamsson provocerade mig faktiskt att begära ordet ännu en gång. Jag gratulerar honom till att snart vara framme vid slutet av reservationen. Han tar en mening i sänder, men han har ännu inte hunnit till slutet. Hade han gjort det, hade det i klartext framgått vad reservanterna verkligen menar. Där står: »Vi finner det emellertid vara av vikt, att frågan inte fördröjes över 1968 års andrakammarval till följd av pågående utredningsarbete.» Där satte herr Adamsson punkt, men det finns en mening till och jag ber att få citera också den: »Till förekommande av ett sådant uppskov bör riksdagen enligt vår mening i skrivelse till Kungl. Maj:t begära ett förslag i ämnet före nämnda val.»

Herr HAGLUND (s):

Herr talman! Jag tänkte bara kort och gott avge den deklARATIONEN, att jag kommer att rösta med reservationen av den enkla anledningen, att jag själv tidigare haft en motion av precis sam-

ma innebörd men som då avslogs — visserligen med den argumenteringen i motiveringen att rösträttsåldern hörde ihop med myndighetsåldern. Jag kan inte erinra mig att det då fanns intresse bland de borgerliga ledamöterna för att få en utredning till stånd om just dessa frågor. Däremot drar jag mig till minnes att man som argument för att gå emot motionen som sagt anförde att frågan hörde ihop med myndighetsåldern.

Med anledning av min tidigare motion och med anledning av att jag betraktar detta såsom en opinionsyttring kommer jag att rösta för reservationen.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! När man lyssnar till denna debatt får man ett intryck av att det är en ritual som upprepas undan för undan. Den första delen av denna ritual består i att man förklarar att man principiellt anser att frågan om rösträttsåldern bör förbindas med frågan om myndighetsåldern. Den andra delen av ritualen består i att man förklarar att man önskar sänka rösträttsåldern. Jag kan ansluta mig till båda dessa moment i ritualen.

Sedan förekommer det också ett tredje inslag, nämligen att man yrkar bifall till reservationen. Jag ämnar inte göra detta. Jag tillhör den utskottsmajoritet som har dragit en annan slutsats. Trots att jag anser att rösträttsåldern skall sänkas kan jag inte finna det nödvändigt med en opinionsyttring vid årets riksdag. För mig ter det sig inte nödvändigt att varje gång någon motionerar i denna fråga avge en opinionsyttring i anslutning härtill, utan jag anser det naturligt att frågan tas upp i samband med en författningsreform. Bli det så, att en sådan reform beslutas före 1968 års val så är det naturligt att man i samband därmed sänker rösträttsåldern. Skulle detta inte vara möjligt så hoppas jag att min mandatperiod här inte skall avbrytas utan att jag får

Sänkning av rösträttsåldern m. m.

möjlighet att delta i behandlingen vid en senare tidpunkt. Jag kan då inte behöva inskränka mig till en opinionsyttring, som består i att det uttalas önskemål om att utredningarna skall påskyndas så att det kan bli ett beslut, utan kan gå på ett bestämt förslag om en sänkning av rösträttsåldern. För detta tycker jag att man här har argumenterat på ett utomordentligt sätt, och själv har jag också tidigare försökt göra det.

Sedan fördes det i debatten in ett moment som jag tyckte var intressant. Där talades det om att »vidga demokratin» genom att sänka rösträttsåldern. Man skall väl inte fästa sig vid ordval alltför mycket, men jag har alltid uppfattat det så, att när vi här i vårt land fick den allmänna och lika politiska och kommunala rösträtten så infördes den politiska demokratin i Sverige. Denna politiska demokrati har vi alltså, och jag tycker att det sedan är ganska orimligt att tala om att vidga den o. s. v. Här är det alltså i stället fråga om att samhällsutvecklingen fört därhän, att det kan vara lämpligt att nya årgångar får rösträtt.

Har man alltså inget alldeles särskilt behov av en opinionsyttring utan litar på att själv ha möjlighet att påverka händelseförloppet under de närmaste åren, så tycker jag inte att det finns något behov av att stödja reservationen, och därför yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hamrin i Jönköping begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller

Bemyndigande att inrätta vissa tjänster i statsdepartementen

konstitutionsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 5, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Sörenson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Hamrin i Jönköping begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 107 ja och 93 nej, varjämte 9 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 12

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående livränta till vissa personer.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 13

Bemyndigande att inrätta vissa tjänster i statsdepartementen

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 27, i anledning av väckta motioner angående ett Kungl. Maj:t lämnat bemyndigande att inrätta vissa tjänster i statsdepartementen.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lundström m. fl.* (I: 477) och den andra inom andra kammaren av herr *Ståhl m. fl.* (II: 367), hade hemställts att riksdagen före avgörandet av frågan om avlöningar till tjänstemän i statsdeparte-

menten — utom utrikesdepartementet — måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om fullständig redovisning av det i motionerna angivna bemyndigandet att inrätta tjänster i de ifrågavarande departementen.

Utskottet hemställde, att motionerna I: 477 och II: 367 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr *Axel Andersson*, fröken *Andersson*, herrar *Ivar Johansson*, *Per Jacobsson*, *Virgin*, *Bengtson*, *Harry Carlsson*, *Bohman*, *Ståhl* och *Eliasson* i Sundborn, fröken *Elmén* samt herrar *Cassel*, *Källstad* och *Nilsson* i Tvärålund, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 477 och II: 367, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! Detta utlåtande gäller en inte helt obetydlig fråga. När regeringen fick de fullmakter, som sedan har utnyttjats och som reservanterna nu begär redovisning av, föregicks beslutet av en ganska lång och ingående debatt sent en kväll i slutet på vårriksdagen. Frågan gällde inte bara vissa ekonomiska förbättringar för vissa befattningshavare, utan vad Kungl. Maj:t begärde var frihet att förstärka och kvalitetsmässigt höja personalen inom en rad departement där detta ansågs särskilt önskvärt. Regeringen begärde fullmakt att få genomföra detta bl. a. vid sidan av den ordinarie löneskalan genom att dels inplacera befattningshavare i nya, högre tjänster, dels ge ytterligare lönetillägg. Detta har regeringen också gjort. Beslutet trädde i kraft den 1 juli 1965. Flera befattningar har genomgått en ganska vittgående förändring — man har infört titlar som vi tidigare inte har haft, t. ex. departementsråd — och lönetillägg har givits.

Det är alldeles självklart, att om man

Bemyndigande att inrätta vissa tjänster i statsdepartementen

ger regeringen sådana fullmakter, så är det i ett system som vårt också påkallat, att riksdagen får besked om hur regeringen har utnyttjat dessa extraordinära fullmakter. Man skulle behöva ha reda på inte bara hur det slagit ut lönemässigt utan även hur vederbörande bedömer, att det syfte har blivit tillgodosett som man har angett som motivering för denna förändring, nämligen den kvalitetshöjning av arbetet i departementen som man därmed ville uppnå.

Jag vill, herr talman, fästa uppmärksamheten på att under den debatt som vi förde här i kammaren i denna fråga sade statsministern, när han skulle lugna opponenter, att det ifrågavarande bemyndigandet var en fullmakt vars utövande riksdagen varje år komme att få möjlighet att granska. Även föredragande statsrådet i denna fråga, herr Hermansson, sade i denna kammare, att riksdagen får ju *minst* — jag stryker under ordet — en gång om året tillfälle att pröva departementsorganisationen och kan då reagera, om man tycker att organisationen har byggts ut slösaktigt och att om fullmakterna missbrukas kan de när som helst dras in.

Nu vet vi att detta genomfördes den 1 juli 1965. Dessa fullmakter har varit i kraft ett halvår, och med utgångspunkt från den försäkran som statsrådet Hermansson lämnade här i kammaren under den debatten hade det bort vara en självklar sak, att man nu hade lämnat en redovisning för detta till riksdagen. Det är den omständigheten att så inte har skett som har påtalats i motionerna.

Nu säger utskottet att efter ett halvår kan man inte få en sådan redovisning. Det ställs däremot i varje fall indirekt i utsikt, att man skall få en redogörelse för detta i nästa statsverksproposition, alltså ett och ett halvt år efter det dessa fullmakter trädde i kraft.

Man måste säga att detta är helt otill-

fredsställande. Detta system att icke nu utan närmare anfordran lämna uppgift om vilka förändringar som har vidtagits och vilka konsekvenserna härav har blivit inger inte förtroende, och det vittnar inte om den samarbetsvilja som man har förutsatt.

Det är självklart att man kan på annat sätt t. ex. genom en interpellation sätta på prov regeringens vilja att härvidlag lägga akta på bordet. Jag lämnar det för dagen därhän. Jag bara konstaterar att man hade haft rätt att vänta att redovisning skulle ha skett till denna riksdag.

I reservationen vill man ge uttryck åt den meningen, och jag ber, herr talman, att med det anförda få yrka bifall till denna.

Herr talmannen återtog ledningen av förhandlingarna.

Herr LINDHOLM (s):

Herr talman! Av herr Ståhls anförande framgick med all önskvärd tydlighet, att han på väsentliga punkter tolt har missuppfattat innebörden i den reform som beslutades förra året.

Tidigare hade vi ju en stel organisation, byggd på den traditionella byråfördelningen inom kanslihuset. För att få till stånd mera elasticitet i arbetet och möjliggöra ett mera rationellt utnyttjande av personal lade man om systemet, så att man i stället för den traditionella byråorganisationen fick sakavdelningar som handlade spörsmålen. Genom den organisationen fick man också till stånd en smidigare anpassning då det gällde att utnyttja arbetskraften och att få arbetet utfört. Det var alltså en strävan efter en rationalisering som denna proposition grundade sig på. Vi mötte då den märkliga företeelsen att företrädare för de partier som oftast talar om staten som stebent, oböjlig, byråkratisk o. s. v. reagerade negativt, när man på detta sätt sökte få rationellare arbetsformer.

Bemyndigande att inrätta vissa tjänster i statsdepartementen

Herr Ståhl sade att det beslutades om stora lönetillägg och dylikt i anslutning till propositionen. Denna uppgift är inte helt korrekt. I propositionen redovisades vissa lönejusteringar, som låg helt i linje med dem som skett inom förvaltningen i övrigt. Det gällde alltså en sedvanlig översyn av löneläget för tjänstemännen i kanslihuset. Därutöver var det inte fråga om några speciella lönetillägg. Man genomförde systemet med s. k. högstlönegradstjänster, vilket i och för sig inte är någon nyhet i statsförvaltningen. Det tillämpas i affärsverken och i en hel del andra instanser, där man anser att tjänstemännen, allteftersom de blir mera tjänstdugliga med avseende på de arbetsuppgifter de har och man genom deras större tjänstbarhet kan ålägga dem mera ansvarsfulla arbetsuppgifter, skall ha en lönesättning som gör det möjligt att anpassa lönen till de krav beträffande arbetsinsatsen som ställs på befattningshavaren. För övrigt rörde det sig inte om några speciella lönetillägg. Däremot innebär det en fullmakt för Kungl. Maj:t att vid behov inrätta s. k. Br-tjänster. Det inträffar ju ibland situationer som gör att man måste tillsätta en arbetsgrupp för att lösa specialfrågor som dyker upp under budgetåret. Sådana har vi tidigare kunnat lösa inom kanslihuset genom s. k. göromålsförordnanden. Genom att uppdra åt tjänsteman att bestrida på kansliråd, byråchef eller avdelningschef ankommande göromål har man haft fullständig frihet att inrätta det antal tjänster man behövt. Det nya systemet med Br-tjänster innebär i sak ingen egentlig förändring med avseende på de rättigheter Kungl. Maj:t tidigare haft. Det är bara en markering av att dessa extra tjänster ges samma beteckning som man traditionellt använder i övriga fall.

Då nu herr Ståhl i sin motion har begärt en redovisning, vill jag erinra om att det är litet svårt att i statsverkspropositionen för löpande budgetår lämna

en redovisning över vad som kan hända under budgetåret. Det finns ju ingen som i dag kan stiga upp och säga att den och den saken inträffar som motiverar att det anställs extra tjänstemän i kanslihuset. Detta är väl en fråga som får bedömas när budgetåret har gått till ända. Jag vill påminna om att det i vissa delar av statsverkspropositionen ändock har lämnats redovisning för hur man hittills har utnyttjat detta bemyndigande. Om jag inte minns alldeles fel gäller detta bl. a. inrikesdepartementets huvudtitel. Det redovisas att man har inrättat ett visst antal Br-tjänster.

De krav som herr Ståhl här reser kan således lämpligen inte infrias tidigare än då budgetåret är slut och man kunnat se i vilken utsträckning denna fullmakt har utnyttjats. Här anknyter statsutskottet till det uttalande som gjordes i debatten, nämligen att man årligen i statsverkspropositionen har möjlighet att bedöma utvecklingen på detta område. Vi förutsätter alltså, med utgångspunkt från dessa uttalanden, att man i den statsverksproposition som föreläggs nästa års riksdag för nästa budgetår samtidigt redovisar för det budgetår som nu har gått.

Redovisningen sker alltså först i efterhand, men om man vill ha en objektiv bild av vad som hänt under ett budgetår, så kan man inte få den förrän budgetåret är tilländalupet. Statsverkspropositionen börjar byggas upp och skrivas redan i september, och den lämnas till riksdagen den 11 januari. Då har bara halva budgetåret förflutit. Det som händer under återstoden av budgetåret kan rimligtvis inte redovisas där.

I statsutskottet har vi förutsatt att det blir en redovisning av vad som hänt i nästa års statsverksproposition, och vi anser att motionären kunde ha nöjt sig med det — såvida han inte nu vill spela upp denna fråga och ge den andra dimensioner än den i verkligheten har. Herr Ståhl använde ju i slutet av sitt

Bemyndigande att inrätta vissa tjänster i statsdepartementen

anförande ett ordval som var väl starkt i förhållande till frågans art, när han talade om bristande förtroende m. m. sådant.

Herr talman! Jag tror för min del att kammaren lugnt kan godta statsutskottets utlåtande, till vilket jag yrkar bifall.

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! Herr Lindholm har många gånger tidigare i denna kammare använt sig av det lilla knepet att säga, när man inte tänker som han själv då har man missförstått sammanhanget. Jag konstaterar att herr Lindholm i det fallet är sig lik och överraskar åtminstone inte mig.

Jag skall nu inte fördjupa mig i formaliteter. Det skulle jag annars kunna göra, eftersom jag har en tjock liggare med mig där även de nya tjänsteställningarna är redovisade. Vad jag har talat om är att riksdagen borde ha fått en redogörelse för vad som hände under första halvan av detta budgetår. Med litet god vilja borde det ha varit mycket enkelt att lämna en sådan redovisning. Det var ju ändå inte så få nya tjänster som inrättades i början av detta budgetår. Jag har roat mig med att följa förändringarna på något närmare håll och har kunnat konstatera, att det har skett ganska väsentliga ting genom de fullmakter regeringen fick i och med riksdagens beslut i våras. Nog hade det varit rimligt — och samtidigt hade det varit ett bevis på god vilja — om detta hade redovisats nu, efter det första halvåret.

Vi reagerade inte emot själva saken, herr Lindholm, inte mot förbättringarna i och för sig. Vi reagerade emot formerna för den förändring som regeringen begärde, alltså mot dessa onekligen ganska långtgående fullmakter. Åtgärderna hade bort vara möjliga att vidta utan de fullmakterna. Det var vår tankegång, när vi yttrade oss i debat-

ten. Det är efter det att regeringen begärde och fick dessa fullmakter som vi nu anser att det hade varit rimligt att lämna en redovisning för hur fullmakterna utnyttjats hittills, vad de har kostat statsverket och vilka positiva effekter de har medfört inom kanslihuset. Inte minst detta sista hade varit av värde att få del av, eftersom herr Lindholm med sin erfarenhet från kanslihuset här ånyo betygar att fullmakterna har fått så väsentliga positiva verkningar. Jag kan annars säga till herr Lindholm utan att röja någon källa, att det finns insiktsfulla och erfarna bedömare från kanslihuset som säger att det väsentligen enbart betytt ett rätt avsevärt lönelöft. Jag har ingen uppfattning om den saken; jag bara konstaterar att det även här finns något delade meningar.

Vad vi hade velat ha var en redovisning som visat att regeringen ville tillgodose de krav och önskemål som uttalades i debatten när fullmakterna gavs.

Herr LINDHOLM (s):

Herr talman! Även om herr Ståhl vill göra gällande att det skulle vara något slags trick från min sida att säga att han har missuppfattat frågan för att jag på det sättet skulle få någon favör i debatten, nödgas jag vidhålla den uppfattningen att herr Ståhl ändock har missuppfattat denna fråga. Det lönelöft som herr Ståhl talar om och som han i och för sig tydligen inte hade någonting att erinra mot, var redovisat i den organisationsproposition som godkändes av riksdagen förra året. De förändringar av tjänster som har skett sedan dess är också i stort sett en produkt av den organisationsplan, som redovisades i denna proposition och som godkändes av riksdagen. Om herr Ståhl går tillbaka till den propositionen och studerar dess förslag och jämför med den verklighet som nu föreligger, så skall han konstatera att han icke har täckning när han vill bibringa kammaren den föreställ-

Bemyndigande att inrätta vissa tjänster i statsdepartementet

ningen, att här har skett mycket väsentliga förändringar vid sidan av dem som redovisades för riksdagen.

Herr Ståhl säger att Kungl. Maj:t borde ha haft möjlighet att organisera detta utan särskild fullmakt från riksdagen. Ja, herr Ståhl, Kungl. Maj:t hade en viss fullmakt genom att man kunde utnyttja bestämmelsen i SAAR om göromålsförordnande. Genom att låta anställa folk på göromålsförordnande hade man kunnat göra precis samma sak. Men nu var regeringen av den uppfattningen att man inför riksdagen mera exakt skulle redovisa vad som faktiskt skett på detta område — och då protesterar herr Ståhl.

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! Vad som begärdes i den proposition, som vi behandlade den där vårnatten, var dels löneflytt, de nya lönegraderna Br och Ar, dels de tilläggsbelopp som skulle bli följden av de fullmakter som man fick. Däremot förekom det ingen redovisning — det kunde ingen då begära — av hur många befattningshavare som bestämmelserna skulle komma att gälla. Man visste inte vilket totalbelopp det skulle bli för statsverket, och man visste inte hur mycket det skulle bli för de olika departementen. Vi anser nu att det hade bort lämnas en redovisning för riksdagen av dessa siffror.

Herr LINDHOLM (s):

Herr talman! I den propositionen lämnades en redovisning för hur de olika departementen skulle organiseras. Vidare lämnades en redovisning för de löner som skulle utgå på de olika sakavdelningarna i departementen. Jag tror alltså att herr Ståhl har ett utomordentligt stort behov av att läsa propositionen en gång till.

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! Utan att förlänga den-

na diskussion, som ju nu rör sig om formaliteter, skulle jag vilja säga till herr Lindholm, att ändringarna för vissa grupper — t. ex. rättsavdelningschefer, expeditonschefer, statssekreterare och statssekreteraravdelningar fanns angivna. Men det klargjordes inte hur många befattningshavare som skulle ingå i det ena och det andra. Inte heller klargjordes hurudan lönesättningen för samtliga befattningshavare skulle bli. Därför behövs nu en redovisning, och jag kan härvidlag åberopa att det väl fortfarande är ganska oklart för de icke initierade hur den nya organisationen har slagit ut.

Det vore enligt min mening ett intresse för riksdagen att få dessa informationer och för regeringen att lämna dem.

Herr LINDHOLM (s):

Herr talman! Jag får väl be kammaren om ursäkt för att jag kommer tillbaka i talarstolen — det hela verkar kanske litet tjatigt.

Men om herr Ståhl skulle följa mitt råd och läsa propositionen en gång till, skulle han i den finna bl. a. förslag om vilken lön statssekreteraren skulle ha, vilken lön expeditonschefen skulle ha, vilka löner som skulle utgå till sakavdelningscheferna. Där nämndes Br 4 och Br 3. Vidare nämndes att departementssekreterare skulle placeras i Br 1 och att för lägre personal skulle användas högstlönegradssystemet med A 27 i toppen.

Allt detta redovisades klart i propositionen. Vidare redovisades sakavdelningarna i stort sett — de som blir av traditionell typ — under det att fullmakten innebar att Kungl. Maj:t, om det inträffar saker och ting som motiverar en expansion på personalsidan i departementet, skulle ha rätt att företa en utbyggnad. Och den rätten hade Kungl. Maj:t kunnat utnyttja tidigare genom s. k. göromålsförordnanden på olika nivåer.

Granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning

Herr STAHL (fp):

Herr talman! Det är bl. a. denna fullmakt och dess utnyttjande som vi begärt en redovisning för men icke fått.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen av herr Axel Andersson m. fl.; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 14

Föredrogs vart för sig

statsutskottets utlåtande nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1965/66 till Lokaliseringsbidrag och Lokaliseringslån jämte i ämnet väckta motioner; samt

bevillningsutskottets betänkande nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 1, såvitt propositionen angår det promilletal, varmed skogsvårdsavgiften för år 1966 skall utgå.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtande och betänkande hemställt.

§ 15.

Föredrogs och lades till handlingarna bankoutskottets memorial nr 7, med överlämnande av kommitténs för firande av representationsreformens 100-årsjubileum till fullmäktige i riksgäldskontoret avgivna berättelse över kommitténs verksamhet under år 1965.

§ 16

Granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 1, i anledning av verkställd granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning.

Sedan utskottets anmälan föredragits anförde

Herr OSKARSON (h):

Herr talman! Vid första lagutskottets behandling av ombudsmännens berättelser har jag tillhört den avdelning, som haft att granska JO:s årsberättelse. Granskningen har genomförts utan anmärkning och utskottets utlåtande är enhälligt på alla punkter.

I samband med granskningen hade vi vid behandlingen av en grupp ärenden tillfälle att som komplement till den skriftligen avlämnade berättelsen få en muntlig redogörelse av justitieombudsmannen. Vid samma tillfälle hade också utskottet förmånen att få klarläggande och uttömmande svar på de frågor, som framställdes till justitieombudsmannen.

I JO:s årsberättelse redogörs bl. a. för ett pennalismål av mycket allvarlig art. Det gäller en yngling som av sina kamrater — elever i samma skola — utsättes för en synnerligen rå och grov misshandel. Förövarna av denna misshandel har icke befordrats till den laga näpsten, som skall följa på ett sådant handlande.

Vår rättsvårdande stat varken kan eller får tolerera eller overse med sådana övergrepp mot enskild person som i detta fall förekommit. Alla ser vi synnerligen allvarligt på detta slag av enskilt förtryck, och det är därför med oro man konstaterar att samhällets reaktion mot dessa våldsdåd har uteblivit.

Såsom jag tidigare framhållit är första lagutskottets granskning av justitieombudsmannens årsberättelse genomförd utan anmärkning och beslutet härom har varit enhälligt. Därför har jag helt naturligt icke något yrkande i anslutning till vad jag framfört.

Jag har dock, herr talman, velat framhålla hur allvarligt vi ser på våldsbrott av detta slag och hur viktigt det är, att en sträng och minutiös övervakning äger rum för att förhindra kamratförtryck av vilket slag det vara må.

Vidare yttrades ej.

Utlåtandet lades till handlingarna.

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

§ 17

Granskning av militieombudsmannens ämbetsförvaltning

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 2, i anledning av verkställd granskning av militieombudsmannens ämbetsförvaltning.

Sedan utskottets anmälan föredragits anförde

Herr EDLUND (h):

Herr talman! I MO:s årsberättelse anmäls bl. a. ett mål mot en befattningshavare, som enligt rubriken i berättelsen vidtagit åtgärder ägnade att obehörigen påverka personer vilka åberopats som sakkunniga vid domstol. Det mål det gällde är beroende på Svea hovrätts prövning och därom är följaktligen för närvarande ingenting att tillägga.

I samband med detta mål har emellertid det märkliga och beklagliga inträffat, att en av dessa sakkunniga, en läkare, ansett sig utsatt för obehörig påverkan vid förhör inför MO — d. v. s. vederbörande har den uppfattningen att MO själv givit prov på ungefär samma slags oförstånd som den befattningshavare visat, mot vilken han låtit väcka åtal.

Med anledning av det inträffade har läkaren till första lagutskottet gjort en anmälan mot MO, och jag vill uttala en förhoppning att utskottet snarast låter verkställa en ingående undersökning i ärendet för att fastställa vad som verkligen förevarit. Saken är nämligen allvarlig.

Den första förutsättningen för att MO-ämbetet skall fylla avsett ändamål är att det av alla parter omfattas med absolut och orubbat förtroende beträffande objektivitet och oväld. Denna anmälan och vissa händelser, som inträffat på senare tid, tyder dess värre på

att detta förtroende på flera håll är rubbat.

Vidare yttrades ej.

Utlåtandet lades till handlingarna.

§ 18

Föredrogs vart för sig

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 26 februari 1960 (nr 22) om statlig krigsförsäkring, m. m., och

nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 27 november 1953 (nr 688) om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden (krigssjukvårdslag), m. m.; samt

jordbruksutskottets utlåtande nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1965/66, såvitt propositionen avser jordbruksärenden.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden hemställt.

§ 19

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 30 december 1965 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 11, hade Kungl. Maj:t under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag föreslagit riksdagen att *dels* godkänna vad i propositionen förordats rörande avveckling av stödet till odlingen av spånadslin och hampa, *dels*

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

godkänna vad i propositionen föreslagits om avgångsersättningar till anställda vid lin- och hampberedningsverken, *dels* medge de åtgärder i fråga om statens fordringar hos Hallands läns linodlareförening och Gotlands hampodlareförening som förordats i propositionen, *dels* bemyndiga Kungl. Maj:t att bevilja föreningarna tillfälliga lån i enlighet med vad som förordats, *dels* ock godkänna vad som anförts i propositionen rörande forsknings- och försöksverksamheten beträffande spånadslin och hampa.

I samband härmed hade utskottet behandlat följande till utskottet hänvisade motioner, nämligen

1) I: 236 av herrar *Axel Kristiansson* och *Ebbe Ohlsson*, likalydande med II: 300 av herr *Antonsson m. fl.*, vari hemställt, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 11 måtte medge, att under femårsperioden 1966/67—1970/71 stöd av införselavgiftsmedel finge utgå till spånadslinodlingen enligt det förslag som framlagts i betänkandet »Lin och hampa»;

2) I: 612 av herr *Harald Pettersson m. fl.* och II: 746 av herr *Grebäck m. fl.*, i vilka likalydande motioner hemställt, att riksdagen måtte bevilja Sveriges allmänna linodlingsförening för budgetåret 1966/67 ett anslag på 8 000 kronor ur anslaget till prisreglerande åtgärder på jordbrukets område;

3) I: 619 av herrar *Åkesson* och *Harald Pettersson*, likalydande med II: 745 av herr *Grebäck m. fl.*, vari hemställt, att riksdagen, med avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 11, måtte besluta, att spånadslinodlingen skulle erhålla fortsatt stöd jämväl efter utgången av budgetåret 1965/66;

4) motionen II: 742 av herr *Franzén* i Träkumla, i vilken motion hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala *dels* att av anslaget för prisreglerande åtgärder på jordbrukets område 575 000 kr. finge användas som stöd åt hampodlingen på Gotland un-

der budgetåret 1966/67, *dels* att Gotlands Hampodlareförening befriades från ränteskulden på cirka 210 000 kr. och därutöver befriades från räntor under den kommande femårsperioden under förutsättning att driften vid hampberedningsverket upprätthölles.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

I. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 742

a) godkänna vad i utlåtandet förordats rörande avveckling av stödet till odlingen av hampa,

b) godkänna vad i utlåtandet föreslagits om avgångsersättningar till de anställda vid hampberedningsverket i Visby,

c) medge de åtgärder i fråga om statens fordringar hos Gotlands hampodlareförening som förordats i propositionen,

d) bemyndiga Kungl. Maj:t att bevilja nyssnämnda förening tillfälliga lån i enlighet med vad i propositionen förordats,

e) godkänna vad i propositionen anförts rörande forsknings- och försöksverksamheten beträffande hampa;

II. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 619 och II: 745 samt med bifall till motionerna I: 236 och II: 300

a) godkänna vad utskottet i utlåtandet förordat rörande stödet till odlingen av spånadslin under femårsperioden 1966/67—1970/71,

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att bevilja Hallands läns linodlareförening anstånd med amorteringar för lån ur statens hantverks- och industrilånefond t. o. m. år 1971,

c) godkänna vad utskottet anfört rörande forsknings- och försöksverksamhet beträffande spånadslin, m. m.;

III. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 612 och II: 746 godkänna vad utskottet i utlåtandet för-

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

ordat rörande statsbidrag till Sveriges allmänna linodlingsförening.

Reservation hade avgivits av herrar *Mossberger, Lage Svedberg, Iledström, Magnusson, Augustsson, Lindström, Arweson, Johanson* i Västervik och *Persson* i Skänninge samt fru *Lindberg*, vilka ansett att utskottet under II. och III. bort hemställa, att riksdagen måtte

II. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 236 och II: 300 samt I: 619 och II: 745

a) godkänna vad i reservationen förordats rörande avveckling av stödet till odlingen av spånadslin,

b) godkänna vad reservanterna föreslagit om avgångsersättningar till de anställda vid linberedningsverket i Lahlom,

c) medge de åtgärder i fråga om statens fordringar hos Hallands linodlareförening som förordats i propositionen,

d) bemyndiga Kungl. Maj:t att bevilja nyssnämnda förening tillfälliga lån i enlighet med vad i propositionen förordats,

e) godkänna vad i propositionen anförts rörande forsknings- och försöksverksamheten beträffande spånadslin, m. m.;

III. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 612 och II: 746 godkänna vad i propositionen förordats rörande statsbidrag till Sveriges allmänna linodlingsförening.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr ARWESON (s):

Herr talman! Det är alltid med ett visst vemod man går att besluta om nedläggning av ett företag. I dag gäller det hampberedningsverket i Visby. Ett fyrtiotal anställda mister nu sitt arbete. En del av dem är äldre, en del i sina bästa år. För många gäller det nu att få en annan sysselsättning. Det måste alltså finnas tungt vägande skäl innan man fattar ett sådant beslut.

I många år hade vi på Gotland svårt att bereda full sysselsättning. Det var därför nödvändigt att staten satsade en del pengar för att hålla odlingen av hampa och beredningsverket i gång. De gotländska myrarna har lämplig jordmån för hampodling, och genom uppläggningsen av en viss växtföljd verkade hampodlingen även som en ogräsbekämpande faktor. Det har följaktligen medfört många fördelar för Gotland att vi har hållit oss med denna hampodling.

Nu har emellertid utvecklingen gått vidare på detta område liksom på många andra. Hampan har inte samma betydelse för folkhushållet i dag som under andra världskriget, när hampberedningsverket i Visby uppfördes. Jag tänker närmast på hampans användning inom fisket. Varje fiskebåt som var utrustad med redskap hade stora mängder hampa ombord. Laxgarnen var helt av hampa, och även till telnar och tågvirke användes för det mesta hampa.

Hur förhåller det sig i dag? Om man går ombord på ett modernt fiskefartyg och börjar undersöka redskapen, kanske man inte alls hittar någon hampa. I stället upptäcker man att alla redskap är tillverkade av nylon och liknande material. Utvecklingen har på detta område gått ifrån hampan till andra material.

Nu har det gjorts en utredning av hela frågan för att man skall kunna bedöma den framtida driften. Vi vet alla att odlingen hittills varit beroende av statligt stöd, dels genom bidrag direkt till odlingen för varje år och dels genom nedskrivning av kapitalskuld samt uppskov med betalning av räntor och amorteringar under ett flertal år.

Utredningsmannen konstaterar också att verksamheten i framtiden inte kan bedrivas utan stöd, så mycket mindre som svårigheter efter hand kan uppstå att finna avsättning för hampfiber. Om

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

man därtill lägger att hampodlareföreningens ekonomiska ställning varit mycket ansträngd och att föreningen därför haft svårt att genom investeringar genomföra vissa rationaliseringar, inser man vilka problem som möter. Det är också ett känt faktum att det för varje år blivit allt svårare att få odlare till de arealer som behövs för att hålla hampberedningsverket i gång. Man kan därför förstå Gotlands hampodlareförening när den i sitt yttrande framhåller att det med hänsyn till den ständigt fortgående kostnadsökningen inte torde vara möjligt att under en 5-årsperiod uppehålla driften vid beredningsverket med oförändrat stöd om man inte samtidigt kan genom investeringar genomföra vissa rationaliseringar.

Föreningen pekar också på att det förefaller osannolikt att tillräcklig odlingsareal kan erhållas om priset på halm sänks i enlighet med utredningens beräkningar.

Mot denna bakgrund anser föreningen det nödvändigt att det statliga stödet höjs, för 1966 års hampskörd med 50 000 kronor samt för följande år med belopp som svarar mot ökade lönekostnader. Vidare finner föreningen det angeläget att ränteskulden på statslånen skrivs av samt förklarar sig ej heller i fortsättningen ha möjlighet att erlägga någon ränta på dessa lån.

Samma synpunkter har i stort sett framförts av RLF, Sveriges lantbruksförbund, Riksförbundet lin och hampa samt Gotlands läns hushållningssällskap.

När nu departementschefen anser att en provisorisk lösning av många skäl inte är lämplig, anser jag att denna bedömning är riktig. Ett provisorium under en 5-årsperiod kan inte vara tillfredsställande för någon part. Jordbrukarna finner säkert andra grödor att odla på den jord som inte längre skall besås med hampa. Lönsamheten i hampodlingen har inte varit särskilt

hög, och därför kan övergången till andra grödor gå relativt lätt.

Betydligt svårare drabbas de anställda vid fabriken av en driftnedläggelse. För många av dem uppstår betydande svarigheter. Den yngre arbetskraften har naturligtvis lättare att anpassa sig och att få annat arbete, men för många äldre personer blir det svårt. Därför har departementschefen föreslagit att en viss avgångsersättning skall utgå till dem. Beloppets storlek blir helt beroende av deras ålder och anställningstidens längd. Ersättningen utgår i form av ett grundbidrag och ett tilläggsbidrag och kan uppgå till högst 8 000 kronor.

Skall man sedan anlägga sysselsättningssynpunkter på frågan, är jag den förste att beklaga att vi på Gotland mister denna sysselsättning. Därför har vi reservanter i vårt yttrande påtalat angelägenheten av att berörda myndigheter kommer att verka för att annan lämplig sysselsättning skapas. Jag tror att detta är ganska viktigt, eftersom den fulla sysselsättningen på Gotland är mycket sårbar. Vi har inte råd att mista några företag. De behövs allesammans. När vi nu nödgas lägga ned hampfabriken måste vi därför se till att nya sysselsättningsmöjligheter beredes.

Jag har nu i huvudsak berört hampberedningen på Gotland, men i stort sett gäller samma argument för linberedningsverket i Laholm. Det förefaller ur många synpunkter bättre att nu besluta om en nedläggning än att ha ett provisorium under en femårsperiod.

Jag yrkar alltså bifall till reservationen.

Herr HANSSON i Skegrie (cp):

Herr talman! Jag vill börja med att tacka herr Arweson för hans försvarstal beträffande beslutet om nedläggningen av hampodlingen. Därom är vi ju allesammans överens, men det spar tid för mig att slippa att på utskottets

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

vagnar hålla detta försvarstal. Däremot saknade jag i herr Arwesons anförande all motivering för att man lägger ned linhanteringen. Det är ju linhanteringen som vållat tvist i den här frågan och inte hampodlingen. Jag förstår mycket väl, att det är väsentligt mycket svårare för reservanterna att söka argumentera för nedläggandet av linodlingen och linberedningsverket i Laholm än det är att argumentera för nedläggandet av hampodlingen och beredningen av hampa på Gotland.

Jag skall här bara tala om linodlingen. Jag vill först och främst säga att de motiv som anförts i reservationen och framför allt i propositionen för att man bör lägga ned linodlingen och linberedningsverket i Laholm, utgör synnerligen svaga argument. Både hampodlingen och linodlingen har varit föremål för en utredning. Av de remissinstanser som nämns i propositionen har en övervägande del i princip instämt i utredningens förslag att man bör fortsätta odlingen och bearbetningen av lin. Av 25 remissinstanser som nämns i propositionen har bara tre stycken förordat en total nedläggning, nämligen arbetsmarknadsrepresentanterna. Man har anledning fråga sig vad ett remissförfarande rörande en utredning egentligen skall tjäna till, om det är så att man negligerar 22 tillstyrkanden men ansluter sig till 3 avstyrkanden. Blir inte under sådana förhållanden hela remissinstitutionen en ren fiktion? Kungl. Maj:t har naturligtvis full rätt att handla så, om Kungl. Maj:t vill — den saken är klar. Men när man åsidosätter 22 remissinstanser av 25 så vill det starkare motiv till än de som har anförts i propositionen. Det förefaller mig som om det egentliga motivet, det som varit vägledande, är att de i linberedningsverket sysselsatta arbetarna anses behövas bättre på ett annat håll. Dessa människors personliga intressen och önskemål tycks man inte ha fäst sig så särskilt mycket vid.

Utskottsmajoriteten vill underkänna denna motivering, inte minst med hänsyn till att det ser ut att bli minst lika kostsamt att hålla en behövlig beredskapslagring som det blir att upprätthålla odlingen, om man följer utredningsmannens förslag. Därtill kommer att odlingsalternativet ur beredskapsynpunkt är väsentligt fördelaktigare än lagringsalternativet. Detsamma gäller all jordbruksproduktion. En pågående jordbruksproduktion är ett mycket starkare beredskapsalternativ än lagring i motsvarande omfattning.

Om man nu lägger ned linodlingen och linberedningen, synes möjligheterna vara ganska små att vid en avspärrning ta upp den igen. Maskiner och fabriker torde vara ganska odugliga efter en tids stillastående, såvida man inte lägger fabriken i s. k. malpåse, vilket jag personligen menar att man allvarligt bör överväga, därest riksdagen på reservanternas rekommendation skulle bifalla propositionen.

Man måste lära upp en ny arbetarstam, om en sådan står att finna vid det tillfället. Man får försöka stimulera fram en ny odling, om intresse för en sådan odling finns.

Om man alltså mot denna allvarliga försvagning av beredskapen ställer det faktum att en upprätthållen odling och förädling i princip inte blir dyrare — mycket talar för att den blir billigare — ter sig propositionens förslag ganska illa motiverat. De ersättningar som skall utgå till den bortrationaliserade arbetskraften är synnerligen blygsamma, och de kan säkerligen inte — i varje fall inte i de flesta fall — kompensera de förluster och uppoffringar som nedläggandet innebär för denna arbetarstam. Därtill kommer att dessa arbetare i stor utsträckning har kommit till en sådan ålder att en omplacering och omskolning i många fall är ganska svår att genomföra. Det är för dem en mycket klen tröst att man säger att man kan anvisa annat arbete i

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

Halmstad eller i trakten däromkring. Utskottets majoritet anser därför att linodlingen och linberedningen behövs som ett sysselsättningsobjekt i en bygd, där avfolkningen annars kan bli ett problem. Man kan alltså se detta som en åtgärd inom ramen för lokaliseringspolitik. Billigare sysselsättningsobjekt torde det vara svårt att uppleta.

Sedan skall jag be att få ta upp en speciell sak. Jag såg i en tidning för en tid sedan en uppgift om att en beredskap kommer att kosta 7,5 miljoner under en femårsperiod. Detta ville, säger man, de borgerliga partierna slå vakt omkring; det skulle vara mycket billigare att lagra.

Vem betalar i dag dessa pengar till linodlingen? Jo, de 1,5 miljoner kronor som skall utgå tas av de regleringspengar uppgående till 160 miljoner kronor, över vilka jordbruket förfogar. Det betyder alltså att de 160 miljoner som jordbruket har rätt att förfoga över minskas med 1,5 miljoner. Det blir så mycket mindre för jordbrukarna att använda för prisregleringar på andra områden. Det är inga statspengar. Men om man lägger ned odlingen och skall lagra, vem får då betala? Då får man betala med medel över statsbudgeten, om jag är rätt underrättad.

Här har man alltså gjort en fullkomligt felaktig uppläggning av finansieringen när det gäller denna odling. Jag understryker ånyo, att det i stort sett är jordbrukarna som står för den ersättning, som utgår för att uppehålla denna beredskap, om den baseras på odlingen på det sätt som nu sker. Det är en sak som man alltför länge har förtigit.

När man i departementet har hållit på att avrusta linberedskapen, har man, som jag sade, förmodligen av bara farten även strukit bort ett litet anslag, som tidigare utgått till Sveriges linodlareförening. Det är en detalj som är fristående från linberedningsverket och alls inte behöver följa med i graven på

samma gång. Det kan i stället, antar jag, föreligga starka skäl för att man åtminstone bör kunna låta anslaget till denna institution vara kvar. Om vi gör det, visar vi åtminstone att vi värdesätter att det finns en instans, som kan uppehålla ett visst intresse för linodlingen och därmed sammanhängande frågor. Det är möjligt att ett eventuellt återupptagande av odlingen vid en avspärrning skulle kunna ske både snabbare och effektivare, om en sådan institution som denna förening kunde ges möjlighet att fortsätta sitt arbete. Det anslag som nu kräves i en motion gäller bara 8 000 kronor. I en budget på över 30 miljarder är 8 000 ett belopp, som inte på något sätt borde störa balansen eller skapa någon oreda. Jag tycker att det verkar onödigt hårdhänt att ta bort detta belopp i det sammanhang som nu sker.

Jag vill till sist meddela att jag från den fackförening, till vilken linberedningsverkets arbetare är anslutna, fått en vädjan till riksdagen om ett stöd så att verket kan fortsätta sitt arbete. Det är ganska sällan sådant förekommer, men jag anser det vara min skyldighet att underrätta riksdagen om denna vädjan. Dessa fackföreningsmedlemmar har talat om vilken ålder de befinner sig i och att de kan tvingas att sälja sina egna hem, vilket kan förorsaka dem förluster. Jag kan sluta med att säga att detta inte är någon partipolitisk fråga, utan det är, som de själva säger, en rent mänsklig fråga, som vi också bör bedöma just ur den synpunkten. De vädjar, som jag sade, till riksdagen om att låta dem vara kvar vid sitt arbete.

Herr talman! Jag har sett som min skyldighet att meddela detta med hänsyn till att det står en majoritet inom ett fackförbund bakom ett sådant direkt hemställande. Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr andre vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

Herr ANTONSSON (cp):

Herr talman! Jag skall försöka begränsa mig till en relativt sammanträngd meningsyttring efter det anförande som utskottets ordförande nu har hållit.

När man varit med ett antal gånger här i riksdagen och tagit ställning till denna fråga så är det en reflexion som överväger de övriga, och det är att beredskapsmotivet i bedömningen tunnast ut och skjuts åt sidan mer och mer för varje gång frågan är före. Såvitt jag kunnat finna är beredskapsläget egentligen inte annorlunda än vad det var för exempelvis tio år sedan, men vi har ju tidsmässigt kommit två decennier bort ifrån den gången vi hade ett krisläge då denna beredskapsodling blomnade upp. Inte bara på detta utan även på andra områden verkar det som om ju längre bort i tidsperspektivet man kommer från den gången det var allvar, dess mindre allvarligt tar man på de beredskapsmässiga motiven.

Jag vill gärna här stryka under att linfibern fortfarande är den enda textilråvara som kan framställas i det här landet. Vi har exempelvis när det gäller hampodlingen, som herr Arweson mycket riktigt påpekar, fått syntetiska medel som delvis ersätter hampans insats på området, men när det gäller linodlingen är förhållandet annorlunda. Där har vi inte dessa syntetiska ersättningsprodukter i samma utsträckning. Fortfarande är linfibern en nödvändig vara för tillverkning av presenningsduk, tältduk, brandslang och andra ting som i ett beredskapsläge är känsliga och nödvändiga beredskapsvaror.

Om vi då tittar på de två alternativen så vill jag gärna knyta an till vad herr Hansson i Skegrie här var inne på. Vi ställer upp odlingsalternativet mot beredskapsalternativet, och då vill jag allmänt konstatera att jag tycker att skillnaden ligger däri att i odlingsalternativet kan man mycket snabbt öka beredskapen och odlingen. Om vi går på be-

redskapsalternativet däremot riskerar vi att man snabbt minskar beredskapen i ett krisläge. Vi har ingen garanti för att vi kan fylla på lagren till de priser som vi nu beräknar eller för att vi i ett längre beredskapsläge kan fylla på lagren över huvud taget. Jag vill gärna betona vad som framgår av propositionen, nämligen att linverket i Laholm förfogar över en produktionskapacitet som kan ta hand om 3 500 ton fiber under ett år med nuvarande fabriksutrustning. Ur beredskapssynpunkt finner jag alltså att odlingsalternativet är överlägset.

Om vi sedan går på det andra som bör vara intressant för riksdagen — det är ju kostnaden för staten — så är det mycket riktigt som herr Hansson i Skegrie antydde, att ur kostnadssynpunkt är dessa alternativ ungefär likvärdiga. Om man frågar vilket som är mest fördelaktigt ur samhällets synpunkt konstaterar vi att det kommer att kosta ungefär 1,5 miljon i båda fallen, antingen vi skall ha en lagring eller vi skall stimulera odlingen på samma sätt som vi gjort hittills enligt det alternativ som föreligger i utskottets utlåtande. Men till denna kostnad skall man också lägga en lagerinvestering på 15 miljoner kronor, vilket ingalunda är någon liten summa.

Jag skall snudda något vid den arbetsmarknadsmässiga bedömningen. Allmänt råder i landet, det vet vi alla, den inställningen att arbetskraften skall utnyttjas så effektivt som möjligt. Som regel har vi ett bristläge på skilda platser. Tyvärr — frestas jag säga — är detta inte fallet i just denna region. Södra Halland och laholmsregionen är ett mycket industrifattigt område. Arbetsmarknadsmyndigheterna, kommunerna och enskilda företag har gjort ganska mycket för att få i gång en industrialisering, men det har hittills inte satt några nämnvärda spår. Jag vill gärna säga till kammarens ledamöter: Tro inte att det blir någon lätt uppgift att omplocka dessa ca 170 anställda, av vilka

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

hundralet är över 50 år! Många av dem är gamla f. d. lantarbetare som en gång tidigare blivit utrationaliserade ur sin näring. Jag betraktar det som mycket svårt att hitta en ersättningsysselsättning för dem.

Det strider mot de moderna principerna för arbetsmarknadspolitiken, anser jag, när man i dag är beredd att fatta beslut om nedläggning utan att i förväg ha skaffat sig några som helst garantier för att man får en ersättningsindustri. I de fall där staten ligger bakom — det gör staten delvis här genom detta stöd — brukar man, när en industri måste ändra sin orientering eller lägga ned sin verksamhet, se till att man har en ersättningsindustri något så när framarbetad. Det har vi inte på detta område.

Vi har här diskuterat norrlandsproblemen. Jag skall inte göra några jämförelser, ty fallen är inte analoga. Men jag tycker att staten och arbetsmarknadsmyndigheterna borde ha känt sitt ansvar och inte vidtagit åtgärder innan det fanns något så när rimliga garantier för att de anställdas sysselsättningsproblem kan lösas.

Även om jag nu råkar vara från det län som arbetsmarknadsmässigt och näringspolitiskt kommer att drabbas vill jag gärna säga, att jag inte betraktar detta som en jordbruksfråga, utan jag ser det som en beredskaps- och sysselsättningsfråga. Det är motivet till att jag ansluter mig till det yrkande som har ställts av jordbruksutskottets ordförande.

Herr NILSSON i Lönsboda (fp):

Herr talman! Jag vill först erinra kammaren om att det är ungefär ett år sedan vi här behandlade frågan om följdverkningarna efter nedläggandet av tobaksodlingen — en gammal unik odling, koncentrerad till ett mycket begränsat område i södra Sverige, men dock av stor betydelse för dem det

gällde. I dag är det fråga om linodlingens vara eller icke vara. Linet är en av våra äldsta och förnämligaste kulturväxter. Odlingen därav var på sin tid vitt utbredd i vårt land, men den har under senare år alltmer trängts tillbaka för att nu bedrivs företrädesvis i Kristianstads och Hallands län.

De föregående båda talarna har utförligt redogjort för och motiverat utskottsmajoritetens ståndpunkt. Jag kan ansluta mig till vad herr Hansson i Skegrie och herr Antonsson har anfört. Jag vill dock ytterligare fastslå att varken i propositionen, i debatten i utskottet eller i reservanternas anföranden i kammaren i dag, något som helst övertygande skäl redovisats beträffande nödvändigheten att lägga ned linodlingen. Utskottet är enigt i fråga om att en nedläggning av hampodlingen är ofrånkomlig. Däremot råder det delade meningar om linodlingen, som reservanternas talesman herr Arweson helt förbigick.

I propositionen underkännes helt utredningens förslag, att man skulle reducera stödet till linodlingen till 1,5 miljon årligen under den närmaste 5-årsperioden. Detta förslag har varit föremål för remissbehandling. Som utskottets ärade ordförande här framhöll, har mer än 20 remissinstanser tillstyrkt detta förslag. Bland dessa instanser finner man statskontoret, kommerskollegium, Kooperativa förbundet, statens jordbruksnämnd, RLF, lantbruksstyrelsen, överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap m. fl. Yttranden av dessa instanser brukar väga tungt, och man kan väl inte anklaga dem för att ha velat tillgodose några snäva landsortsintressen, utan de får väl förutsättas ha sett på frågan ur synpunkten av vad som är mest gagnande för landet.

Beredskapsskälet som framförts som motiv för en fortsatt odling är fullt bärande. Det har fastslagits att en beredskapslagring skulle bli minst lika dyrbar som en odling, enligt utredningens förslag, vartill kommer fördelen att kun-

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

na köpa lin från utlandet förmånligare, om man har någon odling hemma att falla tillbaka på. Vid längre avspärning är det givetvis ännu mer förmånligt att ha en inhemsk odling, eftersom denna kan utvecklas ganska snabbt. Man vet hur det var efter första världskriget och vilka besvärliga omställningsproblem man då hade.

Vidare subventioneras, såsom utskottets ordförande här framhöll, denna odling genom jordbrukets regleringsmedel, medan en beredskapslagring helt betungar statskassan. Man kan fråga sig om det i dagens läge, då det klagas över att importen ökar alltmer, är klokt att lägga ned linodlingen och ytterligare höja importsiffrorna. Jag tror inte det.

Därtill kommer att man kan fråga sig hur mycket det skulle vara vunnet med att lägga ned linodlingen på dessa 2 000 hektar och beså denna mark med vete eller oljeväxter, som är fullt ut lika mycket subventionerade som linodlingen och för vilka det redan finns vissa avsättningssvårigheter.

Ett annat motiv som talar för fortsatt linodling är den för jordbruket betydelsefulla växtföljden, som har framhållits av många av remissinstanserna. Det gäller inte minst i ifrågavarande bygder, för dem som driver kreaturslöst jordbruk med begränsad vallodling.

Till alla dessa argument som utredningen framhållit och som flertalet remissinstanser instämt i har propositionen ej tagit någon hänsyn, utan man har uteslutande beaktat vad arbetsmarknadsstyrelsen och LO anfört om en viss brist på arbetskraft i halmstadsregionen och att de anställda i Laholm borde överflyttas dit. Med en avveckling följer emellertid en hel del problem som kräver för det allmänna kostsamma lösningar samt medför bekymmer och oro för de enskilda som berörs därav. Laholmsområdet är svagt ur sysselsättningsynpunkt och avvecklingen av linberedningsverket för många svårigheter med sig, svårigheter som kunde undvi-

kas, om linodlingen fick fortgå ännu en tid.

Vi hade så sent som i höstas en interpellationsdebatt i hithörande frågor, vilken visade vilka stora svårigheter man står inför. Då jag förmodar att efterföljande talare kommer att fördjupa sig i dessa problem kan jag avstå från att närmare beröra dem.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr OSKARSON (h):

Herr talman! Eftersom stödet till linodlingen, som här tidigare sagts, tas från det belopp på 160 miljoner i importavgifter som utgår för stödjandet av jordbruksproduktionen talar mycket för att frågan om fortsatt stöd till linodlingen hade bort behandlas i samband med att riksdagen fått ta ställning till 1960 års jordbruksutrednings förslag. Detta har också framhållits av flera remissinstanser, men man har tydligen inte velat lyssna härpå.

Utredningsmannen, liksom flera remissinstanser, trycker starkt på beredskapssynpunkten. Jag vill med några ord beröra detta problem. En fortsatt inhemsk produktion av linfiber, denna från beredskapssynpunkt mycket viktiga råvara, måste tillmätas mycket stor betydelse. Tillgången måste säkerställas. Genom en fortsatt linodling och linberedning inom landet bidrar man också till att upprätthålla ett så differentierat näringsliv som möjligt, och detta är också värdefullt. Att vid avspärning, som vi alla hoppas slippa, fylla behovet av linfiber genom import kommer att stöta på svårigheter. Erfarenheterna visar detta. Odlingen av lin är sedan lång tid tillbaka vikande i såväl Väst- som Östeuropa, vilket torde medföra att produktionen inom varje land behövs för det egna landets behov om beredskapen skulle kräva det. Att under sådana förhållanden förlita sig på import är icke förenligt med en god planering. Under en kortare avspärningsperiod,

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

t. ex. ett år, kan man säkerligen tillgodose beredskapskravet genom lagring, men de avspärrningsperioder man nu räknar med, vilka även 1960 års jordbruksutredning utgår från, är längre än de som för närvarande ligger till grund för beräkningar vid all beredskapslagring.

Vi är alltså vid planeringen hänvisade till att räkna med import eller egen produktion. Att vid avspärrning få igång en ny odling inom landet är helt naturligt inte uteslutet, även om det, som här tidigare framhållits, stöter på många problem. Vi får dock inte helt bortse ifrån att denna odling kommer att begränsa den areal, som står till förfogande för livsmedelsproduktionen, och om inte förr kommer vi vid en sådan avspärrning att behöva alla de livsmedel vi kan producera inom landet.

Även om vi lyckas få i gång en odling av lin vid ett sådant tillfälle saknar vi möjligheter att förädla denna produktion. Linberedningen kräver speciella maskiner som vi inte tillverkar inom landet utan måste skaffa utifrån. Den maskinella utrustning som friställs om linberedningsverket i Laholm läggs ned kan inte finna någon köpare inom landet utan måste, om den skall säljas, gå till annat land. Då anläggningen i Laholm är vårt sista linberedningsverk, kommer vi, om det avvecklas, att vara helt blottställda på anläggningar och maskinell utrustning, för att bereda en odling inom landet. Skall vi till lagringskostnaderna, som enligt vad som här tidigare sagts är lika stora som det stöd som föreslagits, även inräkna vad det kostar att konservera eller, som det här uttrycktes, lägga i malpåse maskiner och övrig utrustning för en framtida beredning, kommer vi fram till betydligt högre kostnader än vad beredning och utskott har räknat med. Det är väl denna tanke som reservanterna är inne på när de säger att överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap skall pröva, om det finns anledning att i fortsättningen utnyttja linberednings-

verkets lokaler och utrustning. För en beredskapslagring torde nämligen de lokaler som där finns icke fylla måttet. Sådana lokaler ställer betydligt högre krav på inredning och framför allt på luftkonditionering.

Herr talman! I likhet med flertalet remissinstanser har jag den uppfattningen att odlingsalternativet är mycket överlägset lagringsalternativet när det gäller att säkerställa vår försörjningsberedskap i fråga om linfiber. Jag biträder helt utskottsmajoritetens uppfattning och förslag.

Låt mig sedan också beröra en annan sida av det förslag vi här diskuterar. Såväl drätselkammaren i Laholm som Södra Hallands kommunförbund framhåller att varje inskränkning i driften vid linberedningsverket i Laholm får kännbara återverkningar på sysselsättningen inom södra Halland. Linberedningsverket är den industri i Halland söder om Halmstad som har det största antalet anställda, nämligen 170. Denna del av landskapet har ett relativt svagt näringsliv och ett vikande befolkningsunderlag. Den omständigheten att det inträdde någon förbättring förra året kan inte tillmätas sådan betydelse att man kan dra några slutsatser om att situationen därmed har påtagligt förbättrats. Man har inom området inte kunnat ta emot ens det egna arbetskraftutbudet, och då kan man naturligt vis inte heller ta emot den arbetskraft som friställes om linberedningsverket tvingas nedläggas driften. Även om sysselsättning kan erhållas i närliggande orter, t. ex. i Halmstad, medför detta ändå stora omställningsproblem för de anställda — nytt arbete och nya arbetsplatser. Som framgår av handlingarna, och som kammarens ledamöter känner till, har också över 100 av de 170 anställda passerat 50 års ålder. Detta försvårar problemet ytterligare.

För ett område med södra Hallands struktur av jordbruks- och skogsbruks-

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

bygd sker en kontinuerlig friställning av arbetskraft genom rationaliseringar, och för att en sådan trakt skall kunna bibehålla sitt befolkningsunderlag krävs att den friställda arbetskraften efter hand kan beredas annan sysselsättning inom området. Fördelarna härav är många både för den enskilde och för den trakt i vilken han är bosatt. Nackdelarna med att arbete inte kan erbjudas i hemorten är väl kända: ökade bostadsköer i tätorterna och vikande skatteunderlag för kommunerna i våra glesbygder. Båda dessa nackdelar vill vi motverka. Linberedningsverket i Laholm är just en sådan industri som kunnat suga upp en del av den friställda arbetskraften inom södra Halland och bereda den lämplig sysselsättning. När man ser på de anställdas bostadsorter kan man också konstatera att de kommer från samtliga kommuner i Sydhalland. Många i dessa trakter har även under vintermånaderna kunnat er hålla kompletterande arbete vid linberedningen. Ett nedläggande av driften i Laholm strider mot vad jag anser vara en förnuftig lokaliseringspolitik.

Det är många förhållanden som man skulle vilja peka på i detta sammanhang, t. ex. odlarnas problem och medlemmarnas förluster av insatta medel. Man har lovat att de skall få tillbaka högst hälften av sina insatser. Om man därtill lägger skatterna under årens lopp, blir det skattevärda förluster för ett flertal av dem.

Låt mig sedan till slut också framhålla att om reservanternas förslag skulle vinna riksdagens bifall, så är det absolut nödvändigt att åtgärder vidtages för att tillföra Laholms-orten en industri som kan bereda arbete för den friställda arbetskraften utan alltför stora omställningssvårigheter. Detta är till gagn för den enskilde lika väl som för södra Halland.

Herr talman! Jag hoppas att utskottets förslag kommer att vinna riksdagens bifall, och jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr JOHANSON i Västervik (s):

Herr talman! Frågan om stöd till odling av spånadslin och hampa har riksdagen tidigare haft att pröva. Riksdagens senaste beslut i frågan kom att gälla t. o. m. 1965 års skörd av såväl lin som hampa. Stödet har utgått i form av kristilllägg eller garantipris till odlarna samt statligt lån för att igångsätta och driva beredningsverk för förädling av halm, hampa och lin till råvara för spinneriindustrien.

Frågan om stödet på längre sikt åt spånadslin- och hampodling har varit föremål för en särskild utredning. Utredningen föreslår att fortsatt stöd skall utgå under en femårsperiod för att upprätthålla en begränsad odling av lin och hampa. Remissinstanserna har haft delade meningar i frågan om att ge fortsatt stöd till lin- och hampodling. Utredningen och remissinstanserna har emellertid varit eniga om att odlingen inte kan vidmakthållas utan särskilt stöd.

I fråga om hampodlingen och stödet till hampberedningsverket i Visby är utskottet enigt om att stödet bör avvecklas och att engångsersättning skall utgå till de anställda i hampförädlingsverket i Visby. Detta överensstämmer med departementschefens förslag.

Den enda skillnaden mellan utskottsmajoriteten, som tillkommit med hjälp av fru Fortuna, och reservanternas i fråga om hampan är att reservanternas önskar fästa uppmärksamheten på att åtgärder bör vidtagas för att söka skapa ersättningsindustri för de anställda vid hampförädlingsverket i Visby, när driften där upphör.

Beträffande stödet åt spånadslinodlingen har de borgerliga i utskottet med lottens hjälp kommit att diktera utskottets skrivning, och de förordar att stödet för odlingen av spånadslin skall fortsätta att utgå under en femårsperiod, 1966/67 t. o. m. 1970/71. Utredningen, som gjort en parallellberäkning av kostnaden för fortsatt begränsad drift av linberedningsverket i Laholm

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

genom övergång till ett skift — man har för närvarande två skift — och kostnaden för en beredskapslagring, har kommit till slutsatsen att kostnaden i bägge fallen kommer att röra sig om 1,5 miljon kronor. Det torde emellertid vara så att utredningen för att komma till detta resultat räknat i underkant när det gäller det stöd som behövs för fortsatt drift i ett skift och räknat upp kostnaden för beredskapslagringen. Det framgår också av vissa remissyttrandena, bl. a. från överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap, som framhåller att beredskapskraven här överstiger målsättningen för den försörjningsberedskap som tillämpas i fråga om andra varor vilka överstyrelsen lagrar. Vad gäller kostnaden för den fortsatta driften har utredningen tydligen inte räknat med några lönehöjningar, trots att linberedningsverket kan räknas till låglöneindustrierna.

Länsstyrelsen i Halland framhåller att linberedningsverket är den största vattenförearen vid Lagans nedre lopp och att ett enkelt reningsverk beräknas medföra en investeringskostnad på cirka 900 000 kronor och en driftkostnad på 135 000 kronor. Det är också sådana saker som tillkommer om man skall fortsätta driften vid linberedningsverket.

Av remissinstanserna har bl. a. arbetsmarknadsstyrelsen, landsorganisationen och SAF uttalat sig för att stödet bör avvecklas med hänsyn till bristen på arbetskraft. Länsstyrelsen i Halland förordar att avvecklingen sker under en högkonjunktur som den nu rådande. Reservanterna har i sin skrivning understrukit nödvändigheten av att åtgärder vidtas för att skaffa ersättningsindustri i samband med att verksamheten vid linberedningsverket i Laholm avvecklas, och de föreslår följande skrivning:

»Utskottet utgår från att berörda myndigheter kommer att verka för att lämplig annan industri förläggs till laholms-

regionen i sådan tid att sysselsättnings-svårigheter vid linberedningsverkets avveckling såvitt möjligt undviks.»

Med stöd av vad jag anförut ber jag att få yrka bifall till den vid utskottsutlåtet fogade reservationen av herr Mossberger m. fl. — Ett bifall till reservationen innebär också att de 70 arbetare och tjänstemän, som kommer att bli friställda i samband med att man övergår från två skift till ett, får åtnjuta den ersättning i form av avgångsvederlag som utskottsmajoriteten inte ansett sig kunna räkna med.

Låt mig till slut, herr talman, göra en reflexion med anledning av de uttalanden som gjorts under debatten.

Jag undrar hurudan vår standard för närvarande skulle ha varit, om riksdagen före nedläggningen fått tillfälle att pröva alla de företag som lagts ned — om vi inte skulle ha låtit bärkraftiga företag ersätta icke bärkraftiga. Även i dessa sammanhang skulle kanske beredskapsskäl ha kunnat åberopas. Jag tror, att om man på detta sätt söker bromsa utvecklingen, resulterar det så småningom i att standardhöjningen äger rum i betydligt långsammare takt.

Och beredskapssynpunkten kommer ju att tillgodoses genom de möjligheter att vidtaga åtgärder som överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap får. Det gör att vi inte på grund av avspärrningsrisker behöver upprätthålla en drift som inte är lönsam.

Jag vet inte riktigt vilka det var som enligt herr Hansson i Skegrie får betala. Men det är väl på fettregleringen som dessa 2 miljoner tas, och det blir då skattebetalarna—konsumenterna som får betala.

Jag yrkar alltså bifall till reservationen.

Herr HANSSON i Skegrie (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Johanson i Västermik sade, att här gäller det en od-

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

ling som inte kan upprätthållas utan särskilt stöd. Ja, jag tror att det mesta vi producerar i detta land, både inom industrien och inom jordbruket, inte kan produceras utan stöd — i varje fall gör man det inte. Saken är alltså inte så märkvärdig.

Herr Johanson sade också att så höga lagringskostnader som utredningen anfört behöver man inte räkna med. Utredningen har beräknat lagringstiden till 3 år. Det är samma lagringstid som 1960 års jordbruksutredning, efter rekommendation av alla de experter utredningen haft beröring med, förordar. Men den lagringstid som nämnden för ekonomisk försvarsberedskap räknar med är kortare, och därför blir kostnaderna i det fallet lägre. Jag tror emellertid, herr Johanson, att det är bäst att vi för dessa linfibrer räknar med samma lagringstid som enligt jordbruksutredningen gäller för andra varor på hithörande område.

Vidare sade herr Johanson, att det är väl konsumenterna som får betala. Om jag är riktigt underrättad utgår detta stöd till odlingen ur de 160 miljoner, över vilka jordbruket enligt avtal förfogar. Om man tar 1,5 miljon från denna summa, förmodar jag att det bara återstår 158,5 miljoner för jordbrukarna att använda i prisregleringssyfte.

Herr JOHANSON i Västervik (s) kort genmäle:

Herr talman! Det var en märklig upptäckt herr Hansson i Skegrie hade gjort. Han sade nämligen att det till samtliga näringar skulle utgå någon form av stöd. Detta kan väl ändå inte vara riktigt. Det skulle innebära att vi tillämpar en fullständigt genomförd protektionism i vårt land, och det gör vi väl inte. Denna uppgift måste alltså vara felaktig.

Beträffande frågan om fettregleringsmedlen vill jag framhålla, att dessa självfallet inte kan komma från annat håll än från konsumenterna.

Herr HANSSON i Skegrie (cp) kort genmäle:

Herr talman! Stödet till produktionen utgår i synnerligen skiftande former. Men det torde inte vara herr Johanson i Västervik obekant, att vi har ett tullregleringssystem för industriens produkter och att vi har ett importregleringssystem för jordbrukets produkter, varigenom vi stöder produktionen av dessa varor.

Vidare kommer herr Johanson tillbaka till påståendet att det ändå blir konsumenterna som får betala detta. Jag får då be herr Johanson vara vänlig att upplysa mig om hur den vinst, som skall uppstå genom nedläggningen av linodlingen, kommer att visa sig för konsumenterna? På vad sätt kommer alltså konsumenterna att känna av detta?

Herr JOHANSON i Västervik (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag är inte så väl insatt i dessa frågor, men jag förmodar att konsumenterna skulle kunna få känna av det genom billigare priser. Jag kan inte tänka mig något annat.

Herr LÖFGREN (fp):

Herr talman! Jag har begärt ordet för att få anföra några synpunkter med anledning av att jag vid ett ingående studium av denna fråga kommit fram till att jag kommer att rösta med reservanterna. Jag förstår mycket väl att riksdagens ledamöter känner en stark olust inför utsikten att nödgas friställa personer som är anställda i en verksamhet, vilken för sin existens är beroende av speciellt stöd från staten.

Jag vill också påpeka att man inom det privata näringslivet vid många tillfällen tvingas att ompröva produktionen i den mån denna inte kan upprätthålla sin lönsamhet på grund av ändrade förhållanden. Det kan vara speciella konkurrensbetingelser eller andra faktorer som inverkar. Jag vill be-

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

tyga att något av det olustigaste som man kan ställas inför inom en företagsledning är att bli tvingad att vidtaga åtgärder för att friställa personal.

Inte desto mindre har vi vid upprepade tillfällen under senare år fått uppleva — och jag vill också förutsäga att man åtskilliga gånger under de närmaste åren kommer att få göra det — att företag måste ompröva sin verksamhet och kanske till och med lägga ned denna därför att arbetsmarknadsmässiga hänsyn kräver att företagsamheten är rationellt upplagd och därför att lönsamheten inom produktionen — den må vara enskild eller tillhöra det statliga stödområdet — är betingad av de löner som de anställda har rättighet att begära i den näring som utövas.

Om det privata näringslivet vid olika tillfällen tvingas till sådana olustiga ställningstaganden och arbetsmarknadsparterna är överens — både Arbetsgivarföreningen, LO och arbetsmarknadsstyrelsen — kan jag inte se att man kan göra någon skillnad mellan det enskilda näringslivet och staten. Om man nu har kommit till en sådan slutsats som jag av debatten i detta ärende tycker mig förstå att alla är överens om, nämligen att denna näring måste komma att avvecklas och att det bara gäller hur fort detta skall ske, då måste man ställa sig frågan: När skall vi lämpligen avveckla den?

Herr Antonsson har sagt att han inte vill lägga jordbruksmässiga synpunkter på denna fråga. Då kan vi avföra den saken. Vidare talar man om beredskapskålen. Jag har försökt studera dem och kommit till slutsatsen att synpunkterna står mot varandra, så att man lika lätt kan inta den ena som den andra ståndpunkten. Sedan har vi frågan om de människor som berörs av avvecklingen. Det är ytterst beklagligt när människor måste ryckas upp från en syssla som de är vana vid. Jag förstår mycket väl att de finner det mycket tråkigt att behöva lämna sin anställning; jag har den allra

största förståelse för deras situation, liksom för alla de människor som vid upprepade tillfällen under de senare åren har råkat i samma belägenhet.

Man har påstått att de avgångsvederlag som här har föreslagits skulle vara mycket blygsamma och på intet sätt generösa. Jag anser att de som måste sluta sin anställning på grund av ett företags upphörande skall ha så goda ersättningar som möjligt, men jag vill för rättvisans skull peka på att de normer för avgångsvederlag som tillämpas i fråga om fonden för avgångsvederlag — alltså den fond som bildats på grundval av de avgifter som företagen betalar in och för vars förvaltning och fördelning vi har ett särskilt organ inom AFA — inte på långt när är så generösa som de bestämmelser som föreslås i propositionen. Man ger nämligen över huvud taget aldrig något avgångsvederlag om en anställd får ett likvärdigt arbete när hans anställning upphör i det företag som nedläggs. Jag har frågat statsrådet, och han har försäkrat mig att avsikten nu är att ge dessa avgångsvederlag vare sig vederbörande får anställning omedelbart eller icke. Därför är det en mycket väsentlig skillnad redan på denna punkt.

Det finns också en annan punkt, nämligen att AFA över huvud taget icke — i varje fall enligt den erfarenhet jag har — prövar frågan om avgångsvederlag, om vederbörande inte har uppnått 50 års ålder. Enligt nu föreslagna regler skall avgångsvederlag kunna utgå även till personer som är 45 år gamla. Samma regler beträffande anställningstidens längd — 10 år — gäller enligt denna proposition och enligt AFA:s bestämmelser. Även om man alltså kan hävda att friställd arbetskraft bör ha så goda avgångsvederlag som möjligt, kräver rättvisan att man redovisar den rätt väsentliga skillnad som råder mellan de normer som AFA tillämpar och de regler som föreslås i denna proposition.

Jag skall inte på något sätt försöka gå

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

in på bedömningar från alla de synpunkter som här har förts fram av talesmän både för jordbruket och för de bygder som speciellt är berörda i detta sammanhang. Men jag har svårt att rösta med utskottet, eftersom jag såsom representant för företag inom den privata sektorn har nödgats vara med om sådana avvecklingar, som man vidtagit ur effektivitetssynpunkt — med både gillande och instämmande från såväl arbetsmarknadens parter som vederbörande fackförbund. Skulle vi då inte vidta motsvarande åtgärder på ett område, där staten har engagerat sig! Jag vill här särskilt understryka att problemen måste bli väsentligt större om man inte gör avvecklingen under en högkonjunktur. Ingen av oss har väl någon som helst möjlighet att bedöma huruvida samma förutsättningar för lämplig placering av den friställda arbetskraften skulle förefinnas om man utsträckte den här »konstgjorda» driften ytterligare fem år.

Jag har full förståelse för alla de människor som berörs av denna indragning. Jag har också förståelse för de kommuner som kan vara berörda av den, men jag är inte övertygad om att man skulle göra dessa kommuner en tjänst genom att framflytta tiden för avvecklingen till en tidpunkt då det kanske är väsentligt svårare för de friställda att finna nya anställningar.

Av dessa skäl har jag efter moget övervägande kommit till den slutsatsen att jag måste rösta med reservanterna, eftersom jag vill att den privata sektorn och den sektor, som staten har ett stödjande inflytande på, skall behandlas på någorlunda likvärdigt sätt.

Om man nu vill göra gällande att det beträffande kostnaden för beredskapens upprätthållande genom lagring eller genom fortsatt drift kan vara hugget som stucket, skall man väl inte bortse från att den väsentliga delen av de människor som friställs sannolikt kommer att kunna utföra ett ur nationalekonomisk

synpunkt nyttigt arbete på andra områden. Vinsten härav, i en tid då det råder stor brist på arbetskraft, kan varken jag eller någon annan riktigt uppskatta, men att det måste röra sig om väsentliga belopp kan vi nog vara överens om.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **HOLMQVIST:**

Herr talman! Jag lyssnade med stort intresse och även respekt på herr Löfgrens inlägg. Det visar stor kunnighet om arbetsmarknadsfrågorna. Jag tror också att det visar en vilja till seriös bedömning av ett svårt problem som kan föreligga inom en sektor av vårt näringsliv.

Jag vill i så måtto instämma i vad herr Löfgren och någon av de tidigare talarna har framhållit, nämligen att frågan inte är ny för oss. I verkligheten har ju odlingen av lin och hampa varit förenad med krigs- och beredskapsförhållanden. Det har under sådana tider varit nödvändigt för oss att vara självförsörjande i fråga om dessa produkter, och därför har en stor odling vuxit fram. Så var fallet under såväl första som andra världskriget. Men så snart kriget varit slut och man kunnat se framtiden an med ljusare förhoppningar, har man också börjat avveckla odlingen och beredningen av lin här i landet. Det har redan framhållits under debatten att vi under tidigare skeden haft inte mindre än sex linberedningsverk.

Man har redan tidigare hoppats att prisutvecklingen på världsmarknaden möjligen skulle bli sådan att man skulle kunna hålla odlingen vid liv och att förhållandena skulle bli ljusare. Det fanns personer som inte vågade hoppas på det, och man får väl säga att utvecklingen snarast har pekat i den riktningen att de som ställt sig kritiska i sin bedömning kommit att få rätt.

Det är inte första gången man diskuterar en total avveckling av stödet. Så

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

sent som 1959 var frågan uppe till behandling. Då konstaterade departementschefen — efter att ha övervägt olika faktorer som hade framkommit i ärendet och med hänsyn till det tryckta arbetsmarknadsläget — att det var befogat att tills vidare under ytterligare något år fortsätta att ge det statliga stödet åt linodlingen. Det var således den tillfälliga konjunktursvacka vi då hade som gjorde att departementschefen vid det tillfället förordade ett fortsatt stöd. 1960, då frågan åter behandlades, konstaterade man också att man hade anledning — med hänsyn till föreningens ekonomiska läge — att tillstyrka statligt stöd ytterligare något år. År 1961 behandlades frågan på nytt. Man var fortfarande mycket tveksam om hur man skulle ställa sig, men man kom till det resultatet att man behövde skaffa erfarenheter under ett par år och därefter på nytt ompröva sitt ställningstagande.

Det kommer alltså inte överraskande när riksdagen nu ställs inför frågan om en nedläggning. Herr Hansson i Skegrie bortser från det förhållandet att detta kostar vårt samhälle 2 miljoner kronor, låt vara att pengarna tas av regleringsmedel som finns till för det svenska jordbruket. Så har det varit hittills. Herr Hansson kan naturligtvis inte uttala sig om hur det blir för ett kommande år — det har ju inte riksdagen tagit ställning till — men under sexårsavtalets giltighetstid har det varit på det sättet. Det är alldeles uppenbart att om det här stödet bortfaller kan pengarna användas till något annat nyttigt ändamål. Jag föreställer mig att de får kvarstå som odisponerade regleringsmedel och så småningom får riksdagen ta ställning till vartill de skall användas. Det uppkommer en besparing. Det duger inte att bara vifta bort detta faktum och säga att detta inte är någon angelägenhet som angår riksdagen, utan bara jordbrukets organisationer som förhandlat i frågan. Det är en oriktig beskrivning av frågan.

Herr Hansson har läst upp en vädjan från fackföreningen. Det är väl möjligt att sådana uttalanden kan göras. Jag vill erinra om att textilarbetsförbundet för sin del på ett tidigt stadium tillrättat att odlingen avvecklades. Jag håller heller inte med herr Hansson, när han säger att det i alla lägen skulle vara en fördel att producera framför att lagra varor. Bakom ett sådant påstående ligger väl inte något allvarligt försök att göra en ekonomisk bedömning? Herr Hansson kanske får tänka över om han verkligen menade vad han sade.

Innan vi tog ståndpunkten att avveckla linstödet övervägde vi frågan allvarligt. Jag åkte ned till Laholm och såg på linberedningsverket. Vi tog kontakt med företagsledningen, med representanter för tjänstemän och för arbetare där nere. Jag skall inte dölja att företagsledningen med mycket stor skärpa talade för att stödet borde utgå i fortsättningen och då i oförändrad omfattning — d. v. s. 2 miljoner kronor. Man har ju framhållit i remissyttrandet att man inte längre kan vara tillfreds med den dåliga ersättning som linodlarna får. I sitt remissyttrande hade således linodlarföreningen sagt, att man ville höja stödet från 900 kronor per hektar — som det nu utgår med — till 1 340 kronor.

Jag förmodar att det bakom detta uttalande låg ett moget övervägande; föreningen menade att om den fick ett sådant stöd så skulle den ha förutsättningar att hålla linodlingen i gång. Vi skall ingalunda tro att riksdagen kan hugga till med ett väsentligt lägre belopp och säga: Var så god, det här får ni, och sedan räkna med att en linodling kommer till stånd och att föreningen kan hålla beredningsverket i gång. Det kan visa sig bli betydande svårigheter att arbeta t. ex. med en till hälften nedskuren odling och med de bidrag som utskottet föreslår.

Jag har velat säga detta rent ut, eftersom mina intryck från överläggning-

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

arna var att föreningen gjort realistiska bedömningar. Jag skall inte heller dölja att vi kastade fram tanken på att man under en övergångstid skulle få ett reducerat bidrag för att på det sättet ge möjligheter till avveckling. Men eftersom denna fråga har stötts och blötts under så många år och det har rätt stor ovisshet om linberedningsverkets framtid, så ville man på olika håll ha ett klart besked. Man sade att vad man ville ha var ett beslut som var sådant att man kunde fortsätta och arbeta vidare under trygghet. Kunde man inte få det, så ansåg man att det var bättre med en avveckling. Därmed avvisades tanken på ett provisorium på ett par tre år framöver.

Jag förstod företagsledningen och representanterna för de anställda när vi diskuterade igenom problemen. De sade att de inte hade några möjligheter att säkra odlingen om de inte fick resurser till det. Det var inte möjligt att hålla odlarna kvar om man inte kunde säga att odlingen skulle bli mera långsiktig.

Med detta har jag anført vad jag tyckte behövde tilläggas i detta sammanhang. Jag vill dock ta upp ytterligare en sak, nämligen storleken av det stöd som hittills har utgått och som skulle utgå i framtiden.

De pengar som nu tas av allmänna medel för att stödja linodlingen förslår till att täcka kostnaderna för själva odlingen ute hos jordbrukaren, för att täcka kostnaderna för utsädet, markarrendet eller hyran, arbetskostnader och transport till beredningsverket. Föreningen har under de senaste åren lyckats sälja sin produktion, d. v. s. linfibern, till sådana priser att den fått täckning för de kostnader som uppstått under själva beredningsprocessen i verket. Man har inte haft några som helst möjligheter att täcka någon del av kostnaderna för odlingen. Så pass föga bärighet finns det i en produktion inom landet i dag. Detta skall vi ha för ögonen, och när vi samtidigt kan konstatera att utredningsmannen icke har beak-

tat alla de kostnader som skulle uppkomma, borde vi ha anledning att tveka att ansluta oss till utskottets propåer i denna fråga. Lagring är ur denna synpunkt att föredra.

Herr Hansson talade om den beräkning som har gjorts inom jordbruksutredningen beträffande lagerbehovet. Han sade att utredningsmannen konstaterat att lagringsbehovet för lin borde vara i harmoni med dessa beräkningar. Men linfiber är en industrivara, herr Hansson, och den skall betraktas ungefär som andra industrivaror som vi lagrar. Jag kommer därför att fästa större avseende vid det uttalande som överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap har gjort och den bedömning som överstyrelsen kommer att göra av lagringsbehovet. Överstyrelsen har inte anledning att ställa större krav på detta område än på andra områden. Om man nöjer sig med att täcka lagringsbehovet för ett år, klarar vi oss med en kostnad på 300 000 kronor per år. Det är således en betydligt billigare lösning än den som utskottet här föreslår.

Det är klart att om linberedningsverket avvecklas, ja, även om man i dag följer utskottet och driften kan fortsätta i viss begränsad omfattning, måste det vara en uppgift för det allmänna, för regeringen samt för arbetsmarknadsmyndigheterna att medverka till att de människor, som ställes utan sysselsättning, kan beredas annan sysselsättning inom laholmsregionen. Här vill jag gärna säga att många glädjande vittnesbörd har under den senaste tiden lämnats om beredvilligheten att utöka företagssamheten i Laholm. Inte minst har sådana propåer kommit från redan etablerade företag i Laholm. Det är självfallet att detta skall hälsas med tillfredsställelse, och det utgör också en garanti för att oavsett hur riksdagen fattar beslut finns det förutsättningar för att kunna föranstalta om ett hyggligt omhändertagande av dem som friställes i Laholm.

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

Herr HANSSON i Skegrie (cp) kort genmäle:

Herr talman! Gentemot herr statsrådets uttalande om Textilarbetareförbundet ber jag att få säga att den skrivelse jag här apostroferat kom från avdelning 68 av Svenska textilarbetareförbundet och var undertecknad av dess ordförande. Jag undrar om statsrådet fränkänner dessa människor möjligheten att bedöma sina egna intressen i det här sammanhanget, eller skall man helt enkelt stryka ett streck över denna bedömning såsom varande betydelselös och icke värd något som helst hänsynstagande.

Herr statsrådet talade sedan om regleringsmedlen och om hur det kan bli med dem i framtiden. Ja, det vet ingen av oss, men om vi räknar med att odlingen och linhanteringen skall bedrivas som hittills, får vi väl förutsätta att även stödet kommer att utgå på samma sätt. Såvitt jag vet har man icke från jordbrukarhåll rest något hinder mot att detta stöd skulle utgå efter samma grunder som tidigare.

Jag nämnde förut att en i gång varande odling är bättre ur beredskapsynpunkt än en lagring. När jag säger detta gör jag det efter uttalanden av experter, tillkallade av 1960 års jordbruksutredning, vilka framhållit att det är väsentligt svårare för en eventuell motståndare att förstöra en i gång varande odling än att förstöra ett beredskapslager. Om det sedan gäller industrivaror eller andra varor spelar nog inte så stor roll. Experterna anser att man får vara beredd på tre års avspärrningstid.

Jag vill inte på något sätt störa herr Löfgrens samvetsfrid — det skulle jag inte ha hjärta till. Herr Löfgren talar såsom privat affärsman och då är det alldeles riktigt att låta affärsmässiga principer bestämma, vilket man ju även skall göra i den statliga verksamheten. Men, herr Löfgren, här rör det sig om en beredskapsproduktion, och frågan är om vi skall uppehålla denna i den ena

eller den andra formen. Det är en helt annan sak som i första hand måste bedömas ur beredskapssynpunkt. Och då är frågan på vilket sätt detta bäst sker: genom en odling och beredning eller genom lagring. Staten kan i varje fall icke fränsäga sig sitt ansvar för upprätthållandet av beredskapen.

Herr LÖFGREN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill inte på något sätt gå in i polemik med herr Hansson i Skegrie. Jag tror att de synpunkter jag lade på detta problem var så allmänt riktiga och grundade på erfarenhet att det finns anledning räkna med att man skall ha respekt för synpunkterna.

Såsom jag i mitt förra anförande framhöll har jag försökt bedöma den synpunkt som herr Hansson nu tog upp, nämligen frågan om beredskapen, och jag har funnit att därvidlag står uppgift mot uppgift, om man skall kunna upprätthålla en tillräcklig beredskap genom lagring eller om man måste göra det genom odling. Jag har full förståelse för, om herr Hansson såsom representant för den näring som det kanske i första hand gäller, nämligen lantbruket och linodlingen, har den uppfattningen att det bästa är att upprätthålla beredskapen genom odling. Det är emellertid fråga om en industriråvara, och det är ytterligt få industriråvaror som vi genom odling kan hålla beredskap på. Följaktligen måste en industriråvara som linet jämföras med andra industriråvaror som vi får lov att importera.

Jag har kommit till den slutsatsen att man kan ordna en tillräckligt betryggande beredskap enligt detta andra alternativ, och med denna utgångspunkt har jag tagit ställning. Men jag förstår om herr Hansson inte delar min uppfattning.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet HOLMQVIST:

Herr talman! Jag vill visst inte, herr

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

Hansson, avstå från att tillmäta ett uttalande av en fackförening en viss betydelse. Det är bara det att jag kände inte till detta uttalande förrän herr Hansson nu omnämnde det. Jag har naturligtvis tagit del av det remissutlåtande som textilarbetarnas organisation lämnat oss, men denna andra framställning är en nyhet för mig. Jag har inte erhållit någon sådan, men herr Hansson har tydligen fått det.

Sedan vill jag erinra om att det finns faktiskt goda förutsättningar för vårt land att köpa fiber utifrån. Det möter alltså inga svårigheter att tillgodose lagringsbehovet den vägen.

Herr HANSSON i Skegrie (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill ta herr Löfgren ur den villfarelsen att jag här har talat för jordbruksintressena. Jag har sett kalkyler på linodlingens lönsamhet, och denna lönsamhet är inte sådan att den på något sätt uppmuntrar jordbrukarna att föredra linodling framför annan odling.

Vi som står för betänkandet har nog sett det hela mer ur lokaliseringspolitisk synpunkt och — det vill jag gärna tillägga — ur rent humanitära synpunkter med hänsyn till de människor som kommer att drabbas fullkomligt i onödan.

Herr JOSEFSSON i Halmstad (s):

Herr talman! Jag skulle vilja anknypa till vad herr Hansson i Skegrie nämnde om brevet från fackföreningen i Laholm. Jag är inte på något sätt överraskad över att det till jordbruksutskottet har kommit en framställning av denna art. Jag är inte heller överraskad över att de anställda vid linberedningsverket gett uttryck åt sin tvekan och oro. Det är förklarligt, lika väl som att så sker på andra håll där industrinläggelser är aktuella. Jag har dock en känsla av att de synpunkter som här i debatten anförts om läget i laholms-

regionen kan behöva kompletteras. Statsrådet Holmqvist var inne på saken i ett av sina anföranden, men ett par detaljer därutöver kanske kan göra bilden litet mera nyanserad och visa att läget på arbetsmarknaden inte är så mörkt, som man kunde få en känsla av när man lyssnade till herr Antonssons och delvis herr Oskarsons anföranden tidigare i debatten.

Linberedningsverket i Laholm hade vid årsskiftet 145 arbetare och 16 tjänstemän, summa 161 anställda. Om jag rätt tolkar motionerna I: 236 av herr Kristiansson m. fl. och II: 300 av herr Antonsson m. fl. innebär deras förslag att man vill rekommendera en lösning med ett dagskift på linberedningsverket. Eftersom detta tydligen måste innebära att antalet anställda reduceras — man har snuddat vid den tanken tidigare i debatten — utgår jag från att bortemot hälften eller ett åttiotal skulle bli friställda också enligt jordbruksutskottets förslag. Även i det läget blev det fråga om hur man arbetsmarknads-mässigt skulle kunna ta hand om den del av arbetskraften som friställdes. Det andra alternativet är propositionens förslag som innebär ett nedläggande av linberedningsverket och omplacering av 161 anställda.

Jag har velat säga detta, eftersom denna differens mellan hel och halv drift — om jag får uttrycka det så — inte påtagligt har markerats tidigare i debatten.

Såvitt jag har kunnat bedöma arbetsmarknadsläget i Laholm har en del av företagen där inte minst under det sista halvåret visat påtagliga utvecklingstendenser. För ett par, tre år sedan startade i Laholm en metallindustri, som i dag sysselsätter 45 anställda. Enligt färskas uppgifter som jag har fått beräknar företaget att nyanställa ett 20-tal personer. I måndags eftermiddag hade jag ett samtal med chefen för en tämligen ny gummifabrik i Laholm, som startade för ett år sedan. Företaget

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

har i dag 15 anställda, och man är helt inställd på att kunna fördubbla kapaciteten och antalet anställda.

När proposition nr 11 kommenterades i lokalpressen i Halland var det naturligt att man talade om att linberedningsverket var i fara. Jämmt en vecka därefter kom emellertid ett annat meddelande, som kanske också bör omnämnas i sammanhanget, nämligen att en annan industri i Laholm, Esseli konserverindustri, planerar utvidgning. Esseli sysselsätter i dag 140 man, inklusive tjänstemän, och hade under fjolåret en omsättning på cirka 10 miljoner kronor. Företaget meddelar¹ — och det är för övrigt bara en bekräftelse av vad man inom länsarbetsnämnden tidigare på goda skäl anat — att man beräknar under 1966 och 1967 fullfölja utbyggnad till i det närmaste dubbelkapacitet. När direktör Karlsson på Esseli sålunda säger att företaget under 1966 skall nyanställa 50 personer och under 1967 ytterligare 50, kan jag inte tolka detta annat än som påtagliga tendenser till expansion för näringslivet i laholmsområdet. Jag tycker det kan ha sitt intresse att ha den bilden i minnet när man diskuterar möjligheterna till omställning av arbetskraft.

Jag har varit med om ett tidigare fall som gällde omställning av 260 anställda vid en textilfabrik i Varberg. Omställningen lyckades den gången; man fick en metallindustri på orten i stället för den nedlagda textilfabriken. I det akuta ögonblicket tror jag att även fackföreningen i Varberg skulle ha velat skriva till riksdagen och tala om sin oro, men ett eller ett par år efteråt tror jag inte att man fann anledning att uttrycka någon oro.

Dessutom vill jag framhålla att av de 160 anställda vid linberedningsverket inte alla är bosatta i Laholm. En del är bosatta i staden men andra i olika kommuner i södra Halland och någon i Kronobergs län. Vissa anställda är bosatta så, att de har lika nära till Halm-

stad som till Laholm. Ur dessa synpunkter verkar det inte heller orimligt att omställningsprocessen skulle kunna lyckas.

Herr Antonsson ansåg att det hade varit i hög grad önskvärt, att man redan i det akuta läget kunnat tala om att det skulle komma ett nytt företag i stället för linberedningsverket. Emellertid kan man väl inte — jag var i måndags uppe på länsarbetsnämnden och resonerade med kolleger om den saken — diskutera en ersättningsindustri för ett företag som inte är nedlagt och om vilket man inte ens vet om det skall nedläggas. Härvidlag föreligger ett handikapp. Om beslutet här i dag blir, att linberedningsverket skall nedläggas, har man en bestämd utgångspunkt, hittills har man inte kunnat agera. Följaktligen kan ingen kräva att man har ett alternativ att erbjuda i det aktuella läget. Men jag är fullt övertygad om att möjligheterna i detta avseende kommer att, så snabbt ske kan, prövas noggrant och med omsorg. Jag tycker också att det centrala läge som laholmsregionen trots allt har bör vara en garanti för att man skall kunna få till stånd en ersättningsindustri. De lokalteter som finns är inte heller så dåliga.

Om vi skulle gå på utskottets linje och skära ned verksamheten vid linberedningsverket till halvdrift med ett skift och bibehålla 80-, 90- eller kanske 100-talet anställda, så finns det ingen möjlighet att diskutera en ny industri på samma ställe, där linberedningsverket nu är placerat.

Detta var vad jag ville säga om arbetsmarknadsläget i laholmsområdet. Jag för min del ber att få tillstyrka reservationen.

Herr talmannen återtog ånyo ledningen av förhandlingarna.

Herr FRANZÉN i Träkumla (cp):

Herr talman! I jordbruksutskottets utlåtande nr 3 har också behandlats

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

en motion II: 742, där det har framförts en annan mening än såväl utskottets som reservanternas. Reservanterna och utskottet och även departementschefen är ju överens om en sak, nämligen att hampberedningsverket på Gotland skall nedläggas. Jag har med denna motion åtminstone i någon mån velat belysa denna fråga ur andra synpunkter.

Utskottsmajoriteten har sagt att linberedningsverket i Laholm skall bibehållas, medan departementschefen och reservanterna har uttalat sig för att såväl hampodlingen som linodlingen skall läggas ned. En sak är man emellertid överens om, nämligen att hampan inte har någon betydelse ur beredskapssynpunkt. Men jag har ett minne av att när det andra hampberedningsverket i Vermbol skulle läggas ned diskuterades det allvarligt, om man verkligen icke den gången skulle nedlägga beredningsverket på Gotland i stället för Vermbol. Har läget förändrats i så hög grad under dessa år att hampodlingen från beredskapssynpunkt inte har någon betydelse?

Enligt utskottets majoritet skulle däremot linberedningen ha en sådan betydelse. Vad är det egentligen för skillnad på hampa och lin från beredskapssynpunkt. Utskottets talesmän har sagt att remissinstanserna har varit eniga om att hampodlingen inte är lika nödvändig som linodlingen. Om jag minns rätt är det endast arbetsmarknadsstyrelsen som har uttalat, att hampodlingen utan olägenhet kan läggas ned. Men samtliga remissinstanser i Gotlands län — det är klart att det kan föreligga ett lokalt intresse av att ha kvar hampodlingen — har framhållit att det är nödvändigt att behålla denna odling på Gotland. Tidigare har det sagts att det är av vikt för jordbruket att linodlingen finns kvar, och ett visst jordbrukarintresse föreligger väl också för att bevara hampodlingen, även om det är ett litet intresse. Odlingen har sjunkit un-

der de senaste åren. Det är här fråga om en odling som passar myrmarkerna, och arbetet med odlingen har givit en mycket ringa ersättning eftersom priset på hamphalm har varit lågt. Det värdefulla med odlingen har framför allt varit det bekämpande av ogräs som därigenom sker.

Från sysselsättningsynpunkt har emellertid hampodlingen varit en tillgång för Gotland, ty det är viktigt att den råvara som jorden där kan ge förädlas på Gotland i största möjliga utsträckning. Detta skapar sysselsättning och trygghet på ett helt annat sätt när råvaran kan produceras på Gotland.

Nu förstår jag att det inte kan bli fråga om något ändrat ställningstagande, utan att hampverket kommer att läggas ned, men jag har med min motion velat understryka utredningens mening, att man borde ha kunnat vänta några år med att avveckla hampodlingen. Jag tror att det hade varit förnuftigare. Arbetsmarknadsstyrelsen anser visserligen att sysselsättningen kommer att öka på Gotland under 1967, men länsarbetsnämnden på Gotland säger någonting annat, och tendensen pekar också på en annan utveckling.

Reservanterna å sin sida gör i detta sammanhang ett väsentligt påpekande, som också herr Arvidson och herr Johanson i Västervik har berört: »Utskottet utgår från att berörda myndigheter kommer att verka för att lämplig annan industri förläggs till Laholmsregionen i sådan tid att sysselsättningssvårigheter vid linberedningsverkets avveckling såvitt möjligt undviks. I sammanhanget vill utskottet även påtala angelägenheten av att liknande åtgärder vidtages i anledning av att hampberedningsverket i Visby läggs ner.»

Jag tycker det är utomordentligt att reservanterna understrukt detta. Men hade det då inte varit förnuftigare — med tanke på att den kvantitet råvara som nu finns i lager inte är större än

Avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa

att sysselsättningen vid verket kommer att upphöra i juni — att som utredningsmannen önskat fastställa en avvecklingstid på några år för att verkligen under tiden kunna få en ny industri i gång? Jag tror att det hade varit riktigare, men nu finns inte denna möjlighet, och jag får nöja mig med det beslut som kommer att fattas. Men jag yrkar ändå, herr talman, bifall till motion nr 742 i denna kammare.

Herr WERBRO (fp):

Herr talman! Jag har inte för avsikt att förlänga denna debatt så mycket.

Herr Josefsson i Halmstad sade att läget inom laholmsområdet har förbättrats avsevärt den senaste tiden. Han hade fått den uppgiften i måndags, sade han. Ja, jag förstår att han måste ha fått den så sent, ty när jag var i Laholm förra veckan lät det inte så.

Vidare sade herr Josefsson att det skulle bli en successiv förbättring av arbetsmarknadsläget inom området, och det är just vad man åsyftat med den avvecklingstakt som här föreslagits, då man vill överföra arbetskraften till andra produktionsmedel. Förslaget går alltså i samma anda. Och om man når en successiv förbättring i arbetsmarknadsläget har man också möjligheter att successivt avveckla linberedningsverket i Laholm.

Sedan är det också en annan sak som jag vill ta upp. I samband med en fråga till jordbruksministern, besvarad den 26 oktober i fjol, yttrade herr Josefsson i Halmstad följande, vilket jag vill instämma i vid detta tillfälle: »— — — alldeles särskilt med hänsyn till de anställda vid linberedningsverket vore det önskvärt att ny industri lokaliseras till området om alternativet nedläggning kommer i fråga».

Även jag menar att man antingen skall försöka lokalisera en industri dit och bygga upp den successivt eller också ge de industrier som redan finns där möjligheter att öka sin produktion.

Och därför är det motiverat att under en femårsperiod avveckla linberedningsverket. Då kommer vi i stort sett bort från alla dessa problem beträffande arbetskraftens omplacering.

Det är speciellt besvärligt med den äldre arbetskraften. Jag tror inte det är möjligt att överföra dem som nu arbetar på linberedningsverket i Laholm till Esseli. Där har man en helt annan produktion, som jag tror att den arbetskraften inte passar för.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. I

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till motionen II: 742; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Johanson i Västervik begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i mom. I) i utskottets utlåtande nr 3, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till motionen II: 742.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen och att kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

Interpellation ang. årlig hälsokontroll av ålderspensionärer*Mom. II*

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen i motsvarande del; och fann herr talman-
nen den förra propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Herr Johanson i Västervik begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i mom. II) i utskottets utlåtande nr 3, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Mossberger m. fl. i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 82 ja och 103 nej, varjämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit reservationen av herr Mossberger m. fl. i motsvarande del.

Mom. III

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen i motsvarande del; och fann herr talman-
nen den förra propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Herr Johanson i Västervik begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i mom. III) i utskottets utlåtande nr 3, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Mossberger m. fl. i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för nej-propositionen. Herr Hansson i Skegrie begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 82 ja och 105 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit reservationen av herr Mossberger m. fl. i motsvarande del.

§ 20

Interpellation ang. årlig hälsokontroll av ålderspensionärer

Ordet lämnades på begäran till

Herr ANDERSSON i Storfors (s), som yttrade:

Herr talman! Med anledning av att en socialnämnd ute i landet utrett frågan om hälsokontroll av samtliga ålderspensionärer inom kommunen och planerar att införa sådan, har uppmärksamhets, att försäkringskassan härvid icke kan betala det första läkarbesöket, däremot alla återbesök och kontroller, specialvård etc.

Syftet med hälsokontrollen är att förebygga sjukdom av de typer, som man vet är vanliga bland åldrande, men också kontroll av syn, hörsel och andra

Interpellation ang. statsbidragen till vinterunderhåll av enskilda vägar

faktorer vilka är avgörande för om den gamle skall kunna fortsätta att föra ett normalt liv eller måste läggas in på ålderdomshem.

Det ter sig önskvärt att samtliga ålderspensionärer, oavsett om de känner sig friska eller ej, genomgått regelbunden läkarkontroll minst en, helst två gånger årligen.

Av en utförlig redogörelse för en av Storfors socialnämnd gjord undersökning av pensionärernas läkarvårdsfrekvens och medicinkostnader 1965 framgår klart, att ett stort behov föreligger av en ökad läkarkontroll av våra åldringar.

Med hänvisning till vad som anföres i interpellationen hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för socialdepartementet framställa följande frågor:

1. Är socialministern beredd att undersöka möjligheterna att anordna en årlig hälsokontroll av alla ålderspensionärer enligt vad som anges i interpellationen?

2. Kan socialministern medverka till att de kommuner som redan nu föranställt om regelbunden hälsokontroll av ålderspensionärer kompenseras för sina utgifter, t. ex. på så sätt att försäkringskassans bestämmelser ändras så, att även första besöket hos läkaren betalas av försäkringskassan?

Denna anhållan bordlades.

§ 21

Interpellation ang. statsbidragen till vinterunderhåll av enskilda vägar

Ordet lämnades på begäran till

Herr LARSSON i Luttra (cp), som yttrade:

Herr talman! De enskilda vägarna utgör ett betydande och för kommunikationerna livsviktigt komplement till de allmänna vägarna. För en betydande del av det enskilda vägnätet utgår statsbidrag till såväl sommar- som vinterun-

derhållet. Till grund för statsbidragen ligger en uppskattning av underhållskostnaderna under en viss period. Därvid kan självfallet hänsyn tas endast till normala kostnader. Särskilt beträffande vinterväghållningen kan kostnaderna variera starkt från år till år.

Under innevarande långa och snörika vinter har kostnaderna blivit mycket betydande för väghållarna, vilka utgöres av vägsamfälligheter, vägföreningar, enskilda personer m. fl. Då kostnaderna denna vinter är onormala motsvaras de inte av någon ökning av statsbidragen, i den mån sådana utgår. De exceptionellt besvärliga förhållanden som råder motiverar att det allmänna tar på sig en del av de ökade kostnaderna genom extra statsbidrag till enskild vinterväghållning. Detta skulle kunna ske genom att medel ställdes till vägförvaltningarnas förfogande i de hårdast drabbade länen. Efter vägförvaltningarnas prövning skulle medlen tilldelas de vägsamfälligheter, vägföreningar och enskilda väghållare som haft särskilt stora kostnader för snöröjning innevarande vinter.

Med hänvisning till det anförda hemställes om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få ställa följande fråga:

Är statsrådet beredd överväga extra statsbidrag för täckande av de onormalt höga kostnader för snöröjning, som enskilda väghållare drabbas av under innevarande vinter?

Denna anhållan bordlades.

§ 22

Anmälades och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 63, till styrelsen för riksdagsbiblioteket angående verkställd granskning av riksdagsbibliotekets styrelse och förvaltning m. m.

§ 23

Tillkännagavs, att Kungl. Maj:ts pro-

position nr 32, med förslag till stat för försvarets fastighetsfond för budgetåret 1966/67, överlämnats till kammaren.

Denna proposition bordlades.

§ 24

Anmäldes en till herr talmannen under sammanträdet avlämnad motion nr 794, av fru *Holmqvist m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 27, angående bemyndigande att försälja viss staten tillhörig fast egendom, m. m.

Denna motion bordlades.

§ 25

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökan:

Till riksdagens andra kammare

På grund av utrikes resa anhåller undertecknad härmed om ledighet från riksdagsarbetet under tiden den 26 februari—21 mars 1966 för fullgörande av allmänt uppdrag utomlands.

Stockholm den 16 februari 1966

Mary Holmqvist

Kammaren biföll denna ansökan.

§ 26

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna protokoll:

Protokoll, hållet vid sammanträde med herr förste vice talmannen och de kammarens ledamöter, som blivit utsedda att jämte talmännen tillsätta kammarens kanslipersonal, den 15 februari 1966.

I skrivelse den 25 januari 1966 hade stenografen hos andra kammaren rektor Ingvar Olsson anhållit om tjänstledighet för egna angelägenheter (ökad arbetsbelastning hos huvudarbetsgivaren) från och med den 16 februari till och med innevarande vårsessions slut.

Herrar deputerade beslöt *dels* bevilja Olsson begärd tjänstledighet, *dels* förordna reservstenografen fru Kerstin Eiderfors att under Olssons tjänstledighet uppehålla dennes stenografbefatt-

ning, *dels ock* förordna fru Yvonne Junestrand att i succession uppehålla fru Eiderfors' reservstenografbefattning under angivna tid.

In fidem

Sune K. Johansson

§ 27

Meddelande om enkla frågor

Meddelades, att herr talmannen tillställts sju enkla frågor, nämligen av:

herr *Westberg*, till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet angående förläggningen av värnpliktiga i tält under vintern,

herr *Hamrin* i Kalmar, till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående stationering i Kalmar av en helikopter för ambulans- och räddningsflyg,

herr *Gustafsson* i Borås, till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående förfarandet vid utlämnande av ortopediska hjälpmedel,

herr *Lorentzon*, till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet angående viss ändring av namnlagen,

herr *Börjesson* i Falköping, till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående undantagande av vissa transporter från bestämmelserna om yrkesmässig automobiltrafik,

herr *Holmberg*, till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet angående återbetalningen av stödlån till jordbrukare, och

herr *Fridolfsson* i Stockholm, till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående grunderna för anställande av viss postpersonal.

§ 28

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 19.11.

In fidem

Sune K. Johansson